

R496

Small logo on the sleeve

Guliston

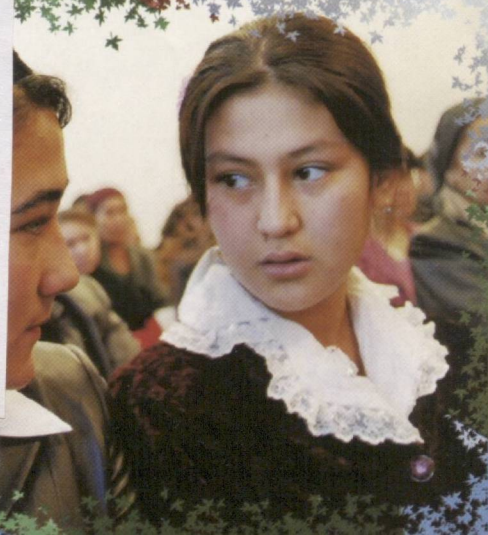
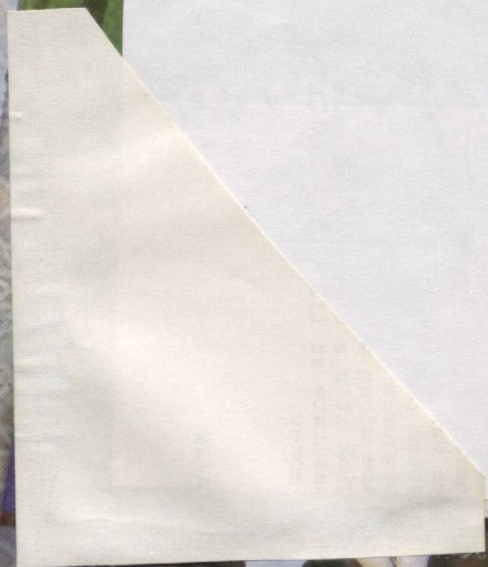
2009/6

ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИНING
КОНСТИТУЦИЯСИ

“ЎЗБЕКИСТОН”

БАРКИ ⁰⁵ ₂₀₀₉ | Тўлмас _{№6} ЛОД —
ИСТИҚОҚ В КЕЛАЖАГИ

2010 йил — **БАРКАМОЛ АВЛОД ЙИЛИ**

Қадрли ватандошлар!

Энди, сиз, азизлар билан кириб келаётган янги 2010 йил ҳақида, унга қандай ном бериш, бошқача айтганда, эл-юртимизнинг эзгу интилишларига жавоб берадиган устувор мақсадлар ҳусусида фикр алмашиб, уларни ўзимиз учун аниқ белгилаб олсак, аини муддао бўларди.

Шу ҳақда ўйлаганда, биз, биринчи навбатда, давлатимиз ва жамиятимиз тараққиёти билан бевосита боғлиқ бўлган, кенг қамровли мақсадларни амалга оширишда ҳал қилувчи ўрин тутадиган режа ва вазифаларни ҳисобга олишимиз зарур.

Янги йилга олдимизда турган энг долзарб мақсадларни кўзлаб ном беришнинг яна бир боиси шундан иборатки, шу тариқа биз юртимиздаги барча давлат ва нодавлат ташкилотлар, хўжалик ва корхоналар, тижорат тузилмаларининг куч ва имкониятларини қўйилган вазифани бажариш йўлида сафарбар этишни назарда тутамиз.

Ўйлайманки, агар бу масаланинг туб моҳиятини, халқимизнинг орзу-ниятларига ҳамоҳанг бўлган аҳамиятини ўзимизга тасаввур қиладиган бўлсак, унинг нақадар муҳим ва шу билан бирга, нақадар мураккаб экани аён бўлади.

Бу масала устида жуда кўп ўйлаб, фикрлашиб, кўпчиликнинг таклиф ва мулоҳазаларини инобатга олиб, мен кириб келаётган 2010 йилга юртимизда «**Баркамол авлод йили**» деб ном беришни таклиф этмоқчиман.

Янги йилга айнан шундай ном беришнинг сабабларини исботлаб бериш, ўйлайманки, қийин эмас.

Аввало, биз, яъни халқимиз ва давлатимиз, ҳар қайси инсон ниманики ўз олдимизга мақсад қилиб қўйган бўлмайлик, қандай буюк ишларни амалга оширишга интилмайлик, барча олижаноб ҳаракатларимизнинг негизида нима туради?

Бу саволга ҳаммамиз, табиийки, барча эзгу ниятларимизнинг марказида фарзандларимизни ҳам жисмоний, ҳам маънавий жиҳатдан соғлом қилиб ўстириш, уларнинг бахту саодати, фаровон келажагини кўриш, дунёда ҳеч кимдан кам бўлмайдиган авлодни тарбиялаш орзуси туради, деб жавоб берамиз.

Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси
 Конституцияси қабул қилинганининг 17 йиллигига бағишланган
 тантанали маросимда сўзлаган маърузасидан.

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги

Таҳририят:

бош муҳаррир

Азим СУЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТОВ

саҳифалаш ва айтади

Нигина ҚОДИРОВА

Иномжон ЎСАРОВ

навоҳати муҳаррир

Шермурод СУБХОН

Жамоатчилик кенгаши:

Ўттир **ЖЎРАЕВ**

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот

агентлиги бош директори

биринчи ўринбосари

Сувон **НАЖБИДДИНОВ**

«Матбуот тарқатувчи» АЖ

бош директори

Абдуваҳоб **НУРМАТОВ**

Андижон вилояти ҳокимлиги

масъул ходими

Бахтиёр **САЙФУЛЛАЕВ**

Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари

вазирлиги биринчи ўринбосари

Азия **ТЎРАЕВ**

Тошкент Давлат Маданият

институтини ректори

Абдусалом **УМАРОВ**

Алшар Навоий номидagi Ўзбекистон

миллий кутубхонаси директори

Азамат **ҲАЙДАРОВ**

«Ўзбекинаво» жтраси

бирлашмаси бош директори

Муқоамизда:

1-бет: Халқ суйган хонанда Тошпўлат Маткаримов

4-бет: хонанда Норбек Сатторов

Босишга 2009 йил 18 декабрда топширилди. Офсет қоғози. Бичими: 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0. Адади: 4357 Буюртма № 55

Таҳририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Тел: 233-25-66

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

«Nilol Media» МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри,

Учтепа тумани, 21-мавзе, Фарход кўчаси, 1-«А».

Ушбу сонда:

Насиба БАХРИДДИНОВА
*Муеизанинг
ёшлар онша
таъсири*

Зилола НОСИРОВА
*Қуёт сирини
ўйирлаган
чеварлар*

Кучкор ХОНАЗАРОВ
*Исониятга
нечта тил
керак?*

Насиба ОЧИЛОВА
*Ҳаёт
ҳикматилари*

Жорж Луис Борхес
*Нарини
одаи*

Комил ЖОНТОВ
*Олтинлар
водийеи*

АФВ ФАЗИЛАТИ

Афв этиш, кечиримли бўлмоқ комил инсонга хос фазилатдир. Нақшбандия тариқатининг гоят илғор, халқпарварлик тамойилларини умр мазмунига айлантирган хожагон сулукининг XV асрадаги буюк раҳнамоси Нуриддин Абдураҳмон Жомий ҳаётида кечиримлилик, шафқат ва марҳамат ҳамisha зухур этиб турган. “Хамсатул-мутаҳаййирин”дан ўқиймиз: “Бир қатла фақраларнинг қадимий девонин Мавлоно Абдуссамадгақим, замоннинг хушнависларидиндур ва хуш таъби ҳам бор, буюруб эрдим ва улча мақдур такаллуфдур қилиб эрди”. Шоир ва ўз замонасининг хушхат котиби Мавлоно Абдуссамад девонни кўчириб тутатгач, қўлёзмини аслият матни билан муқояса қилиб ўқишни Алишер Навоий устоз Жомийнинг ўзларидан илтимос қиладилар. Алишер Навоий истиги қондирилади. “Алар айттилар: “Бир-икки кун мунда турдик. Биз миқдоре мулоҳаза қилалди. Котибин хуштабъ киши дерлар. Шоядки, эҳтиёт қилиб эркинким, муқобала қилурга эҳтиёж бўлмагай”. Аммо ҳақиқий аҳвол Мавлоно Жомий фарзига тескари бўлиб чиқади. Котиб девонни кўчиришда эътиборсизлик оқибатида беҳад кўп хатога йўл қўйган, баъзи саҳифаларда байтлар ҳам матндан соқит қилинган эди. Алишер Навоий ёздадилар: “Тонгласи фақир алар хизматиға еттим, айтдиларким: “Бу китобни ғариб навъ битибдур, анга ўхшарким, илтизом қилмиш бўлғайким, ғалатсиз мисраф битмагай, баъзи ерда бирор-иккирор, балки ортуқ абъёт ҳам тарк қилибтур, ўзи-ўқ мунда бўлса, чун хушнавис кишидур, кўп эҳтиёт жиҳатидин шояд хейли рўзгори зоеъ бўлғай”. Бугунгидек замонавий босмаҳоналар мавжуд бўлмаган ўрта асрларда хаттотларнинг ўрни ва мавқеи жуда юксак бўлган. Хаттотлик касби олдига қўйилган талаблар ҳам шу соҳа кишиларининг давр маданий ҳаётида тутган ўрнига қараб белгиланган. Алишер Навоий қитъаларидан бирида чаласавод котибни мансабидан четлаштирмоқ, мамлакатдан бадарга қилмоқ кераклигини уқтирган. Чунки инсоният истиқболининг, камолотининг қафолатини берувчи китоблар котиблар туйфайли дунёга тарқалади. Хаттот ўз фаолияти билан жамиятнинг маънавий ривожланишига, ижтимоий-руҳий муҳитга жиддий таъсир ўтказади.

Шеър — Алишер Навоий таъбири билан айтганда шоирнинг “истеълоди фарзанди”. Хаттотнинг эътиборсизлиги оқибатида юзага чиқадиغان саҳу хатолар маънога путур етказди. Муаллиф гоъвий-бадий ниъатининг ёрқин намоеън бўлишига соя солади. Фикрнинг жозоба қудратини, бадий таъсир суръати ва даражасини заифлаштиради. “Хамсатул-мутаҳаййирин”дан келтирилган иқтибосдан аён бўлаётирки, Нуриддин

Абдураҳмон Жомий ўз “истеълоди фарзанди” — “сўз гавҳарлари”ни хор қилган, таҳқирлаган котиб шайнига тавозеъ талабларига хилоф бирор оғиз сўз айтмайди. Аксинча, хушхат котибнинг ўз умрини зоеъ қилганлигидан афсус чекади: “...чун хушнавис кишидур, кўп эҳтиёт жиҳатидин шояд хейли рўзгори зоеъ бўлғай”.

Чексиз андиша, хушфезълик, хаттот ҳолига ачиниш, уни аяш, шафқат ва меҳрибонлик борки, Абдураҳмон Жомий сўзларида, айбдорга нисбатан муомалада бундай мақомда бўлиш осон иш эмас, нақшбандия тариқати “Хуш дар дам” ақидасининг ахлоқ зиёси билан мунаввар вужуд, покиза инсон сиймосидигина шундай одоб нури зухур этади.

Икки улуг аллома ўртасида узоқ давом этган орифона мунозараю мубоҳасалдан сўнг котиб томонидан йўл қўйилган хатоларни тузатиб чиқишни Мавлоно Жомий ўз зиммасига олади. Ишни ниҳоясига етказган улуг аллома “ўз муборак қалами билан ислоҳ” қилинган девонни ниҳоясида қўйидаги қитъани битиб, илова қилади:

*Бир хати чиройли (котиб) гўзаллар юзидек қилиб,
Сўзларимни безаб чиқди.*

*Лекин у ҳар жойда қалами хатоси билан
Гоҳ бир нарса орттирди, гоҳо эса тушираб қолдирди.
Мен ўз хатим билан уни тузатиб чиқдим.*

Гарчи ноқулай эса-да, кўнгли тилагандек бўлди.

У менинг сўзларимни не чоғлик бузган бўлса,

Мен унинг хатиға шундай кусур етказдим.

(Порсоҳон Шамсиев таржимаси)

Машаққатли ва мушкул бир ишни ҳеч ҳам минатсиз амалга ошириш ва шу эзгу амал воситида бошқаларни (бунда хаттотни ва Алишер Навоийни) хижолатнинг оғир юкидан қутқазиб олижанобликдир. Юракни сиқадиған, хотирни паршон қиладиган бир вазиятдан мулоийм табассум, лутфу мадуро билан чиқиш мардликдир. Бировларнинг маҳзун бир ҳиссиёт уйғотадиган ҳаракатидан ранжимаслик собирлик, ўзгалар қалби ва қадрини авайлаш муродида барча оғирликни ўзига олиш футувват, насихатнинг аччиқ дориларины мутойиба болига ўраб бериш (Шайх Саддий ифодаси) зарифликдирки, “Хамсатул-мутаҳаййирин”дан келтирилган қитъа мағзида ва унинг муаллифи табиатида комил инсон ахлоқига хос ана шу хусусиятлар мужассамланган.

Шавкат ҲАЙИТОВ,

БухДУ ўзбек адабиёти кафедраси доценти

МУСИҚАНИНГ ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИГА ТАЪСИРИ

Санъат мусиқа тури сифатида инсон эшитиш аъзосига таъсир ўтказиш баробарида унинг ҳис-туйғуларини кўзгайди, эстетик лиди шаклланишига кўмак беради.

Қалмоқ шоири Давид Қуғултинов шеърларидан бирида мусиқа сеҳри хусусида қуйидаги байтга дуч келамиз:

*Куйдан кенгайди бахтнинг ҳудуди,
Тинглаб кўз очади инсон умиди.*

Шоир таъкидлаганидек, куй — бахт ҳудудини кенгайтирадиган восита. Мусиқага иштиёқманд инсон маънавий жиҳатдан юксакка қўтарилади. Чунки мусиқа инсон сезиларига таъсир ўтказиб, унинг руҳини тозалайди, поклайди.

Мусиқада шеърят ҳамда тасвирий санъат элементлари ўзаро муштароқлик касб этади. Назм мулкнинг султони Алишер бобомиз бежизга “Навоий” тахаллусини танламаган. “Наво” — куй, оҳанг, хониш демек. Наво воситасида инсон ҳақни танийди:

*Навоийнинг тилин шукрунга зўё
айлаким, бўлғай
Анга ҳамдинг гулистонида ҳар
дам юз наво пайдо.*

Навоий ёруғ олам — гулистондаги барча мавжудотлар Яратганга наво қилади, шу боис наво тинглаб тириклик неъматига шукр қилмоқ лозим, демоқда.

Мутахассислар фикрича, бола

идроки шакллана борган сари эшитиш қобилияти кучаяди. Шунинг учун ҳам бола тақлидан ҳар хил товушлар чиқаради. Ва шу баробарида хотирасига тинглаган мусиқалари муҳрланиб қолади. Бироз улғайганидан сўнг эса, унда чолғу асбобларида машқ қилиш истаги пайдо бўлади. Хонадонда дутор ёки рубоб бўлса, шунга талпинади. Пианино чапиб кўришга интилади. Бирор куйни хиргойи қилади. Буларнинг барчаси инсон қонида мусиқага иштиёқ мавжудлигидан дарак беради. Ҳатто бола она қорнидаёқ куй товушини ҳис қиларкан. Шу сабабдан ҳам аксари ҳолларда ҳофизларнинг фарзандлари ота йўлини танлашади.

Алаҳусус, инсон маънавияти

шаклланишида мусиқанинг ўрни бекиёс. Мусиқага меҳр қўйган инсон ҳеч вақт ножоиз амалларга қўл урмайди. Бу кўп йиллик тажрибаларда уз исботини топган.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда мусиқа санъатида алоҳида эътибор қаратилгани кувонарли ҳол. Олис вилоятларда ҳам Болалар санъат ва мусиқа марказлари фаолияти йўлга қўйилди. Болаларга миллий чолғу асбобларида чалиш сир-саноатлари ўргатила бошланди. Ёш ижрочиларимиз халқаро ўрик-танловларда ҳам фахрли ўринларни қўлга киритмоқда. Ёш скрипкачилар, пианиночилар истеъдоди тобора сайқал топмоқда.

Маълумки, Европа чолғу асбобларига, гарбона мусиқага қизиқиш мамлакатимизда ўтган асрнинг бошларида кучайган. Айниқса, аслзода хонадон вакиллари пианинода гарбона мусикаларни ижро этишни билганлар. Бу хусусият мусиқа сарҳаду чегарани тан олмаслигини билдиради. Худди шунингдек, Шарқ халқлари мусиқаси Европанинг баъзи мамлакатларида оммалашиб кетди. Бугунги кунга келиб, аксари ёшларимиз гарб мусиқасига иштиёқмандирлар. Улар поп мусиқаси сир-саноатига ҳам яхши тушунишади.

Мусиқа фақат эстетик завқ манбаигина эмас, балки ўзида ҳаёт фалсафасини жамулжам этган санъат туридир.

Шу боисдан ҳам даҳо санъаткорлар яратган мусиқа мажмуала-

ри дурдона ёдгорликлар сифатида асраб-авайланади. Буюк бастакорлар ҳаёти ҳақида бадий асарлар, кинофильмлар яратилади. Жумладан, Моцарт ҳақида ўнлаб асарлар бор, бадий фильмлар ишланган. Ёшларимиз шу тариқа мусиқада тилсимланган ҳаёт фалсафасини ўқиб оладилар.

Мамлакатимиз телевидениеси кейинги вақтларда мусиқа фониди ҳаётнинг теран фалсафаси ифодаланган кўрсатувларни эфирга узата бошлади. Тўғри, бундай дастурлар хусусида ҳали жамоатчилик фикр билдирганича йўқ. Аммо бу маънавият бобидаги янгликлардан бири ҳисобланади. Кун келиб, ёшларимиз бу зайлдаги дастурларнинг

қадрига етадиган бўлади. Зотан, ёшлар савияси такомиллашса, улар енгил-елди мусиқалар кишига руҳий озуқа бермаслигини, шунчакки ўткинчи завқ тақдим этишини тушуниб етадилар.

Шаҳс тарбиясида мусиқа катта рол ўйнайди. Зотан, дунёқараш шаклланиш жараёни мусиқа эшитиш баробарида тезлашади. Европа замонавий дунёсида мусиқа санъати қадрланаётгани бежизга эмас. Европачилар мусиқа кечалари уюштирадилар. Ўша талбирларда ёшлар ҳам иштирок этишади. Мусиқа кечаси ниҳоясига етган, залдаги ихлосмандлар ўринларидан туришиб, санъаткорларни олқишлашади. Бунинг тарбиявий жиҳатлари ҳам бор. Бу янглиг эъзозлашларда руҳий озуқа тақдим этаётган моҳир ижрочиларга эҳтиром кўрсатиш туйғулари юз очади.

Ўз образлари, рамз-гимсоллари билан мусиқа илгор фикрли инсонлар руҳий дунёсини забт этгани маълум. Ёшларимиз бу ҳақиқатни теран англаган ҳолда, ҳаёт фалсафасини тушунишда, эзгу ҳиссиётларни парваришlashда мусиқа кучкуватига таянадилар, маънавиятларини янада бойитадилар. Алҳол, мусиқа мавж урган жойга ёвузлик кира билмайди. Эзгулик эса тантана қилаверади.

Насиба БАҲРИДИНОВА,
Ўзбекистон Давлат
консерваторияси профессори

Ўзбекистоннинг жанубий ҳудудлари бўлмиш Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида каштачилик билан кўп асрлардан буён шуғулланишади. Бу вилоятларнинг деярли барча туманларида яшовчи хотин-қизлар каштачиликдан ташқари гиламдўзлик, наматдўзлик, кигиз тўқиш, қуроқ тикиш билан шуғулланади. Қадимдан сеп таркибига турли хил каштачилик маҳсулотлари кирар, улар эса ўз ўрнида ёш келин-куёвларнинг хоналарини безаб турар эди. Булар тўпбаргли, катта ҳажмдаги безакли — сўзаналар, сандиққа тахланган кўрпалар устига мўлжалланган боршўш ёки буғжомалар, шифт ости бўйлаб ўтадиган — зардеворлар, сандал устидаги чойшаблар. Кашта билан безатилган бошқа турдаги маҳсулотлар ҳам кенг қўлланилган бўлиб, булар жойнамозлардан тортиб, майда кундалик рўзгор маҳсулотлари — ойнахалталар, чойхалталар, тузахалталар ва эркак камарлари — белбоғ ва белқарслардан иборатдир.

Кашта солишда чеварлар сатин матоларни асос қилиб олишса-да, баъзи тантанали тадбирлар учун шойи матоларни ҳам ишлатишади. Кўпинча улар пахта иплардан фойдаланишади. Афсуски, бугунги кунда улар сунъий бўёқларда бўялган синтетик ёки пахта ипларни ишлатишади, бу эса ўз навбатида анъана ва сифат бузилишига олиб келади.

Қашқадарё чеварлари қўлайдиган чок турлари

Ўзбекистон ва бошқа ҳудудларда қўлланиладиган чоклардан фарқ қилмайди. Чоклардан матони зич ва маҳкам кашталайдигани — босма ва кандахаёл чоки, Шаҳрисабзда ироқи чоки кенг тарқалган бўлса, танбур чоки — эрма кам ишлатилади. Эрма асосан кичик ҳажмли буюмларни тикишда қўлланилади. Нақшларни махсус усталар — чизмакашлар чизиб беради, аёллар ва ёш қизлар эса уларнинг нақшларига қараб кашта тикади. Сурхондарё ва Қашқадарё каштачилиги Ўзбекистон анъанавий каштачилиги доирасида ҳам ўзининг ёрқин ва ўзига хос бадий хусусиятларига эгадир.

Қашқадарёнинг ҳамма туманларида ҳам анъанавий кашта учрайвермайди. Фарбий ҳудудларда аҳолиси ўзбек, туркман, араблардан иборат Муборак марказида деярли кашта билан шуғулланилмайди. Вилоят ҳудудидаги каштачиликнинг ўзига хослиги маҳаллий аҳолининг тарихий шаклланган ҳаёт тарзи билан боғлиқдир. Вилоятнинг фарби ва жануби-фарбидаги Муборак, Деҳқонобод туманларида қадимда яшган кўчманчи ва чорвадор ўзбек қабилаларидан кўнғиротлар, шунингдек, туркманлар, араблар гилам буюмларидан кенг фойдаланганлар. Анъанавий каштачиликнинг кенг тарқалган ҳудудлари азалдан Шаҳрисабз-Китоб туманлари ҳисобланади.

Фарбий туманларда (Муборак, Қарши, Деҳқо-

нобод, Косон) каштачилик ўзига хос тарзда фарқланади, лекин уларнинг доираси чекланган. Улар асосан кичик ҳажми сўзана ва жойнамозлар бўлиб, сатинга ипак ва пахта ипларда тикилган. Афсуски, сўнгги йилларда маҳаллий аҳоли эҳтиёжларига қўра тўй либослари учун ялтироқ суңый матолаш ишлатила бошлади, бу дидсизлик ва қадимий анъаналардан узоқлашишга олиб келди.

Кашта нақшларидан гилам тўқишда ҳам кенг қўлланилади. Масалан, Муборак туманидаги “Геолог” маҳаласида кашта ва гилам тўқишда бир хил нақшлардан фойдаланилади. Чунки кашта тикиш ва гилам тўқиш билан битта уста шуғулланади. Сўзаналарнинг тўпбарг композицияларида асосан ўсимликсимон, баъзан ҳайвонот дунёсига тегишли нақшлар учраб туради. Нақшларни жойлаштириш билан чизмакаш шуғулланади. Қоғозга узум ва бошқа даратг барглари ни ёки хотирадаги нақшларни туширадидлар, нақш ва унинг элементлари кўпроқ акс этади. Йирик сўзаналар думалоқ “ой” тўпбарггуллар ёрдамида тўқилади.

Маълумки, Шаҳрисабз “ироқи” каштаси билан машҳур, лекин, шу билан бирга, “юрма”, “босма” кашталари ҳам кенг қўлланилади. Шаҳрисабзнинг тоғ олди туманларидаги Дўнг, Аваз Малик, Шамби, Овул, Учуйли, Мироқи, Паландара, Наримонов, Ҳазратги Башир ва бошқа қишлоқлардаги замонавий каштачилик буюмлари ниҳоятда қизқаркли ва деярли ўрганилмаган маълумотлар беради. Аваз Малик қишлоғида яшовчи Раҳимова Хурсандой (1953 й.т.) хонадонида 1933 йилда тикилган сўзана аниқланди (1x1,5м). Сўзана, белқарс, келин рўмол каби барча кашта буюмларнинг нақшлари “босма” чоки билан кашталанган. Хурсандой ҳам кашта тикади, ҳам расм солади.

Шаҳрисабз туманининг қишлоқларида каштачилик санъатини кузатиб, шундай хулосага келиш мумкин: гиламдўзлик ва каштачиликда қўлланилган безак-гуллар бир-бири билан уйғунлашган. Зеро, ҳар бир чевар ҳам каштачилик, ҳам гиламдўзлик билан шуғулланади. Шаҳрисабз маҳаллий каштачилиги анъанавий Сурхондарё ва Самарқанд каштачилик мактаби услублари билан ўзига хос тарзда боғланиб кетган.

Сурхондарё вилоятининг халқ анъанавий каштачилиги махсус тадқиқ қилинмаган, фақатгина ЮНЕСКО томонидан Бойсун туманига уюштирилган экспедиция натижалари орқали маълумотга эгамиз. Ҳаттоки Ўзбекистон амалий санъатига бағишланган илмий ишларда ҳам деярли тилга олинмаган.

2009 йилда илк бор ўтказилган маданиятшунослик экспедицияси материаллари сўнгги 60-80 йилларда Сурхондарёнинг Ангор, Музработ, Шеробод, Узун, Денов, Сарисийё, Жарқўрғон, Қумқўрғон туманларидаги анъанавий каштачилик ҳолати ва ривожининг ўзига хослигини ўрганишга имкон берди.

Сурхондарё ҳудуди каштачилигининг маҳаллий жиҳатларига тўлиқ тавсиф бериш учун алоҳида туман ва қишлоқларнинг анъанавий ҳунармандчилигини бирма-бир ўрганиш асосида амалга ошириш мумкин. Сурхондарёда сўзаналар нақши асосан тўқ қизил сатин матодан тикилади. Қашқадарё ва Самарқанд вилояти сўзаналари орасида қора, бинафша ранглари ҳам учрайди.

Ўлкамизнинг жанубида жойлашган Сарисийё тумани Чорво 1 қишлоғида истиқомат қилувчи Исоева Зумрад кашта тикувчиларнинг 5-авлодидан бўлиб, тикишни онасидан ўрганган. Қора шойи жойнамозга чизма чизиб, меҳробга нақш – “*пахта гул*”, ичига “*гармдори*” нақши тиккан. 1983 йилда тикилган зардеворда – 12 тўпбарг, яъни “*наррак*” нақши бўлиб, чеварнинг айтишича у оқ йўл маъносини билдирди, попугини – “*шаршара*” деб номлайди. Камёб бўлган 24 тўпбаргли сўзананинг пушти рангли шойи матога тикилган нақшлари жилоланиб туради. Улар бир-бирига жуда зич тикилган бўлиб, тўпбарги – “*косагул*” дейилади. Икки қатор “*оба*” сув ичида “*пахта гул*” жойлашган. Бу катта сўзанани у опа-сингиллари билан уч ойда тиккан, чоки – “*рост чок*” дейилади. Унинг қайнонаси Муҳаммадова София ёшлигидан кашта тикади. У асосан 10 ва ундан ортиқ тўпбаргли сўзаналар тиккан. 1938-1940 йилларда тикилган 15 тўпбарггулли сўзана нақшлари йирик бўлиб, ҳар бир коса гул – “*кулча*”, орасидаги қора “*шоҳча*”, четида “*оба*” - сув, “*боди гардон*” (офатдан қайтарувчи) каби нақшлар жойлашган. Унинг қизи – Муҳаммадова Ҳалима ҳам

чевар, бу хунарни онасидан ўрганган. 14 тўпбаргли сўзанани келинлик сеги учун тиккан (4x2м). Ҳар бир тўпбарглarning орасини яшил ва қора рангли нақшлар билан тўлдириб чиққан. Сўзананинг чети — “оба” нақши бошқа сўзаналарга нисбатан энли тикилган. ½ тиккан каштадаги нақшлар кўчманчи чорвадор қабилаларда мавжуд бўлган коинот ва кутбий рамзларга хосдир.

Сариосиёлик чевар Холмуродова Гулбаҳорнинг онаси моҳир чизмакаш бўлиб, қизига 11 ёшидан кашта тикишни ўргатган. 1980 йилларда келинлик сеги учун сўзана, зардевор, бугжома ҳамда куёв белбоғи тиккан. Сўзана ўртаси катта “ой”, “олма гул”, унинг атрофи “гажак гул” билан нақшланган. Асоси қора сатин. Онаси 1970 йилларда тиккан “чойнак гулли” зардевор (50смx5м) сатҳи “пахта гул” нақши билан қопланган. Унинг атрофи бўйлаб саккиз айланма “гажак” нақши тикилган. 1980 йилларда бахмалга “санама чоки”да тикилган зардевор ҳам янги услубдир, чунки зардеворлар фақат сатин, шойи каби матоларга тикилган. Г. Холмуродова кашта тикиш билан бирга гилам тўқийди. У тиккан кашта нақшлари гиламдўзлик буюмларида ҳам учрайди.

Чевар Дилором Ҳайиталиева 15 ёшидан кашта тикади 1980 йилларда қора сатинли 55 тўпбаргли сўзанани онаси Ҳасанова Новвот билан бирга бир йил давомида тиккан. Сўзана катта (5x3м) ҳар бир тўпбарг оқ рангли бўлиб, орасига беш япроқли гул тикилган. Опа-сингиллар тиккан 8 тўпбаргли сўзана (5x3м) эса, аввалгисидан фарқ қилади. Унинг тўпбаргтуллари йирик, орасида тўртта майда барг билан ўралган “ой” чалар бор, уларнинг атрофи эса “гажак гул”лар билан қопланган. Д.Ҳайиталиева тиккан 5 тўпбаргли сўзана (2x3м) матоси нақшлар йириклиги ва ранглрининг ёрқинлиги билан Бойсун сўзаналарига жуда ўхшаб кетади. Бу ерда, шунингдек, Самарқанд каштачилик мактаби аънаналари таъсирдан гувоҳлик берувчи жойнамоз ва бошқа маиший жиҳозлар аниқланди.

Сурхондарё вилояти каштачилигида Қашқадарё ва Самарқанд каштачилик мактаблари услублари билан бирга, аҳолининг келиб чиқиши ва марказдан узоқда жойлашишига қараб кашта услубларидаги фарқларни кўриш мумкин.

Зилола НОСИРОВА

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ

Тарих инсонни истиқболга даъват этади, улкан яратувчанликка рағбатлантиради. Тарихнинг бундай маънавий, маърифий, тарбиявий ва мафкуравий аҳамиятини кўзда тутиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 18 сентябрда эълон қилинган Фармойишига кўра, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурдаги Давлат ва жамият қурилиши академияси қошида «Ўзбекистоннинг янги тарихи» Маркази ташкил этилган эди. Ушбу Фармойишга мувофиқ 1996 йилнинг 16 декабрида Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистоннинг янги тарихини тайёрлаш ва нашр этиш тўғрисида»ги қарори ҳам эълон қилинди. Бу муҳим тарихий ҳужжатлар халқимиз ижтимоий ҳаётида содир бўлаётган улкан ўзгаришлар, уларнинг жаҳоншумул аҳамияти ва тарихни сохталаштиришдан холи бўлган, миллий тикланиш ва тараққиёт фоғларига хизмат қиладиган асарлар яратишга илҳомлантирди, бой маданий меросимиз, анъаналаримизни ўзида ифодалаган, умуминсоний қадриятларга, Ватанга муҳаббат руҳи синдирилган ҳаққоний тарихимизни тиклашни Марказ олдига асосий вазифа қилиб қўйди.

Уч йил давомида «Туркистон чор Россияни мустамакачилиги даврида» (1865-1917 йиллар) номи биринчи китоб, «Ўзбекистон совет мустамакачилиги даврида» (1917-1991 йиллар) номи иккинчи китоб ва «Мустақил Ўзбекистон тарихи» (1991-2000 йиллар) номи учинчи китоб қўлёз-

малари тайёрланиб, 2000 йили нашр этилди.

Орадан йиллар ўтди. Мустақил тараққиёт, ислохотлар жараёни эса давом этмоқда. Шунинг учун ҳам мустақиллик даври тарихини яхлит ва тизимли тарзда ўрганишга булган катта эҳтиёжни назарда тутиб, муаллифлар — таниқли олимлар Нарзулла Жўраев ва Турсунбой Файзуллаев 3-китобнинг тўлдирилган, қайта ишланган иккинчи нашрини тайёрладилар.

Китобнинг биринчи нашри саккиз боб, 39 мавзудан таркиб топган эди. Кейинги йиллар тарихий тараққиётини ҳисобга олиб муаллифлар Н.Жўраев ва Т.Файзуллаевлар унга яна учта мавзу қўшидилар. «Мустақил Ўзбекистон давлатининг ташкил топиши» бобига мустабид советлар тузumi халқнинг сабр қосасини тўлдиргани, мамлакат эса бўҳрон ҳолатига тушиб қолгани талқик этилади, тоталитар тузумнинг инқирозга юз тутиш жараёнлари ва уларнинг сабаблари ишончли далиллар билан баён қилинади.

Иккинчи боб «Янги жамиятга ўтиш даврида сиёсий ислохотлар» деб номланган. Бунда Олий Мажлиснинг шаклланиши, миллий давлат тизимининг таркиб топиши, айниқса, маҳаллий давлат ҳокимияти тармоқларининг янгича тизими вужудга келгани ва кадрлар тайёрлашдаги янгича тадбирлар кенг баён этилади.

Китобнинг «Мустақил Ўзбекистон Республикаси таркибида суверен Қорақалпоғистон Республикаси» деб

номланган учинчи бобда мустақиллик йилларида Қорақалпоғистон Республикаси эришган иқтисодий, ижтимоий, маданий соҳаларидаги ютуқлар таҳлил этилган. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг қорақалпоқ халқига нисбатан кўрсатаётган ғамхўрлиги беқиёс эканлиги таъкидланган. 1994 йил 14 январда Нукусда Марказий Осиёнинг бешта давлат президентлари учрашувида, 1995 йил сентябрида Нукусда ўтказилган халқаро конференцияда Нукус Декларацияси қабул қилиниб, унда бутун дунё жамоатчилиги эътибори Орол муаммосига қаратилди. 1997 йил март ойида Алматида Марказий Осиё республикалари Кенгаши йиғилишида ҳам мазкур масаланинг кўрилиши фикримизнинг далилидир.

Китобнинг «Ўзбекистонда ҳуқуқий-демократик давлат қурилиши. Фуқаролик жамиятининг шакллантирилиши» бобида иқтисодий тараққиётда ўз йўлидан бораётган Ўзбекистон Республикасида ўзига хос янги демократик қадриятлар илдиз отгани, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятига хос тузилмалар шаклланиши таъкид этилади. Муаллифлар республикамизда фаолият кўрсатётган партияларнинг халқимиз ҳаётида тутан ўрни, Олий Мажлиснинг демократик тамойилларни ўрнатиш бўйича амалга ошираётган тadbирлари хусусида фикр юритадилар.

«Сиёсий, ижтимоий барқарорликнинг таъминланиши» деб номланган бобда мустақиллик шароитида фуқаролар манфаатлари йўлида Республика Президент Ислоҳ Каримов олиб бораётган инсонпарварлик сиёсати талқин этилади.

Китобнинг «Иқтисодий ислохотларнинг ўзига хос тамойиллари» бобида Президент Ислоҳ Каримов ташаббуси билан ўтказилган ислохотлар талқин қилинган. «Бозор муносабатларига ўтиш — ҳаётий етуқлик ва сабр-матонатни синовдан ўтказувчи ўзига хос имтиҳондир», дейди Президент Ислоҳ Каримов. Шу боис, иқтисодий ислохотлар — бозор муносабатларига ўтиш истиқлол учун ҳам, ўзбек халқи учун ҳам синов даври бўлди, десак муболага бўлмайди.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар ўзининг изчиллиги, амалийлиги билан алоҳида ажралиб туради. Бу хусусан жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида Ўзбекистонда барқарор тараққиётнинг мавжудлиги билан изоҳланади. Муаллифлар ушбу ижодий муаммога ҳам эътиборни қаратиб, унинг асосларини етарли даражада ёритиб берадилар.

«Ўзбекистонда маънавий-руҳий покланиш ва миллий қадриятларнинг

тикланиши» деб номланган еттинчи бобда мамлакатда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш омиллари, маданий меросни ўрганиш, тарихий шахслар ҳурмати жойига қўйиш ҳамда миллий урф-одатлар ва анъаналарни тиклаш асосида миллий ўзлиқни англаш ва шу орқали миллий истиқлол мафқурасини шакллантириш тамойиллари чуқур талқин этилади.

Шу ўринда бир нарсани алоҳида таъкидлаш лозимки, мустақиллик даври тарихини яратиш талқинотчидан юксак илмий савия ва кенг дунёқарашга, теран тафаккурга эга бўлган салоҳият ва сиёсий таҳлил маҳоратини талаб этади. Чунки тарихий воқеалар ҳали давом этаётган бир пайтда уни таҳлил этиш орқали аниқ хулосалар чиқариш осон эмас. Бу тарихнависликнинг ўзига хос қийин томони. Айнан шу жиҳатларни эътиборга олиб, муаллифлар тарихий воқеалар ва жараёнларни ёритишда, таҳлил этишда, уларга ҳолисона баҳо беришда масалага ниҳоятда эҳтиёткорлик ва ақл-идрок йўриғи билан ёндашганлар ва бунга эришганлар.

Мансур БЕКМУРОДОВ,
социология фанлари доктори,
профессор.

Абдухалил МАВРУЛОВ,
тарих фанлари доктори, профессор.

ОЙДУЖ ОҲАЖТЛАР

Мақхам МАҚМУДОВ

Истеъодли бастакор Ҳасан Иброҳимовга бағишлайман

Кийгос гуллаган ўрикнинг сербарг бутоғида ўтирган булбул баҳор ифоридан завқланиб, чаҳ-чаҳлаб, чириллади. Сунг недандир чўчиб, учиб кетди. У ўтирган бутоқдан дув тўкилган оппоқ гуллар ариқчадаги сувга тушиб номаълум тарафга оқа бошлади.

Бирдан ҳаво айнаиб, осмонни қора булут қоплаб, чақмоқ қақиб, момақалдироқ гумбурлади, шаррос жала куйди. Урик гуллари шумшайиб, чиройини йўқотдилар.

Шамол булутларни ҳайлади, яна куёш нурларидан олам чарақлади. Куёш нурлари гулларнинг юзини силлади...

Уzun айвон деразаси олдида турган Ҳотам шошиб фортепиано олдига келди. Бироз олдин кўрган, ҳис этганларини нотада тасвирлай бошлади. Куёшни, нур ва сояларни, чақмоқ ва жалани, ўрик гулларини ёрқин рангларда тасвирлай олувчи расомларга ҳавас қилди. У ана шу ажиб ранглар олами ажиб бир илҳом билан товущлар тилига кўчирди. Бу — мўъжиза эди...

У Бетховендай буюк бастакор бўлмақчи эди. Бу орзу, мақсад, бу фикр унинг шуурига қачон ўрнашиб қолганини ҳозир билиб бўлмасди. Лекин назаримда, Ҳотам ўзини мусиқа санъатида Бетховенга тенг деб билар, бунга заррача шубҳа қилмас эди. Сабаби — унинг қалбида ҳам гўзаллик, нафосатга шайдолик, адолатсизликка, алдовларга, мунофиқликка, мутеъликка, қудликка, сохталикларга, киборларнинг ясама ва ўткинчи дабдабалари, ҳашаматларига нафрати чексиз эди. Унинг ҳам қалбида “Ой сонатаси”, “Қаҳрамонлик симфонияси” каби қалбларни ларзага солувчи ойдин оҳанглар тугиларди. У мусиқада эҳгиролар бўрони билан ҳаётдаги барча тубанликларни юлқиб ташлашни истарди. Унинг қаламидан тўкилган кўшиқлар булоқ сувидай тиниқ, осмондай юксак эди. Ва

ниҳоят, уни олмон даҳосига яқинлаштириб турган яна бир хислат — унинг ҳеч кимга бош эгмаслиги эди...

Бу хислатлар Ҳотамга отасидан ўтган эди. Отаси Малик ака пойтахтдаги обрўли газеталардан бирида бош муҳаррир ўринбосари вазифасида ишларди. У истаса, биринчи бошлиқ ҳам бўла оларди, газетанинг биринчи бошлиғи Зиёдулла Эсонбоев уни қадрларди, уни неча марта ўз урнига қўйишга қистади. У: “Малик, бу газетани сендан бошқага ишониб бўлмайди”, дер, бўлим бошлиқлари ёзган жиддий мақолаларни “Малик ўқисин, унга маъқул бўлса, босамиз” дерди. Зиёдулла ака ўз муовини Малик акани ишга солиқлиги, инсоний гурури, ҳалоллиги учун ҳурматларди. Бу икки дўст жаҳон урушида турли шаҳарларда жанг қилган, фашистлар устидан ғалаба қозонилгач, Ўзбекистонга қайтиб, бир тахририятда ишлар эдилар. Тўғри, иш жойида Малик акадан машхурроқ, қалами ҳам ўткирроқ журналистлар бор эди. Восиқ Маҳкамов шулардан бири эди. У тез ёзар, кўп ёзар, яхши ёзар эди. Яна бир фазилати — ишхонада биллиард ўйинида кий билан шарни аниқ мўлжалга урар, бир зарб билан бир вақтда учта ҳонузчага учта шар туширар оларди. Биз, ёш журналистлар учун Восиқ ака ибрат — идеал ҳисобланарди.

Малик ака ёзган бош мақолалар барчага бирдек маъқул келарди. Малик ака каттароқ мансабга кўтарилолмас, сабаби унинг отаси ва акиси жаҳон урушидан аввал, ўттизинчи йилларда қатагон бошланган даврда хорижга қочиб, қобилияти тўғриси қайси бир капиталистик давлатда раҳбарлик мансабларида ишламоқда эди.

Буни Малик ака билмас, фақат Москва биларди. Аслида Малик ака балинд мансабларга интилмас, юксак мансабларсиз ҳам ўзининг асл инсонлигини би-

лар, бу унинг кам гапиришида, ҳукмфармо сўз оҳангида кўринади.

Газета таҳририятида фақат меҳнат, ижод пайтларида эмас, байрамлар ва тўйларда ҳам Малик аканинг ҳурмати баланд эди. Тўй қилувчи, ўғил уйлантирувчи, қиз узатувчи журналистлар Малик акадан ёрдам ва маслаҳат сўрайдилар.

Малик аканинг ўзи ҳам серферзанд, тўрт қизи ва бир ўғли бор эди. Аёли оддий шифокор, болаларидан умиди катта эди. Фарзандларидан бири вазир бўлишини орзу қиларди. Малик ака ўзи каби ҳаққўй ва гўзал аёлини севар, уни Германияда учратиб, Тошкентга олиб келган эди.

Халқро қўлдамда турли анжуманлар ўтказилган пайтларда жаҳон киноси, адабиёти ва санъати юлдузлари Пабло Неруда, Азиз Несин, Абдураҳмон ал-Ҳомисий, Юсуф ас-Сибойи, Яшар Камол, Файз Аҳмад Файз, Раж Капур, Наргис келганида Малик ака ҳам уларни кутиб олишга чиқарди.

Азиз меҳмонларни юксак иззат-ҳурмат билан кутиб олишар, улар шарафига Алишер Навоий номидаги Опера ва балет театрининг муҳташам саройида байрам концертлари, учрашувлар, ижодий кечалар ўтказиларди. Раҳбарлик сардафлари рўйхатида бўлган Малик ака ҳам бу концертларга қизларини ва арзанда ўғли Ҳотамни қўғирчоқдек ясантириб олиб келарди. Мана шу концертларда шарқона мумтоз наволар билан бирга Вольфганг Амадей Моцарт, Фредерик Шопен, Иосиф Гайдн, Иоҳанн Себастиан Бах, Людвиг ван-Бетховен ижодига мансуб самовий мусиқа садолари янгради.

Болаликдан мусиқа мактабида ўқиб, истеъод куртаклари кўриниб қолган Ҳотам бошқа вақтларда ҳам операга кўп тушар, Олмония мусиқа даҳоси Бетховен оҳанглари оламига гарқ бўлиб, ўзининг қайси замонада яшаётганини ҳам унутиб қўярди.

Аваллари эрка ўғлининг мусиқий истеъоди билан фахрланиб юрган Малик ака энди ташвишга туша бошлади. Ўғли “даҳоман” деб, опаларини менсимай қўйди, опалари аввал уни қанча яхши кўриб, эркалатган бўлсалар, энди ундан шунча кўнгиллари совиди. Уй худди театр саҳнаси ва концерт залига ўхшаб қолди. Француз роляи ўрнатилган залда фақат Ҳотам ҳукмдор эди.

Ҳотамнинг икки опаси — Дилбар ва Малика ҳам театр соҳасида ўқиб, ажойиб актриса бўлиб етишдилар. Шифокор она гўё ўзи санъаткор бўлгандай, севинчи ичига сигмасди. Энди она кенжа қизи, ҳуқуқшуносликка ўқиётган Гулноранинг вазир бўлишини истарди. Гулнора эса отасидай ҳаққўй бўлгани учун ноҳақ айбланган мабусларни ҳимоя қилавергани учун ишла кўтарилмасди.

Малик ака оёрли жойда ишлаётгани учунми, биринчи қизи Дилбарга катта жойдан совчи келди. Дилбарнинг нафис чиройи ва санъатдаги шон-шухрати ҳам бу тўйни тезлаштирди. Дипломатия соҳасида (эл-чихонада) хизмат қилувчи умр йўлдоши санъатни тушушган одам бўлиб чиқди, хотинининг театрга ишлаганига рўхсат берди. Дилбар саҳнада Дездемона бўлиб,

Офелия бўлиб яшарди. Бир куни Шукур Бурхон — Отелло спектаклда эҳтиросга берилиб, Дилбарни ростанд буга бошлади.

Кўп ўтмай эри Дилбарни актрисаликдан режиссёрликка ўтказди. У бу ишда ҳам шухрат қозонди. Малика эса Ҳамза театрида Софокл асарига Антихана, саркарда Тумарис тимсолларини талқин қилиб, томошабинлар олқишини олди. Ҳотам иккала опаси билан фахрланар, лекин ўзини улардан баланд тутарди. Ахир у “ўзбек Бетховени” эди-да!

Ҳотам истеъодли очилгани сари, газета-журналларда расмлари ва мақолалари босилиб, мақталгани сари ўзининг XX аср Бетховени эканлигига ишончи ортиб борди. Бунга ишончи ортгани сари, ҳаёти фожiali тус ола бошлади.

Чунки замон бошқа, одамлар бошқа эди.

Яна — Ҳотам самовий мусиқий асарлари учун Кироллик театридан катта қалам ҳақи ололмади, чунки бу ерда кироллик театри йўқ эди.

Яна — Бетховен замонида мусиқани севадиган графлар, баронлар, герцоглар бор эди, улар буюк бастакорга эҳтиром билан қарар, баъзилари унга ҳомийлик қилар эдилар. Бу ерда эса, ундай зотлар йўқ, дўстлар ўрнига: “Ҳотамнинг мусиқаси бўронли, ваҳшиён”, дегувчи душманлар бор эди.

У замондоси бўлмиш Абдулла Орифнинг истеъодини тан олар, “Митти юлдуз”, “Тилда балиқча”, “Гўзаллик” каби шеърларига романслар ёзиб, уни Гёте мақомидаги дўсти деб биларди.

Қутилмаганда Малик аканинг бошига ташвиш тушди. У виждонига қарши иш қилмагани, (яхши одамнинг устидан бўҳтон-айбнома ёзиб бермагани) учун Москвага ёқмай қолди. Малик ака вазифасидан бўшатилиди. Кўп ўтмай у юрак хуружи тутиб, оламдан ўтди.

Жанозасига тўп-тўп одам келди. Ҳукумат, шўролар Малик акани ҳурмат қилмай қўйса-да, халқ уни севар эди. Малик акани дафн этишда қатнашиб, Курьон тиловатига “Омин!” деб фотиҳа қилган икки бўлим мудири — Восиқ ака ва Маҳмуд акани ҳам кўп ўтмай ишдан бошатишди.

Бу ўлим бизнинг актрисаларга ҳам, ўзбек Бетховенига ҳам оғир таъсир қилди. Ҳотам бастакорликда анча танилиб, консерваторияда дара бераётганди. У Фарб мумтоз мусиқаси кафедрасини бошқарар, истеъодсиз, тўйчи педагогларга кўп танбех берарди.

Отасининг ўлимидан сўнг Ҳотам шўроларни баттар ёмон кўрди. Уларга қарши руҳда “Хужум” деган симфония ёзди. Бу мусиқада қизил аскарлар Қишки саройни, гўзаллик қасри — Эрмитажни вайрон қилаётгани чинорларни илдизи билан қўпораётган бўрон, довул каби ваҳимали аккордларда тасвирланган эди.

Бу асарни ижро этишга ҳеч йўл бермадилар. Журналда ҳам нашр этмадилар. Ҳотам аввал ёзган асарларининг ижроси ҳам таъқиқланди. Дилбар хонимнинг эридан бошқа барча поччалари у билан қариндошликдан воз кечдилар. Опалари она уйига қайтиб келдилар. Бастакор бир гала бевалар ва уларнинг отасиз гўдаклари қий-чуви орасида қолди.

Бир куни Ҳотам ҳовлисига асаблари қақшаб киб келди. Она юраги қандайдир ноҳушлик юз бергани сезиб, ранги оқарди.

— Ҳаммаларига «единица» қўйиб ташладим! — деди у консерватория талабаларига жаҳд ва нафрат билан. — Саводсилар! Икки баҳога ҳам арзимайди. Гайдни билмайди, Моцарти билмайди, Бетховенни билмайди! Бу — ғирт ваҳшийлик-ку!

Сибсаатдан энг узоқ санъат — мусиқа, лекин шўролар мусиқани ҳам шерьиятга яқинлиги сабабли, сиёсий курашнинг нозик курули деб билишарди. Нозиклиги шундаки, бошқа соҳалар ақлга таъсир қилса, гўзал ва шиддатли оҳанглар миллион-миллион одамларнинг руҳига, шуурига, қалбига етиб борарди. Шу сабабли, Иттифоқ маркази мустамлака, «иттифоқдош» республикаларда миллий мусиқа — мақомларни қайтули, «бунёдор халқнинг руҳига салбий таъсир қилади» деб қоралади.

Ҳотам мақомларни севар, лекин Ғарб мумтоз мусиқасини афзал кўрарди. У истеъодли бастакор эканлигидан гоҳида Навоий номидаги Опера ва балет театрида Жузеппе Вердининг «Аида», Леонкаваллонинг «Масхарабозлар», Арам Хачатуряннинг «Спартак» асарларида ва олий даражали меҳмонлар шарафига қўйиладиган концертларда дирижёрлик қилар эди.

У фортепиано ва скрипка ижрочилигида ҳам виртуоз, моҳир эди. Ҳотам оркестр жўрлигида Гектар Берлиознинг «Романтик симфонияси»ни, Бетховеннинг «Қаҳрамонлик симфонияси»ни ижро қилганида Вена операси мусиқа арбобларининг олқишини олган эди.

Лекин иш жойида ҳасадқўйлар ва баъзи яхши одамлар ҳам Ҳотамни ёмон кўриб қолдилар. Унинг ўзини катта тутуши, барчага нафрат билан қараш бумеранг бўлиб ўзига қайтди.

Ҳотамни дарс вақтида сиёсатга қарши сўзлар айтади, деб ишдан бўшатилди.

Унинг истеъодини қадрлайдиган устози Фаррух Содиқов таниш-билишларини ишга солиб, Машинасозлар маданият саройига мусиқа раҳбари қилиб ишга қўйди. Олий мусиқа даргоҳларидан кетиб, оддий ишчи болаларига мусиқа таълими бериши унга изтироб берарди.

Ҳотамнинг бахтига оддий ишчиларнинг болалари орасида ҳам истеъодлар бор экан. Буни кўриб, кўнгли равшан торти. Шу болаларга мусиқа сирларини ўргата бошлади.

Аммо бу ерда ҳам узоқ ишлай олмади. Маданият саройини ёш истеъодлардан тортиб олиб, ашула, рақс, мусиқа, рассомлик тўғрақлари кичик бир мактаб биносига қўчирилди. Ҳотам бу қарорга қарши чиққани учун ишдан бўшатилиди. Яна боши оғиб, уйқусиз бўлиб, уйда тўполон қилгани учун руҳий касалхонага тушиб қолди. Энди касали оғирлашиб қолган онаси ҳовлидаги катта туг тағида, қаравотда ётар, ўз касали етмагандай, бева қизлари учун ҳам, ўгли учун ҳам куяр эди. У ҳам ухлаёмас, салгина кўзи илинса, Берлиндаги опера театрини, у ерда ўгли оркестрга дирижёрлик қилаётганини кўрар эди.

Кирк йил умр кўрган, шигил мева қилган нок

дарахти тағига сув кетганидан йиқилиб, дойга ботиб қолган, уни ҳеч ким тиргович топиб, кўтариб қўймас эди.

Ҳотам бир куни актриса опасига:

— Сиз нимани билардингиз, опа, Вердини, Бетховенни тушунмайсиз-ку! — деди.

— Сен ҳам Навоийни билмайсан! — деди опаси.

Ҳотам баттар асабийлашди:

— Мен-а? Мен Навоийни билмайманми?

У шундай деб рояли олдига келди ва Навоий ғазалига ёзган ўз романсини чала бошлади. Овози қайгули ва шиддатли эди:

*Неча ҳижрондин бузуг кўнгулда бўлмай дамба-бам —
Ғам уза ғам, дард уза дарду алам узра алам.*

*Ёр ҳижрони, ватан таркию гурбат шиддати,
Чарх бедодишо даврон меҳнати, эл жаври ҳам.*

*Эй Навоий, шарҳи ҳолимни дедим ирсол этай,
Сўзидин ҳам сафҳага ўт тушиди, ҳам куйди қалам.*

Она бояқиш бу сўзларни яхши англамас-да, ўглининг мусиқаси оҳангларидан, бева қизларининг ғамгин чехраларидан бу сўзларда фожеий маъно борлигини ҳис қиларди.

Мусиқа тинди. Хонага эзгин сукунат чўкди.

Ҳотам қаҳ-қаҳ отиб кула бошлади.

У ақдан озаётган эди...

Орадан йиллар ўтди. Узоқ касалликдан сўнг бастакор ва актрисаларнинг онаси, фаришталардай беғубор аёл ҳам бу дунёни тарк этди.

Шаҳар четроғидаги ҳувиллаб қолган ҳовлига кўнгли сўрашга бордим. Актрисаларнинг қайгули сўзларини эшитдим. Ҳотам кўринмади. Сўрасам, у бир йилдан буюн руҳий касалхонада эканлигини айтишди.

— Ҳотамни вақтида уйлантирмадингизлар, — дедим гина қилгандай опаларига.

— Укамизнинг аҳволи бу бўлса. Эрталабгача баққириб-чаққириб чиқади. Гоҳ кулади, гоҳ йиғлайди. Бировнинг қизини укамизга олиб бериб, бахтсиз қиламизми? У аввал ўзини эплаб олсин...

Малик аканинг қизлари шу ҳолатда ҳам ўзларини эмас, ўзгалар бахтини ўйлар эдилар. Орадан йиллар ўтди. Ҳотам бу олам ишларига ҳайрон, бутун олам унга ҳайрон эди.

Бир куни метронинг нимқоронғу йўлагидан тошдеворга суяниб, гижжақда «Гиря» куйини эзиб чалаётган, соч-соқоли оқарган бир чолни кўрдим.

Ўтган-кетганлар баъзилари куйдан таъсирланиб, баъзилари савоб учун эски рўзмолга беш сўм, ўн сўм ташлаб кетар эдилар.

Шу пайт «Гиря» ҳали тугамасдан, Бетховеннинг «Қаҳрамонлик симфонияси» янгради. Мусиқа кабуларлари ер остидаги очиқ ҳавога, самога қараб учарди. Бир гуруҳ талабалар шиддатли куйнинг сеҳрига берилиб, тинглай бошлади.

Бу ўша — жисми синса ҳам, руҳи синмаган ўзбек Бетховени эди...

ИНСОНИЯТГА НЕЧТА ТИЛ КЕРАК?

Ҳа, бу савол анчадан бери у ёки бу тарзда кун тартибидан тушмай келмоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири глобаллашувдир. Глобаллашувнинг маъноси шундан иборатки, фан, техника ва технологияларнинг ривожланиши тезлашгани ва кенгайгани сари ер курраси инсон томонидан ҳар жиҳатдан ўзлаштирилган бир бутун сатҳга айланмоқда, телефон, телеграф, радио, телевидение, интернет ва замонавий тезучар ҳаво кемалари узоқни яқин қилиб, халқларни жипс-лаштирмоқда; биз, масалан, Ўзбекистондан туриб Жанубий Америкада нималар содир бўлаётгани, Арктика оқ айиғи қандай қилиб океан балигини ов қилаётгани ёки АҚШ давлат котигбаси қайси мамлакатда ва ким билан музокара олиб бораётганини биламизгина эмас, кўриб ва тинглаб ҳам турамиз.

Иккинчи жаҳон урушидан кейин ўтган давр мобайнида инсоният фан, техника ва технология соҳасида бениҳоя йирик ютуқларни қўлга киритди, деярли барча мамлакатлар, шу жумладан, асрлар давомида қолоқ бўлиб келган собиқ мустамлака ва ярим-мустамлака мамлакатлар янги техника ва технологиянинг ихтиролари асосида иш олиб бориб, тез суръатлар билан жаҳон миқёсида илғор ўринларга кўтарилга бошладилар. Уларнинг шиддатли ўсишини кўрган инсоният уларни «Шарқ аждаҳолари» ёки «Шарқ йўлбарслари» деб атай бошлади.

Асрлар давомида қолоқлик ботқоғидан чиқолмай қийналиб келган кўплаб миллат ва элатлар

тушундиларки, илғор бўлишнинг ягона йўли янги техника ва технологияни ўзлаштириш ва унинг имтиёзларидан оқилона фойдаланибгина қолмай, ишлаб чиқаришда, шу орқали ўз ҳаётини тубдан яхшилашда шу техника ва технологияни тушунтириб берувчи тилини — инглиз тилини ёки унинг ўрнини боса оладиган бошқа йирик тилни билиш лозим. Бундай йирик ва ривожланган тилларни ўрганиш, ўзлаштириш жаҳон бўйлаб оммавий тус ола бошлади. Натижада, илғорликка йўл олган ва қолоқликдан қутулишни ўзига мақсад қилиб қўйган минглаб кичик миллат ва давлатлар жаҳон илғор фани, техникаси ва технологиясининг тилларига кўча бошладилар, уларнинг она тиллари қаровсиз ва диққат-этиборсиз қола бошлади. Бундай ҳолатни кўрган ва бу жараённи тўхта-тиб бўлмашигига ишонч ҳосил қилган баъзи тилшунослар «минглаб тиллар ўлиб кетади» деб аюҳаннос сола бошладилар, шундай тиллар учун махсус «Йўқ бўлиб кетиш арафасидаги тилларнинг Қизил Китоби»ни яратдилар.

«Йўқ бўлиб бораётган тиллар» мутахассисларининг ҳисоб-китобларига кўра XXI аср давомида жаҳонда мавжуд 7650 тилдан илғор замонавий фан, техника ва технология талабларига жавоб берадиган, ривожланган, бақувват, бой ва рақобатбардош 80-90 та тил истеъмолда қолади, холос, қолган тиллар илғор фан, техника ва технология талабларига жавоб бера олмагани боис истеъмолдан чиқиб, ўлик тилга айланади. Демак, бундай тилшуносларнинг фикрига кўра тарихан

шаклланиб, минг йиллар давомида миллатлар ва элатларнинг фикрлаш воситаси бўлган, уларнинг асрдан-асрга ўсиб, ривожланишига хизмат қилиб келган тилларнинг энг камида 97 фоизи бир аср ичида, яъни XXI аср давомида тиллар мазоридан жой олади.

Бу хулоса мазкур ўзгаришларни ўрганаётган тилшунослар томонидан шу даражада қатъий қўйилмоқдаки, улар келтираётган далил-исботлар шу даражада қатъий бўлиб туюладики, гўё ҳеч ким уларнинг фикрига эътироз билдиришга ботинолмайди. Бир аср ичида тарихан ташкил топган 7650 тилнинг 97 фоизи истеъмолдан чиқиб кетиши шак-шубҳасиз эканлигини башорат қилувчиларга эътироз билдирувчиларнинг шунинг учун ҳам тили қисқики, уларнинг кўпчилиги ҳануз тилларнинг келажакда қўшилиб кетиб, минтақавий тиллар пайдо бўлиб, сўнгра эса инсоният ягона бир тилда сўзлашади, деган ғайри-илмий назария таъсиридадирлар.

Тилларнинг истиқболӣ ҳақида бу тарзда фикр юритиш тил ва жамият назарияси соҳасида чаласаводликнинг ёрқин мисолидир. Инсон зоти фақат фан, техника ва технология сабаблигина тирик бўлганида эди, уларнинг фикрига озми-кўпми қўшилиш мумкин эди. Ҳолбуки, фан-техника, технология инсон ҳаётининг қўшимча бир қисми, инсон ҳаётини таъмин этиш воситаларидан бири, ҳолос. Инсон ҳаёти аввало унинг маънавий бойлиги, маданий ранг-баранглиги, мафкуравий изчиллиги демакдир. Инсоннинг ҳаёти унинг ўй-фикрлари, воқеликни таҳлил этиш қобилияти, жамиятда адолатли муносабатлар ўрнатиш ва таъмин этишдаги оқиллиги демакдир. Буларнинг ҳаммаси тарихан ташкил топади. Шу асосда миллий онг, миллий ўз-ўзини англаш, миллий ўзига хослик, миллий бетакрорлик каби ҳислатлар пайдо бўлади. Уларнинг барчаси асосида миллий ифтихор туйғуси шаклланади, миллий қиёфа намоён бўлади. Инсонни ҳайвондан ажратиб турадиган нарсани унинг онги, борлиқни таҳлил этиш асосида келажакни кўра билишидир. Ҳар бир миллат ва элат ўз тарихи, ҳислат ва хусусиятлари, анъаналари, тили, урф-одатларига, ўз мусиқаси, ўланлари, рақс ва ўйинлари, ҳазил-мутоибаларига эга. Буларнинг барчасини фақат тил воситасида ифода этиш ва такомиллаштириш мумкин. Тил — миллат, элат, халқ яратган энг катта бойлик. Буларнинг ҳаммасидан техника ва технология бераётган қулайликларни устун қўйиб, улардан воз кечиш, ўз ҳаёт доирасидан чиқариб ташлаш ҳеч қандай йўл билан оқлаб бўлмайдиган илмий қалтабинликдир. Бундай тилшуносларга эътироз сифатида айти-

шимиз мумкинки, истибодод тузуми ўтмишда чорак кам бир аср давомида олиб борган миллат ҳамда элатларни аралаштириб, қўшиб юбориш сиёсати ҳеч қандай натижа бермади, биронта ҳам миллат ёки элат бошқаларга қўшилиб, йўқ бўлиб кетмади. Аксинча, миллат ва элатлар ўзликларини сақлаб қолдилар, тил ва маданиятларини ривожлантирдилар.

Миллат ва элатларнинг ҳозирги фан, техника ва технология таъсирида ишлаб чиқариш жараёни учун қулай тилларни ихтиёрий ва кўнгили равишда ялпи равишда ўзлаштиришлари миллий тиллардан воз кечиш эмас, балки глобаллашув натижасида юзага келган манфаатли вазиятдан фойдаланиб қолишга қаратилган ўткинчи жараён экани шубҳасиз. Албатта, жамият тараққиёти жараёнида барча тилларни тенг даражада ривожлантиришга бўлган уриниш сунъий ва ноўрин ҳаракатдан бошқа нарса эмас. Ҳар бир тилнинг у тилда сўзлашувчиларнинг сони, салмоғи, ушқоқлиги, ўз тилига бўлган муносабати, лисоний анъаналарига қараб ишлатиш ва фойдаланиш соҳалари аста-секин, табиий равишда, амалиёт жараёнида ўз-ўзидан шаклланади, аниқланади, белгиланади. Тарихий тажриба кўрсатадики, барча тиллар бир хил тарзда тенг даражада ривожлана олмайди. Уларда сўзлашувчиларнинг сони, шунга кўра такомиллашиш имкониятлари ҳам турлича, таъсир доиралари ҳам бир-биридан фарқ қилади. Тиллар сиёсий жиҳатдан тенг бўлса-да, мулоқот воситаси сифатида улар турли куч ва салоҳиятга эга. Бу объектив омиллардан кўз юмиб бўлмайди. Шу нуқтан назардан қараганда, жаҳондаги тиллар глобаллашув шароитларида турланади. Бинобарин, энг кенг тарқалган ва ҳозирги замон илмий, назарий, техникавий, технологик терминлар, иборалар, сўз бирикмалари, тушунчалар оламини тўла равишда ўзда қамраб олган инглиз, француз, рус, немис ва испан тиллари жаҳон тиллари даражасига кўтарилди, бошқа тиллар эса вазият, шароит ва амалий талабларга қараб, ўз имкониятларига монанд ижтимоий вазифаларни бажармоқда.

Масаланинг қисқача таҳлилига хулоса ясар эканмиз, айтиш жоизки, жаҳон тарихий тараққиёти жараёнида неча минг тил шаклланган бўлса, шунча тил инсониятга керак. Ҳар бир миллий тил шу миллатнинг ўзлигини ифода этиш воситасидир. Шундай бўлиши учун ота-боболаримиз асрлар давомида курашиб келган ва биз ҳам бу йўлдан оғишмай бормоқдамиз.

Кўчкор ХОНАЗАРОВ,
профессор.

Дил орзура ошён бўлди, Сана.м.жон

Санъаткор ўз асарларида, эҳтимол, гўзаллик, эзгулик ҳақида гапирмас, бироқ санъати орқали инсон қалбида гўзаллик туйғуларини жўштириб, эзгуликка ундаши тайин. Зеро, санъатнинг сеҳрли қудрати ҳам шунда. Ўзига хос халқона кўшиқларию жозибали ижро услуби билан кўшиқ шинавандалари қалбидан чуқур жой олган хушовоз хонанда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Тошпўлат Маткаримов ижоди ҳам бундан мустасно эмас. Қуйида ана шу хонанда билан бўлган суҳбатни журналхонларимиз эътиборига ҳавола этмоқдамиз:

— Тошпўлат ака, бошқа соҳа вакиллари билмадиму, бироқ санъаткор бўлиш учун киши, аввало, санъаткор бўлиб туғилиши керак, чамамда. Яъни санъаткорлик бу туғма истеъдод демоқчиман. Лекин истеъдодни рўёбга чиқариш, бу албаттаки, ижтимоий омил — муҳитга боғлиқ. Сиз бу фикрга қандай қарайсиз?

— Саволингизга жавобни узокдан бошласам. 1960 йилнинг ёз фаслида Оҳангарон водийсининг Қорабалиқ қишлоғида Маткаримовлар oilасида тўнғич фарзанд бўлиб туғилганман. Отам Қаршибой тиббиёт соҳасида ишлаган. Онам раҳматли Лазокат ая ўй

бекаси эдилар. Биз фарзандлари тарбияси билан шуғулланганлар. Онам ажойиб ўлан айтиб берардилар. Шунингдек, менинг санъаткор бўлишимда, аввало, oilамиздаги санъатга бўлган қизиқиш, сўнгра, мактабимизда мусиқа таълимига бўлган эътиборнинг кучлилиги сабаб бўлган деб ўйлайман. Шунингдек, нафақат менинг, ҳатто бутун қишлоқ аҳлининг мусиқага бўлган зўр иштиёқини ён атрофимиздаги табиатнинг инсон руҳиятига кўтаринки кайфият бахш этишининг ҳам пайи бор, албатта. Бир томонда Қурама тоғ тизмалари, иккинчи томонда Чотқол тоғи, ўртадан Оҳангарон сувларининг шарқираб оқиши, хуллас, бу маскан тоғларида отларнинг дупур-дупурию сўлим гўшаларида какликларнинг сайраши бари қўшилиб, завқибб бир кўшиқнинг турли оҳанглари ташкил этади.

Бир сўз билан айтганда, менинг санъаткор бўлишимга асосий сабаб, oilамизнинг санъатга бўлган чексиз муҳаббатия Оҳангарон водийсининг инсон қалбини дарёдек жўштирувчи сўлим табиати десам, хато бўлмайди.

Илк устозим мактабимизнинг мусиқа ўқитувчиси раҳматли Баҳром Сатторов бўладилар. Мактабда бошқа дарсларга кирмай, мусиқа тўғараги машғулотлари ўтказилган хона эшиги ортида рубобу аккордеондан таралган куйларни соатлаб завқ билан тинглаган пайтларим кўп бўлган. Ана шундай кунларнинг бирида Баҳром ака Сатторов мендаги мусиқага бўлган қобилият-

ни пайқаб, тўғаракка аъзо қилган эдилар. Илгари рубоб чалиб кўшиқ айтиш мен учун бир мўъжиза бўлиб кўринган бўлса, кўп ўтмай, устозимнинг сайй-ҳаракатлари билан ҳақиқатга айланди. Менинг илк айтган кўшиқларимдан бири Икромжон Бўроновнинг “Она бебаҳо” кўшиғидир. Шундай қилиб, аввал мактаб тadbирларида, сўнгра туман, вилоят миқёсидаги санъат байрамларида кўшиқ айтиб, аста-секин мусиқа oilамига кириб кела бошладим.

Ўрта мактабнинг 8-синфини битиргач, Баҳром ака мени Ҳамза номидаги Тошкент мусиқа билим юртига етаклаб борди. Мусиқа таълимига оид ҳужжатим йўқлиги сабабли, вокал бўлимига қабул қилиндим. Вокал бўлимида операдан ариялар, яъни хорларда кўшиқ айтиш ўргатиларди. Бу ерда бизга вокалдан Игор Петрович Брезгалов дарс берган.

Мусиқа билим юртини битиргач, мени Алишер Навоий номидаги опера Давлат театрига хор артисти

сифатида ишга юборишди. Бироқ мен билимимни ошириш мақсадида Тошкент Давлат маданият институтининг хор-дирижёрлик бўлимига ўқишга кирдим. Жаҳон мусиқа маданияти, Европа операларидан, хорларидан дарс ўтиларди. Институтда гарчи Маъмуржон Узоқов, Комилжон Отаниёзов каби уста санъаткорлар, яъни мумтоз мусиқамиздан, шашмақомдан дарс ўтилмасда, миллий кўшиқларни ўзимиз қизиқиб ўрганардик. Ҳозирги кунда эса, Ўзбекистон Давлат консерваторияси, Тошкент Давлат маданият институти ҳамда бир қатор мусиқа билим юр்தларида халқ ижрочилиги, мақомчилиги таълими яхши йўлга қўйилган.

— *Ҳаёт ва ижод икки алоҳида кутблардир, лекин шу билан бирга уларнинг бирини иккинчисидан айро тасаввур қилиб бўлмайди. Икинчи, бири иккинчисини тўлдирди, боштади. Бир сўз билан айтганда, тақозо этади. Шу маънода, санъатингизда мазмун олиб кирган кўшиқларингизнинг яратилиш тарихи ҳақида гапириб берсангиз.*

— Институтни битиргач, қишлоққа қайтиб, Пскент туманидаги 32-ўрта мактабга ишга кирдим. Кўп ўтмай, яъни 1987 йилда илк албомимни чиқардим. У пайтларда Ботир Зокиров санъатига ҳамда чет эл мусиқасига қизиқиш катта эди. Мен, дастлаб, чет эл мусиқаларига сўз қўйиб, кўшиқ айта бошладим. Бу мен учун тажриба мактаби бўлди.

Илк албомдан жой олган “Ёғаётган ёмғирми, қорин...”, “Ўлдиройин дермисан...” каби кўшиқларда ўз овозимни топишга ҳаракат қилганман. Сўнгра бирин-кетин бошқа кўшиқлар пайдо бўла бошлади. Кейинчалик, мен халқимизнинг севимли шоири раҳматли Муҳаммад Юсуф билан танидим. Муҳаммад Юсуф шеърини мен учун ўзга бир олам эди. Ушбу танишувимиз натижаси ўлароқ, шоир сўзи билан айтіладиган “Юр, муҳаббат, кетдик бу ердан”, “Нима бўлса бўлсин, уруш бўлмасин”, шунингдек, “Онам йиллар”, “Кама-лакмас кўклаги олтин аргамчи...” кўшиқлар юзага келди. Кунлардан бир кун Муҳаммад Юсуф “Сизга бир шеър ёзиб бераман” деган эдилар. Кўп ўтмай қўлимга бир шеър тутқаздилар. “Оқ тулпорим бор эди” деб бошланадиган шеър. Бу шеърга куй басталаб, клип қилинди. Унда тоғлик инсонларнинг руҳияти акс этгани учун кўпчиликка манзур бўлди ва менга катта олқиш келтирди.

Муҳаммад ака мени композитор шoir Анор Назаров, ёзувчи Эркин Аъзам, шоир Барот Исроил билан таништирди. “Курама” “Ўлан айтсанг, жушиб айт...”, “Айнамо...” деб айтіладиган халқона кўшиқлар биз санъаткору адибларнинг фикримиз бир жойдан чиқиб, ўртамазда яратилди. Ундан сўнг “Ўлан айтсам ўланим ҳаволайди-ё” деб, кўшиқ айтдим. Бу ҳам яхши қабул қилинди. Шундай қилиб, шоир, бастакорлар билан танишганим ижодимга катта таъсир қилди.

Шунингдек, менга таниқли шоир Тўра Сулаймон билан танишиш насиб этди. Раҳматли “Ҳеч кимга шеър бермаганман, Сизга бир шеър олиб келдим” деган эдилар. Кўп ўтмай “Бу кеч ой ботмасайди” деган кўшигимиз пайдо бўлди.

Бу орада Азим Суюн билан танишдим. Азим аканинг “Келинчагим”, “Эрка гул” шеърига куй бас-

талаган кўшиқларим бор.

Шоир Маҳмуд Тоирнинг “Элнинг элагидан ўтганлар айтсин” шеъри кўшиқ қилинди. “Меҳмон келса қадамига тўкилгани ҳавас бўлсин” деган кўшиқ айтілди. Булар ижодимнинг муҳим қирраси ҳисобланади. Ҳар бир кўшиғимнинг ўз ҳаёти, тақдири бор.

— *Қайси устоз санъаткорлар ижодингизда чуқур из қолдирган деб ўйлайсиз?*

— Болалигимиздан Комилжон Отаниёзов, Маъмуржон Узоқов, Фаҳриддин Умаров, Шерали Жураев, Отажон Худойшукоров каби санъат даргаларининг кўшиқларини эшитиб улғайдик. Уйлайманки, уларнинг ҳар бири, қайсибир жиҳатдан, мен учун устоз ҳисобланади. Яъни қай бир санъаткордан саҳнада ўзини тутишни ўрганган бўлсам, бошқа бир санъаткордан тор чертиш, сўз талаффузи ёки шеър танлашни ўрганганман.

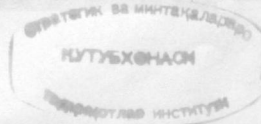
— *Ҳар қандай санъаткор ҳам, дастлаб, ўз овози, ўз услуби, хуллас, ўзлигини топувнга қадар, кимларгадиқ таққий қилади. Бу — табиий ҳол. Бироқ ҳақиқий санъаткорлар, охир-оқибат, санъатда ўз ўрнини топиш учун тинмай иزلанишда бўлишади. Бу осон иш эмас, албатта. Айтинг-чи, сизда бу жараён қандай кечди?*

— Мен кўшиқ айтишни, дастлаб, қишлоғимдан бошлаганман. Тингловчига нима ёқиб, нима ёқмаслигини ўша даврдан англай бошлаганман. Сўнгра туман, вилоят ва ниҳоят республикаимизда қандай кўшиқларга эҳтиёж борлигини кашф эта бошладим. Бу санъаткор учун жуда муҳим. Хуллас, шуни билдимки, халқимизнинг ўзи ёқтирган оҳанглар бор. Улар устида бош қотириб, халққа мослаб кўшиқ айтишга интилдим. Бу ишда менга жуда катта кўмак берган Ўзбекистон санъат арбоби, композитор Анор Назаров ҳамда шоир Барот Исроил бўлди.

Маълумки, мустақилликдан кейин, яъни 1991 йилдан бошлаб, ҳукуматимиз томонидан халқ ижодиётига катта эътибор қаратилди. Республикаимизнинг турли вилоятю туманларда яшовчи: кексами, ёшми ёки ўғлими, қизми қаердалар ярқ этган санъаткор бўлса, Наврўз байрамида иштирок этиб, катта майдонда ўз санъатини намойиш этиш имкониятига эга бўлди. Бу халқ ижодиёти йўлидаги биз санъаткорларга кенг йўл очиб берди. Шу жумладан, мен ҳам 1993 йилда “Айнамо” деган халқ йўлидаги кўшиғим билан ўртага қичдим. “Айнамо” дегани бизнинг воҳа шеvasида “айланай” маъносини билдиради. Илгари телевидение, радиода бунақа кўшиқларга руҳсат берилмасди. Айнан шу даврдан бошлаб, биз миллий кўшиқчилик имкониятлари йўлида жиддий ижод қила бошладик.

Халқ ижодиёти, миллий мусиқа ва қадриятларимиз тикланиши, бу барчаси, Оллоҳнинг марҳамати. Агар ҳукуматимиз томонидан халқ ижодиёти, санъати, кўшиқчилигига эътибор қаратилмаганда эди, эҳтимол, мен қаердалар, кимларнингдир соясиди юрган бўлардим. Айнан шу сабабларга кўра мен ўз сўзимни, кўшиғимни топа олдим.

Шермурод СУБҲОН
турунглаши

САЙРАМНИНГ САРИН ШАБАҒАЛАРИ

(Мирпўлат Мирзо ижодига бир назар)

Мирпўлат Мирзо — қорачалан келган, ўрта бўй, одамхун, жуда маданиятли инсон. Сўхбати ширин бу одамнинг ҳозиржавоблиги, ҳар қандай вазиятда ўрнини топиб сўз айта олиши, маъноли қочиримлар қилиши яқинларига яхши маълум. Бу зоҳирий сифатлар, холос. Мен Мирпўлат акани кўпроқ шоир сифатида биламан, шунинг учун у кишини ботиний қиёфасини билиш, янада ўзимга яқинлаштириш истагида шеърларини қайта-қайта ўқийман. Ҳақиқий ижодкорнинг асл қиёфаси асарларида акс этади, деган гап бор. Кўп улур ижодкорларинда “сўз пинҳонлигини” бежиз айтмаганлар. Шу ўринда ҳассос шоир Зебунисонинг қуйидаги рубойисини эсладим:

*Андалиб гулдан кечар, кўрса чаман ичра мени,
Бутпараст бутдан кечар, кўрса бу шаан ичра мени.
Гул ҳиди барида пинҳон, мен-да сўз ичра ниҳон,
Кимки кўрмоқ истаса, кўрсин суҳан ичра мени.*

Хўш, Мирпўлат Мирзо “суҳан ичра” қандай экан. “Тонг жилваси” (1975), “Ишқ фасли” (1978), “Яхши кунлар” (1981), “Сунбула” (1985), “Мовий дарё” (1988), “Атиргул ва юлдузлар” (1990), “Онажон” (1993), “Сайланма” (2004), “Сурур” (2009) каби ўнлаб шеърӣ китоблар, “Донишманд Натан” (Лесинг) драмасини таржима қилиб, ўзи ҳам “Қачон тонг отади”, “Юрт меҳри”дек пьесалар ёзган, “Сайра, дўмбирам” (2005) қозоқ адабиётидан, “Сомон йўли чечаклари” (2004), “Ложувард осмон” (2009) номида жаҳон адабиётидан таржима тўпламларини эълон қилган, элта танилган шоирнинг ширин каломлигию оддий сўзларни ҳам теша тегмагандек қўллаши асарларида зуҳр этганмикан?.. Мирпўлат Мирзо шеърӣятига кириб борганинги сари бунга ишончингиз орта боради. Шоир ижодидаги мавзу кўламининг кенглиги, фикрий теранлик, шоирона руҳда кўнглидаги ҳақиқатни айта олиши этиборингизни тортади.

Сўхбатлардан бирида шоир ким деган саволга Мирпўлат ака шундай жавоб қилганли: “Асл шоир ҳақиқатгўйдир. У мағрур, бўйин эгмас, жасур қалб эгасидир. Адолатсизликни кўрганда портлаб кетади, ҳокисорларни кузатиб, ичдан йиғлайди. Уни на зар, на мансаб билан сотиб олиб бўлади. У ўз юриш-туриши, феъл

атвори билан ижтимоӣ ҳаёт бағрига кириб боради ва кўпинча унинг ўлчови вазифасини ўтайди”. “Овоза” газетаси учун берган интервьюсида бу фикрини давом эттириб: “Мен шоирман. Ўзимни таржимон ҳам, журналист ҳам атай олмайман. Чунки шоирликни барча нарсалдан устун кўраман. Ва давраларла, аввало, шоирлигим эътироф этилмаса, ҳамятим озор чекишини ҳам биламан” дейди. Ҳақиқий шоиргина шоирлиги эътироф этилмаса ранжиши мумкин. Мирпўлат Мирзо ватан ҳақида ёздаими, севи ифорларини қуйлайди, мушфиқ онасига меҳрини шеърӣ сатрларида ифодалайди, шоирлигини унитмаган ҳолда сўзга муносабатда бўлади. Юрагини шеър олови ёндира бошлаганда, қўлига қалам тутайди.

Шеърӣт бошқа санъат турлари бермайдиган завқни ҳам, билимни ҳам бериши мумкинлиги биринчи бўлиб илган Афлотун ўз истаганини поэзиядан излагани бежиз эмас. Бунинг учун шоир атрофида расом кўзи билан боқиши, муҳитни бастакор қулоғи билан тинглаши ва туйганларини, идрок этганларини юксак шоирона сатрларда гўзал ифодалай олиши зарур. Мирпўлат Мирзонинг яхши шеърларида мана шу унсурлар уйғунлиги ўз аксини топган. Шоир “Чорсу манзаралари” номли ҳажман каттагина шеърӣда уста расом мозаика тарзида ажиб манзара яратгандек, Ўзбекистоннинг бетақорр табиат неъматларига бойлигини тасвирлайди. Шеър қишнинг тасвири билан бошланса-да,

гўзал ташбеҳлар сизга бошқача руҳ беради:

*Бу йил аяб ўтирмади пойтахтни ҳам қиш,
мавзеларда қиличини ўйнатар аёз...*

*Яхмалаклар
ярқираган йўлкалар узра
тигда юрган дорбозларга ўхшар одамлар:*

*дарахтлар — оқ булдуруқда,
юксак бинолар
изгириллар дарёсини кечар саҳарлаб...*

“Қор нуқрадек ёнган кўм-кўк тонгда” шоир ёзувчи-зувдан безиб, одамлар гавжум бозорга юрак чигилини ёзмоққа боради. Одам тафтини одам олади деганларидек, лирик қаҳрамон-шоирнинг одамлар узурига интилишида рамзий маъно бор.

Бозор шаҳарнинг ойнаси деб бекорга айтишмаган, издиҳомдаги шоир кузатувларидан, топқирлик билан айрим кўнглидаги гапларни сатрларга сингдирганидан хушнуд бўласиз:

*Кузатаман —
Дунёдаги энг гўзал тилнинг
Бирам бийрон соҳибую соҳибаларин...*

Ёки

*Кузатаман —
Истеҳзоли зиёдиларни,
“арзон” сўзин лугатлардан ўчириб отан, —*

сатрларининг тағмаёносидаги ишорага эътибор қилсангиз, шеърнинг тасвир объекти кенглигини сезасиз. “Кузатаман” сўзи такрорланиб ургу берилишида мазмун ташийдди. Шоир Фарғонанинг қарсиллаган ҳусайниларини, Сурхон воҳасининг хурмою пўртақолларини, Ўзбекистон ёзининг “нурларига ийлаб-ийлаб пиширилган қанд” туршакларини — умуман ватанимиз географиясини тотли мевалари орқали кўрсатибгина қўймайди, бу неъматларни шундай гўзал тасвирлайдики, шундай юрта яшаганингиздан ғурурланиб кетасиз.

*Қаранг:
Қува анорларига —
бўғизгача шарбат билан тўла, лиммо-лим;
Мирзачўlining “қирқма”си бу — аямажузда
ёдингизга солар ойдин даштлар файзини...*

*Бу растада гуручларнинг мING хил тури бор,
қуриб дейсиз —
ҳовуч-ҳовуч биллур уюми;
оқ аланга янглиг ёнган бу инжа хирмон
хоразмча савт янграптар шан давраларда;
Олтиариқ турларини ким танимайди —
пиёлада музлатилган булоқ суви нақ;
модерн шоир ташбеҳлари эмас
бу ёрқин,
шодалари қалампирин шаддот Қўқоннинг!*

Шоир шунчаки таърифлар билан чекланмайди.

У бозор баҳона турфа одамларнинг руҳиятини-хорижлик меҳмондан тортиб, қўллари қадоқ деҳқонларнинг ички дунёсини штрихларда бера олади. Барча кузатувлардан сўнг она диёрга “неъматларинг учун раҳмат...” дея миннатдорчилик билдираётган лирик қаҳрамон ҳаяжонларини ўқувчига юқтиради.

Мирпўлат Мирзо ижодида ватан мавзуси айрича бир ёниқлик билан ёритилади. Ўтмишдаги қора кунлар ҳасрати, ўзликни англаш машаққати қанчалик изтироб билан айтилса, уларнинг иззатини жойига қўйиш бизлар учун ҳамиша қарзу фарзлиги алоҳида уқтирилади:

*Ёлғиз бизнингдирмас, ахир, бу Ватан,
Наҳот юрагингиз туймайди титроқ,
Буюк аждодларнинг — қабра ётсан —
Бу замин устида ҳақлари кўпроқ!*

Адабиётда ватан мавзуси жуда қадимий ва шу билан бирга ҳамиша янги мавзудир. Чунки ҳар бир ижодкор бу мавзунини ўзича ёритади. Ватан сувратини ўзи ҳис қилганидек чизади. Мирпўлат Мирзо ватаннинг ўтмишию бугунини бирдек авж пардаларда қуйлар экан, айниқса, истиқлол мавзусидаги шеърларида шоир руҳи янада жўшиб кетгандек. Эркдан нурафшонлик, ватаннинг озодлигидан ғурур туйғуси баралла сас беради.

Мирпўлат Мирзо ижтимоий лириканинг ўзига хослиги самийий сатрларда, тумтароқликдан узоқ шеърлий бандларда юракдаги ватан сийратини очишдир. “Армоним йўқ сен деб ўтларда ёнсан, қалбимда қўшиқсан, танамда жонсан” деган шоир хурлики энг олий неъмат деб билалади. Инсон учун фарзанд қанчалик азиз бўлса, халқ учун озодлик унданда буюклигини “Истиқлол” шеърда ҳаётий мисол, қиёс орқали чиройли ифодалайди:

*Мен учун фарзандим суюкли, бироқ
Сен халққа мING чандон суюқроқдирсан.
Мен болам бахтидан қувонмай ҳар чоқ,
Сен толеи улуг, буюқроқдирсан!*

Ватандошларнинг ўз юртига, мустақиллигини асрашга бўлган меҳри зурриёдага бўлган меҳридан кам бўлмаслигини истайдди шоир. Оила бошига кулфат тушса, эл ёрдамида яралар тузалар. Ватаннинг, миллатнинг бошига ташвиш тушмасин.

*Бошга ғам сояси тушиб турган кез
Чорасиз боқурмиз, гангиб дафватан.*

*Ҳолбуки, урвоқча эмас қайғумиз
Сен чеккан ғуссалар олдида, Ватан!*

(Давоми 26-27-бетларда)

Мирзakarим Норбеков

ЖАДИН ЁСТУСЛИК

САЛОМАТЛИК КАЛИТИ
ЎХУД КЎЗЙОНАКСИЗ
ХАЁТ СИРИ

Мирзakarим Санoқул ўғли Норбеков — психология, педагогика фанлари доктори, тиббиёт фани фалсафаси доктори, профессор, Россия ва хориж давлатлари академияларининг ҳақиқий ва мухбир аъзоси, кўпгина ихтиро ва кашфиётлар муаллифи. Шунингдек, спортнинг икки тури бўйича қора белбоғ соҳибни (шахсий биринчилик бўйича).

6 нафар фарзанд ва 9 асранди болани тарбиялаб, воёга етказган меҳрибон ота ҳамда бугунги кунда дунёдаги энг бой мультимиллионерлардан бири ҳисобланади.

Мирзakarим Норбеков мактаби 30 йилдан ортиқ вақт давомида фаолият юритиб, 600 дан зиёд шогирдлар тайёрлади. Россиялик 242 миллионер узларини Мирзakarим Норбековнинг шогирдлари деб ҳисоблайдилар.

М. Норбеков касаликка чалинганю матонат билан энгиб ўтгани, чеккан изтироблари, доимо имконсизликдан имкон топа олгани, бахтсизликдан Бахт яратгани қизиқишимни ортирарди.

У кишининг «Саломатлик калити ўхуД кўзйонаксиз ҳаёт сари» китоби кўлимга тушганида ҳазина топгандек хурсанд бўлганлигимнинг боиси шунда. Саҳифалар ортда қолгани сайин руҳиятнинг кўтарилиб, юзимда табассум балқирди. Ундан кейин эса овозим баландроқ чиқа бошлади, ўзимга ишончим янада ортди. Вужудимда аллақачонлардан бери ҳис қиладиганим ғайритабиий кучнинг мен билан бирга яшаётганлигини аъзагладим. Ойлаб айта олмай юрадиган сўзларини баралла айта бошладим, худди шундай қила олмай юрган ишларимга ҳам журъатим етадиган бўлди. Ичкеридан катта куч вулқонга ўхшаб отилиб чиқаётганди. Унинг йўлини бекитиш учун қўяётган сохта

САЛОМАТЛИКНИНГ СИРИ — ЮРАГИНГИЗДА

тўсиқларин қор қилмай қолди.

Ишонсангиз, ҳозир ҳам қанотим бўлса учиб кетадиган алфозда юрибман. Юзимдан табассум аримади, йўқламай қўйган танишларимни йўқлайман. Кези келса ўзимни бироз жинниликка ҳам соламан. Нега?

Хаста, бахтсиз ва салкам улик бўлгандан кўра, бир оз телба, лекин бахтли ва соғлом бўлган яхши. Бу ҳикматни ўзим ўйлаб топдим, деб ёзади муаллиф китобида.

Бундан роса 20 йил илгари Мирзakarим Норбековнинг берган интервьюсини ўқиб қолдим. — 29 ёшли қиз 6 ёшида кўр бўлиб қолган экан, инвалидга чиқариб қўйишганди. Унинг кўзларини оча олдим, — дейди у. — 26 ёшли йигитнинг қулоқларини очдим, у 5 ёшдан қар бўлиб, гапирishi ҳам қийин эди. Уч сеансдан кейиноқ бирданги дунё шовқинини эшитдим. Бош оғрини тўхтатишга уч секунд, уйқусизликни даволашга 3-4 сеанс кифоя. Қон босимини ҳар сеансда 10-20 тага тушириш мумкин, батамом даволаш учун 20 та сеанс керак. Болалардаги пешоблаб қўйиш, тутқаноқнинг баъзи турлари, асаб касаликларини, яра-чалқарини даволаш анча осон, улар таъсирга тез тушади...

Мирзakarим Норбеков ким ўси?! Келинг, туйғуларимни озгина тарошлаб турайдим, сизни таништириб қўяй. Мирзakarим Санoқул ўғли Норбеков — руҳшунослик, педагогика, тиббиёт фалсафаси бўйича докторлик унвонини олган таниқли профессор, қатор ихтироларнинг патент соҳибни.

Тиббиётдаги ноанъанавий соғломлаштириш дастури (машғулотлари) нафақат Марказий Осиё, балки Россия, АҚШ, Австралия, Англия, Болгария, Сербия, Венгрия ва бошқа хорижий давлатларда ҳам катта муваффақиятлар билан қўлланилмоқда.

У кишининг соғломлаштириш услуби ёрдамида сиз кўз касаликлари (астигматизм, яқин-узоқни кўра олмаслик, катаракта), қон томирлари врикози, остеохондроз, юрак-қон томирлари хасталиги, кўз ва қулоқ асабларининг невритлари, ички аъзо хасталикларини, ошқозон-ичак хасталиги, ўпка-нафас олиш системаси, молда алмашинуви, умуртқа погонаси,

гинекологик, урологик, аллертик, тери хасталиклари, астма, қандли диабет, экзема, энурез, импотенция, простатит, гипертония, гипотония ва бошқа бир қатор хасталиклардан фориғ бўласиз.

Табиийки, ҳеч бир қобилият «осмондан тушмайди». Бу наслдан-наслага ўтиши баробарида кишининг тинимсиз изланиши, меҳнат ва сабр талаб қилади. Ўз ўрнида кузатувчанлик, ҳаётдан сабоқ чиқара олиш, ўз-ўзидан ички қувватини уйғотиб, илгари юра олиш қобилияти ҳеч қачон сўниб қолмаслиги керак. Аслида Мирзakarим Норбековнинг ота-боболарида ана шундай қобилият бўлган. Айтишларича, тоғаси ҳаёқ орасида Девоно тага деган ном чиқарган. Биоэнергетика ҳалдан зиёд кучли бўлгани учундир, қизиб кетганиданми, ҳатто қич кезлари ялангоёқ юрган экан. Одамлар уни ўликни тириктириб юборадиган авлиё деб билишган. Ўратела яқинидаги Хўжамискин қишлоғида у кишининг қабри ҳамон сақланиб туради. Шунингдек, бетиним шуғулланиб, қобилиятини ошириш, маҳоратини ўстиришда устозининг хизматлари катта бўлган. Андижонлик устози — Саидмуҳаммад Ҳасан 112 ёшларида вафот этган. «Беморларга шифо бахш этишда ҳаммамни тенг қўришни, асло-асло таъмагирлик қилмаслигини, аввалданбор энг муҳтож, бечораҳол кишиларга мадад беришни, одамлар хизматида фидойи бўлишни. шу устозим ўратганлар, у кишининг фотиҳасини олманман», — дея кўп хотирлайди М. Норбеков.

Бошқаларнинг эришган муваффақиятларини айтиб ўтиш ёки ёзиш у қалар кўп куч ёки маҳорат талаб қилмас. Аммо ўша ютуқларини қўлга киритгунча қанча машаққатлар бошдан кечирилганлигини унутмаслик керак.

Аслида Жиззах вилоятининг Бахмал туманида туғилди, воёга етган ва бугунги кунда жаҳонга танилган. М. Норбековда мужассамлашган истеъодларини санайлик: рессом, бастакор, ёзувчи, кинорежиссёр, артист, спортчи, мураббий, қаратғ бўйича қора белбоғ соҳибни. Узоқ ўтмишдан мерос бўлиб келётган сўфийлик таботати ва амалиёти бўйича мутахассис.

Энди мен сизга битта нарсани

ишонч билан айта оламан, менинг кўлимдан ҳамма нарса келади. Аллақандай мўъжиза содир бўлишини кутиб ўтирмайман, “нимадир”ни кашф қила олмаётганлигим ҳақида соатлаб ўй суриб вақтимни йўқотмайман. Утаётган ҳар бир лаҳза менга севиноч бағишлайди. Сонияларни мамнуният билан кутиб олиб, мамнуният билан кузатаман. Улар ҳам менга илтифот кўрсатишади. Муҳими, Худо берган умримни мазмуни ўтказишнинггина эмас, бошқаларнинг ҳаёти ҳам унумли бўлишига кўмакдош бўла оламан. Уларга ҳам севиноч бағишлайман. Яширмай айтаман, болалигимдан бери қилириб юрадиган “нимадир”имни Мирзакарим Норбековнинг “Саломатлик калити ёхуд кўзойнаксиз ҳаёт сари” китобидан толдим. Бўлди, энди менга кимнингдир доимий туртки бериши керак эмас.

Эндиликда одамлар ойлаб қиладиган ишларни бир ҳафтада бажариб, саналарча вақт сарфлаб эришадиган муваффақиятларини бир неча ой орасида қўлга кирита олишимга ишонаман. Ҳа, айтганча, менга қарши айрилган ҳақ-ноҳақ сўзларнинг фойдасини ҳам тушуниб етдим. Улар менга октава ва-зифасини бажарган экан. М.Норбековнинг мазуру китоби ҳам ҳаётнинг янги бир поғонасига кўтариб қўяди. Бу, албатта, давом этишига ишончим комил. Яна мақтанай, энг яқин дўстларим ҳам кўз тегмасин, сизда яхши томонга ўзгариш катта, дея эътироф этишяёпти. Аммо бунинг сирини ҳали билишмайди, сиз ҳам айтиб қўйманг.

Мирзакарим Норбеков насиҳатлари:

1. Беморларга:
Шифокорлар сизга қандай ташхис қўйганлигидан қатъи назар, сиз кўркманг, чин иқлос билан ўзингизга ишонинг, сиз бу хасталиқни енғасиз.

2. Болалари тарбиясининг жавобгарлигини бувилар зиммасига юклаганларга:
Тезлик билан бу амалдан қайтиш керак.

3. Ёлғиз фарзандли оилаларга:
Иккинчи фарзандни бунёд этиш тўғрисида ўйлаш керак.

4. Камбағаллик касалига дучор бўлганларга:
Ҳаётдан нолишга барҳам бериб, зийраклик билан даромад топиб, турмуш тарзини яхшилашга интилиш керак.

5. Катта маблағ эгаларига:
Оқилона ҳаёт кечиринг. Доимо эсда тутинг! “Қачон сенда пул бўлса, сен пулни бошқарасан. Агар пулинг кўп ва беҳисоб бўлса, пулинг сени бошқаради”.

Азиз НОРҚУЛОВ

КАШФИЁТ СИРИ

Илм! У инсонни, даврни, оламни, сайёрани ўзгартаришига қодир. Мария Складовская Кюри ва Пьер Кюрилар яратган полоний ва радий элементлари атомнинг бўлинмаслигини инкор этди. Улар бу кашфиётлари инсониятни даҳшатга соладиган чексиз-чегарасиз бало-офатларга сабабчи бўлишини даставвал билмаган эдилар.

ҒАЙРАТЛИ БҮЛ!

Сен қаноатни бойлик деб билган фариштасан, сен сабрнинг тагида олтин борлигига ишониб яшайсан. Бироқ умр қисқа — тез оқар дарё. Ҳаракатда баракат борлигини, Аллоҳ ҳам ғайратли бандаларини суйишини унутма.

СЕҲРЛИ СЎЗ...

“Ассалому алайкум”... Бу сўзга сеҳр бор. Ҳаттоки кимсасиз уйга кириб ҳам шу сўзини айт. Олдиндан безайиб ўтиб кетган кимсадан хафа бўлма. Илоҳи бўлса, ундан ҳам шу сўзини дарир тутма. Жавобсиз қолган саломингга фаришталар алик оладилар.

БОЛАНИНГ КҮНГЛИ...

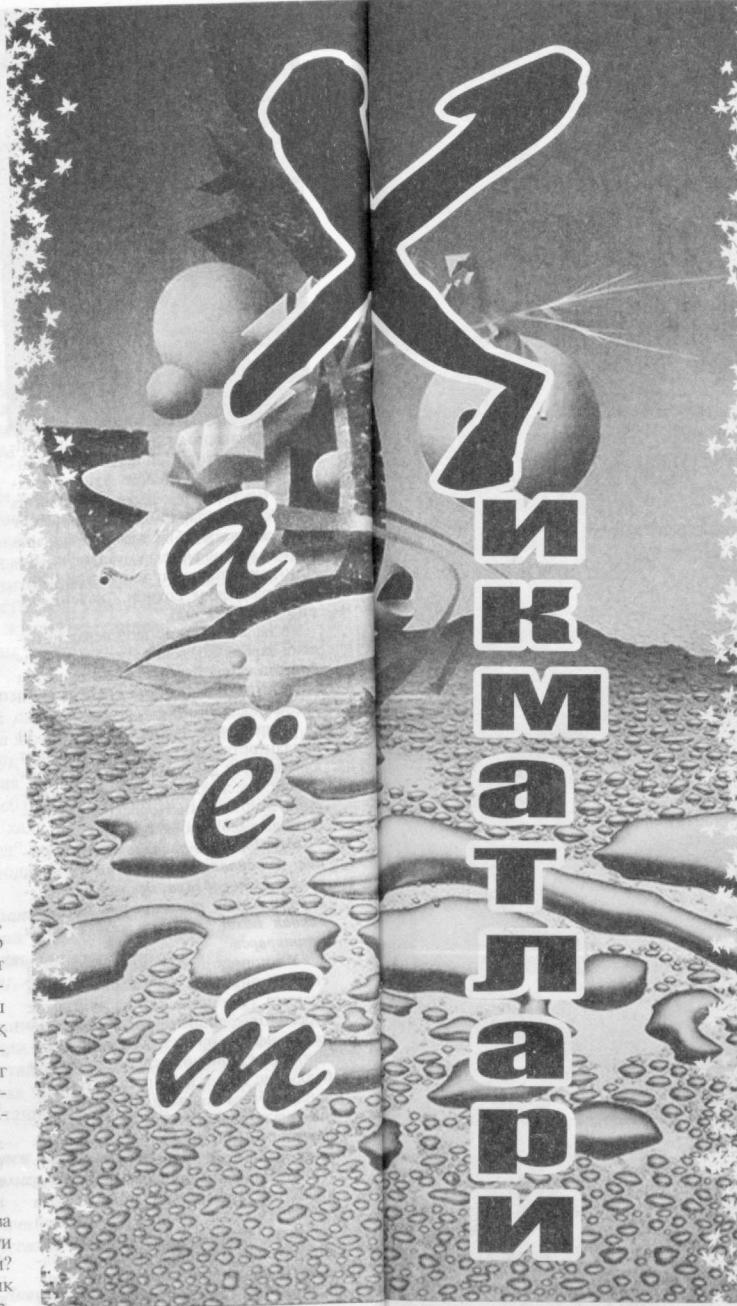
Баҳор — дилларни яйратиб юборадиган фасл. Айниқса, қувноқ болакайларни, ўқувчиларни кузатиб хушнуд бўласиз. Улар “ассалому алайкум” дея аввал бирин-кетин, кейин биргаликда жўровоз бўлиб саломлашдилар. Мен ҳам ҳар биринга “во алайкум ассалом” дея жавоб бераман. Улар бундан руҳланидилар, шекилли, қўлларидоғи гулларни менга туқазишади... Мен эса уларни гулга, чаманга, гулшанга, бўстонга айланинлар, дея алқайман...

ОРТИҚЧА МАНМАНЛИК

Ҳаётлик давримизда омадсизлик, муваффақиятсизлик каби синовлар борлигини унутмайлик. Ахир “хом сут эмган бандамиз” — адашиш, янглишиш, жаҳл устида ақлга зид иш юритишдан ҳам холи эмасмиз. Бироқ бу билан хатони тузатишдан бош тортиш, “сўзидан қайтган номарднинг иши” деб кўкрак кериб юриш — ортиқча манманлик, инсонлик сарҳаддан узоклашиш эмасми?!

ҚАЛБИНГИЗ ҲАМ ГҶЗАЛ БЎЛСИН

Гўзаллар, гўзаллар... Ғайратли ва соғ-саломат юрган инсон гўзаллиги ҳар недан ортиқлигини биласизми? Агар ҳатти-ҳаракатингиз эзулик йўлида бўлса дилингиз равшан тор-

тади. Зеро, қалби нурга макон бўлганнинг йўллари чароғондур.
МУЛОҶАЗА, ФИКР...

Ҳаддан зиёд билимлиман, дея керилма, сендан ўзиданлар топилади. Ҳалсиз куч-имконга эгаман, дея ҳаволанма, қанотинг қайрилади. Мендан гўзал кимсани тополмайсиз, дея эркалик қилма — бу дунёда гўзаллар кў-ў-ўп...

КЎТАРИЛИШ ОҒИР, ТУШМОҚ ОСОН...

Билим олиш заҳматидан йироқлашингми, у ҳам сендан юз ўтиради. Ахир чўққига чиқмоқ машаққатлар эвазига бўлади. Зинага кўтарилишдан кўра тушмоқ осон эканлигини яхши бил. Ёдингда туттилки, обрў, нуфуз мисқоллаб йиғилади-ю, ботмонлаб йўқотилади...

У ИЗЛАГАН БАХТ

У шуҳратли инсон эди. Шуҳрати жаҳонингми, у ҳам сендан бир кун Ватанини тарк этди, хорижда яшай бошлади. Ватандошлар уни аста-секин унуттишди. Бир кун Ватансиз яшамоқ бамисоли етимликка бўйсунмиш эканлигини англаб етди... Туғилган тупроғини кўзига тўтиё қилишга чоғланди. Ватан унинг хайрли ишига монелик қилмади. Охириқабат муқаллас тупроқнинг заррасига айланишдан ортиқ бахт топа олмади...

КҶНГИЛ ҒАШЛИГИНИНГ БОИСИ

Раҳматли амма бувимнинг болалари қози ўтган экан. Шунданми, кампирлар уйдаги можаролари ечимини ҳал этиш учун келиб туришига гувоҳи бўлганман. Бир кун маҳалладош дугоналаридан бири ундан қизини келинликка сўраётган бир хонадонни айтиб қолди: “бошим қотди, негадир юрагим ғаш”, — деди маслаҳат сўраб, “Кўнглинг нимага ғаш эканлигини айттайми? — дедилар бувимлар, — у фалон пайта ўғри деган хунук ном олганлар оиласидан экан. Бу иллат ҳам етти авлод оша давом этар эмиш, ўйлаб, бош қотиришингга арзимайди”...

ТУЗАЛМАС ХАТО

Қиз ва йигит чорва молларини боқиб юриб, бир-бирига яқин бўлиб қолишди. Айниқса, йигит қизни кўрмаса туrolмас даражага келди. Бироқ қизни бадавлат хонадонга келинликка сўрашди, фотиҳа

қилишди... Қиз сўнгги марта сигирини боқишга чиқди. Энди у фотиҳали қиз — бўлғуси келин.

Уни кутиб турган йигит: “Нега тўйга розилик бердинг, мени нега ўйламадинг”, — деди. Қиз: “Сенга қачон ваъда бергандим, шундай бўлиб қолди”, — дея жавоб қилди. Йигит: “Йўқ, сен уларнинг мол-дунёсига учгансан, муҳаббатимни ерга урдинг”, — дея қўлини сидлаб, итариб юборди...

Қиз жарликка кулади. Фожеа шулки, қиз шу жойда ҳаёт билан видолашди...

Тузалмас хатолар... Ҳаётнинг ҳар бир они имтиҳон, англаб бўлмас сир экан.

УНУТИЛГАН ГҶЛ

Қуриган, ҳиди йўқ, унутилган гул. Сен аввал богбоннинг меҳрини қозондинг, заминнинг тағти билан улғайдинг — боғдаги гулларнинг энг сараси бўлдинг.

Узилдинг, туҳфалар учун, висол учун... Қаршингда гўзаллигинг, нафислигингни кузатган кўзлар қувончи, ҳаяжони... Сен бу кечинмаларни абадий деб ўйловдингми, ҳилларингни мамнунлик билан таратдинг.

Бироқ шундайлар борки, улар наинки гулга, балки қалбга, дунёга ҳам беписанд бўладилар. Сен ўшандай лоқайд кимсанинг қўлида сарғайиб, адо бўлдинг...

ҚАТРАЛАР

Илмнинг ҳам фойдалисини танламоқ керак.
Фурсатинг — имконинг олтиндан қиммат.

Ёшлик — навқирон давр. У яшнайди, қувнайди, фақат кейинги фасллар учун зина эканлигини унутмас бўлгани.

Қизгина, сен шундай оқила, идрокли бўлгинки, буни сўзсиз англаб етсинлар.

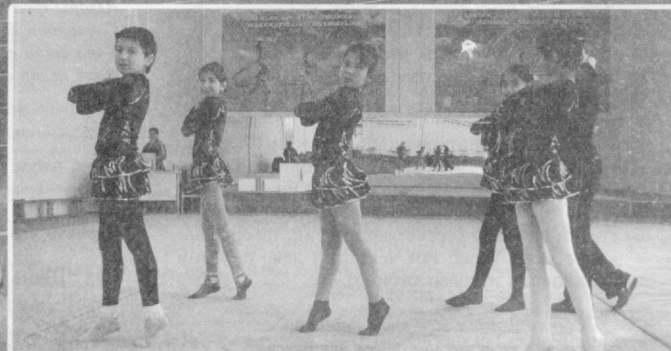
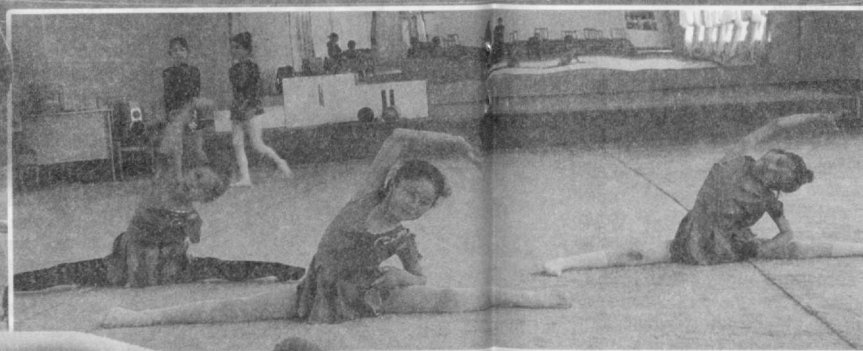
Онани эъюзлаган юртда фазилят ва хислат мўл. Она қалбдаги меҳр неларга қодир? У ўз ҳиссиётини фарзандидан, юртдан орттириб қайга борарди?!

Яратганимиз ўзидан кейинги дўст деб ота-онани сайлади. Уларнинг меҳри ҳам, қаҳри ҳам шу боисдан табиийдир.

Дунёни катта саҳна деб билган мутафакқир Шекспир ҳар бир одамни ўз ролини бажарувчи санъаткорга қиёслаганда ҳақ эди.

Ўзбекистон спортчи

Бухоро вилоят Дониш тўғрисида
бадний гимнастика маркази
хаётидан лавҳалар

САЙРАМНИНГ САРИН ШАБАЦАЛАРИ

(Боши 19-20 бетларда.)

Мана шу ҳолатда, яъни ватан шани ҳақида сўз кетганда, биз ўзлигимиздан халқ, миллат, ватан манфаатини юксак қўя олишимиз даркор. Ана шунда билинади юртга меҳр. Ҳар бир одам ўзининг омонлигидан кўра ватан омонлигини устун қўйиши керак. Чунки, халқ бекорга “Она юртинг омон бўлса, ранги рўйинг сомон бўлмас”, демаган.

Мирпўлат Мирзо ижодида она образи алоҳида ўрин тутати. Бу шеърларда қир-алирдан бойчечаклар териб, онасига олиб югураётган боланинг кўзидаги қувонч, талабалик йиллари имкон бўлиши билан онаси бағрига учаётган ўсмир соғинчлари, вояга етганда гоҳида ишлар андормон бўлиб, истаган вақтда узоқдаги онасини кўришга боролмаслик ўкинчи сатрларга шунчалар сингиб кетганки, бу ажиб сезимлар лирик қаҳрамон қалбидан сизнинг дилингизга кечганини сезмай ҳам қоласиз. Шу мавзудаги шеърларини алоҳида тўлғам қилгани-да бежизга эмас. Онасини эсламаган кунни кун демаган, умр мазмунини ватанга, ота-онага садоқатда кўрган шоиргина она ҳақида ўта таъсирли сатрлар битиши мумкин. “Онажон” туркумидаги шеърларнинг ўзига хослиги шоир кўнглидаги ўйларини рўйи-рост айтиши, фақат мақтовлар эмас, эътиборсиз бўлган вақтларнинг аламини ич-ичдан ҳис қилишда:

*Бу кун рўзғорим гарчи йироқда —
Сизга ичкаман, гамингиз ейман.
Ва гўр йилларимни тутиб сўроққа
Ўзимни тергайман, сўнгиз койийман.*

*Ахир, нега ғаму дардларингизни
Бағрингизда юрган келар билмадим?
Хок-пойингиз бўлиб, о, нега сизни
Бошга кўтармадим, эъзоз қилмадим?*

Бу тирикликда қадрига етмаганларимиз борасида наломат чекишнинг нидоси эмасми? Кечроқ очилганинг жазоси эмасми? Кундалик ташвиш дея, ота-она ҳурмати ўриллата олмаётганлар йўқми? Шоир самимийлиги мисраларига кўчгани учун ҳам бу туркум шеърлар ҳиссиётларга тўлиқ, таъсирчан.

Онам мени ўйлаб ғам чекмасин дея, ўз-ўзини тафтиш қилиш нақадар ажойиб:

*Эзуликни дерман мен энди минбад,
Февълда каж хислат токи йўқ бўлсин,*

*Ғам — малол чекмасин ҳеч қачон мен деб,
Токи онам кўнгли мендан тўқ бўлсин.*

Қанийди онанинг кўнгли учун фарзандлар ўзларини қусурлардан ҳоли қилса, турли нопокликлардан тийилиб олижанобликни касб этса. Шоир она номи билан боғлиқ юртини-да, тилини-да шу даражада эъзозлайдики, “Юртим, элим, тилим демас бўлсам мен, о, арзир-яшашдан кўра ўлсам мен!” — дея ёзди. Она ватаними, туққан онами, она тилими — бу тушунчалардаги умумийлик меҳрда, муҳаббатда. Шоир она тили ҳақида, уни сақлаш, эъзозлаш ҳақида ҳазрат Навоий тилидан шундай дейди:

*Таваллуд кунимда таъзимлар ҳаргиз —
Мен учун на орзу, на буюк ҳавас.
Сиздан штмосим шу эрур ёлғиз:
Тилимизни асраб қололсангиз, бас!*

Алишер Навоий шахсиятига мос, ниҳоятда топиб айтилган сўзлар, чунки тил сақланса, миллат ўлмади. Шоир миллатнинг миллатлиги унинг ўз қадриятларини асрашида, авлодлар узвийлигини давом эттиришдалигини яхши англаганидан ўтли сатрлар тиза олган. Шоир наздида она эзулик маскани, кўнглимиз Маккасиدير.

Шеърнинг гўзаллиги бадиий санъатларга бойлигида. Нафис ташбеҳлару ўринли қиёслар, коса тагида нимкоса ишораларни бера олишида. Мирпўлат Мирзо ижодида бадиий жиҳатдан юқорилиги билан ажрალი турадиган шеърлар анчагина:

*Юлдузларда ҳавас уйғотиб,
Сочларини ёяр настарин.
Қора шойи еллар қаноти
Олиб келар сурнай сасларин.*

Ёки:

*Қора, оппоқ шохчаларда
Гўзал қишнинг нашьаси бор.
Ҳазин кузни дафн этмоқда
Биринчи қор, биринчи қор!*

Яна “Шамоллар поезднинг тарар ёлини”, “Бир даста нур-Баҳор исмлик”, “Бу кун хаёл сурар гамин аёл-Куз”, “Рухим мўрт қоядай тўғралиб кетди”, “Инсоф ва диёнат юртнинг тилласи”, “Чақ-

моқмас у, титрама юрак, тун боғларни суратга олар!”, “Тонг бетидан қочган эди қон” каби жозибали мисралар битдан Мирпўлат Мирзо табиатга доир бадиий компонентлар топгани ҳолда уни инсоний туйғулар билан уйғунлаштириб юборади. Айни пайтда табиатдаги, жонзотлардаги хусусиятларни бошқача кўчимга ўтказиб, янгича мазмун беради:

*Тулқини ёзмагиз “Қизил китоб”га,
Ким у — саноғини ташвиш-ла — битган!?
Уларни қайтадан олинг ҳисобга,
Кўпи одамларга айланиб кетган.*

Сўнгги мисрадаги бадиий юк қанчалик залворли. Шоир фикридаги тағмаъно ортиқча изоҳсиз ҳам англашилади ва мана шундай топқирликдан шафқ туясиз. Бунингдек, юмористик асарлар Мирпўлат Мирзо ижодида унча кўп эмас. Лекин айрим кичик-кичик шеърлари нозик қочиримларга бойлиги, фалсафий фикрларни юмор пардасига ўраб бериши билан ажралиб туради.

Шоирнинг мумтоз адабиётимиз вакиллари ижодига бағишланган мухассамлари Мирпўлат Мирзо аруз вазнига ҳам қийналмай қалам сура олишидан далолат.

Муҳаббат ҳақида шеър битмаган шоир шоирми? Зотан кўнгилдаги кенг маънодаги муҳаббат туйғуси, қобиққа сигмас ҳиссиётлар пўртанаси оддий инсонни шоирга айлантурса керак. Илк муҳаббатнинг туганмас дардию биринчи севги изҳор қайси дилни ўртамаган дейсиз:

*Қани ўша ҳислар қуюни?
Қани ўша “туганмас” дардим?!
Ўз-ўзимга ғариб туюлиб,
Илк муҳаббат, сени ахтардим...*

Шоир севгисиз инсонни қуриган дарахтга қиёслар экан, “севги бер ҳаёт, бебаҳра айлама ишқ деган бахтдан” дея илтижо қилалади. Мирпўлат Мирзо ижодининг ёрқин қирраларидан бири унинг моҳир таржимонлигидир. Жаҳон адабиётининг сара асарларини она тилига таржима қилиб, ўзбек китобхони маънавиятини янада бойитишга ҳисса қўйишнинг ўзи таҳсинга лойиқ иш. Бадиий асар таржимасининг нақадар машаққатли жараён эканлигини, бу соҳага қўл урган ҳар бир ижодкор яхши билади. Мирпўлат Мирзо таржимон сифатини муаллиф олдидаги, китобхон олдидаги масъулиятни ҳис қилган ҳолда бу соҳага ёндошадиким, бу борада муваффақиятга эришади. Бир таржимон дўсти “Б. Пастернак шеърларини ўзбек тилига ўгириб бўлмайди” — деганида “Наҳотки?!” дея ишга киришган шоир шундай ёзганди: “Таржима жараёнида билдимки, дўстимнинг гапида жон бор экан. Лекин мен осонликча таслим бўладиганлардан эмасдим. Шу боис жазимда давом этдим. Ишонасизми, ўша улуг шо-

ирнинг битта шеърини таржима қилиш учун бутун бир таътил вақтимни сарфлаганман. Ўшанда, кунига бир сатрдан таржима қилган эдим”. Қирқ кунча вақтини бир шеър таржимасига бағишлаш учун қанчалар матонат керак. Бу ҳар қандай ижодкорнинг қўлидан келавермайди. Мирпўлат Мирзо таржималарининг муваффақияти замирида улкан ижодий меҳнат ётганлигида. Мирпўлат Мирзонинг таржимонлик фаолияти алоҳида тадқиқот мавзусидир.

“Мирпўлат Мирзо серқирра истеълод соҳиби: у халқ дарди, орзу — армонлари, бахту қувончини қуюнча ва филоий бир фарзанд ўлароқ ёниқ илҳом билан қаламга олиб келаётган, Ватан, истиқлол, халқ, миллат, меҳр-оқибат, севги-салоқат, дўстлик, она, иймон-этиқод мавзулардаги гўзал шеърлари билан эл меҳрини қозонган: жаҳон сўз санъати намояндлари, турли халқлар адабиётлари забардаст вакиллари билан қўллаб дурдона асарлари таржимаси орқали Ватан адабиёти хазинасини бойитган моҳир мутаржим”. Адабиётшунос Эргаш Очиловнинг бу фикрлари бизнинг юқоридики келтирилган қарашларимизга уйғунлигини таъкидлаган ҳолда, Мирпўлат Мирзо ижодига адабий танқидчиликнинг эътиборидан ва эътирофидан далолат.

Яхши шеър ақлу шуур маҳсули бўлиб, туйғулар тўфони илҳом осмонига кўтарилган оний лаҳзаларда туғилади. Илҳом эҳтироси қанчалар юқори бўлса, шеърда шунчалар кўнгилдан кўнгилга қўчғучи бўлиб яралса керак. Мирпўлат Мирзонинг кўплаб шеърлари мана шундай дилдан ёруғ ҳислар элтувчи шеърлардир.

*Она юртим, сенинг бахтинг деб
Мен қўлимга олганман қалим.
Қошки ўтли сатрлар битиб,
Аритолсам кўксингдан алам.
Лекин битта кўшиқ армони
Кўйдирди мудом дилимни.*

Назаримда, Мирпўлат Мирзонинг “битта кўшиқ армони” ушалгандек. Бу унинг сатрларига сингиб кетган юртсеварлик туйғуси, собиқ шўролар даврида ҳам рамзларга ўраб замондошларининг кўнгилдаги гапларни шеърларида юксак бадиий ифодасини бера олгани, ўтиб кетган улугларимизнинг ҳурматини жойига қўйиб, истиқлол шарофатини баравж қуйлашида. Ватаннинг нури келажагига ишончла боқишида. Сайрамнинг сарин шабадалари инсон танига қанчалик ҳузур бағишлаганидек, Мирпўлат Мирзодан кўнглимизга ҳузур бағишловчи асарлар қутишга ҳақлимиз. Чунки умрини шеърятга нисос этган шоирнинг бутунга (60 ёшига) қадар ёзганлари китобхонга шу ҳуқуқни беради.

Алҳамбек АЛИМБЕКОВ,
Адабиётшунос, ЎзМУ доценти

Пул билетларини технологик ва физикавий-кимёвий ҳимоялаш даражаларини қалбакилаштиришнинг бир қатор усуллари мавжуд.

Уларга қуйидагилар кирди: қоғоз ва бўёқларнинг композицион таркибини қалбакилаштириш усуллари, рангли шойи толаларини қалбакилаштириш усуллари, сув белгилари ва ҳимоя ипларини қалбакилаштириш усуллари, кинеграммалар, голограммалар ва ҳимоя плашкалари (конфеттилар)ни қалбакилаштириш усуллари.

Ҳақиқий пул белгиларини ясада фойдаланиладиган эмиссион қоғозлар фойдаланишнинг юқори хусусиятларига эга, яъни узоқ вақт фойдаланишга мўлжалланган. У мустаҳкам, букиш, йиртишга чидамли бўлиши, деярли мингта букишга бардошли бўлиши, шаффоф бўлмаслиги, бўёқни яхши қабул қилиши керак. Эмиссион қоғоз қоғоз ясаш машинасида сувдаги толали материалларга муайян қўшимчалар қўшиб ҳосил қилинадиган суюқ массадан махсус технология ёрдамида тайёрланади. Толали материаллар сифатида пахта ва каноп толаларидан фойдаланилади. Бундай қоғозни тегишли ускуналардан фойдаланмай туриб ясаш деярли мумкин эмас.

Шу боис қалбаки пул ясовчилар ушбу мақсадда Давлат пул белгиси (Госзнак) корхоналаридан сотиб олинган ёки ўғирланган эмиссион қоғоздан ёхуд хориждан сотиб олинган юксак сифатли қоғоздан, ёхуд мамлакатимизда ишлаб чиқарилган ва ўз композицион таркибига кўра эмиссион қоғозга яқин турадиган истеъмол мақсадида ишлатиладиган энг яхши қоғозлардан фойдаланадилар. Қалбаки банкнотларни экс-

пертизада тадқиқ этиш давомида маълум бўлишича, қалбаки пул белгиларининг тахминан 15% юза қисмида полимер ёки лак қатламга эга бўлади. Бу қатлам уларнинг қабарик ва гадир-будур бўлишини имитация (тақлид) қилишга ёрдам беради, уларга ялтироқлик ва ўзига хос қисирлаш бағишлайди, шунингдек, сувда эрийдиган бўёқнинг нам таъсиридан ҳимояланишини таъминлайди.

Қалбаки банкнотлар ясада тасвирнинг бўёқли қатламини ясаш учун рангини нур тушиш бурчагига қараб ўзгартирадиган композиция таркибига кўра оптик ўзгартувчи бўёқлар қўлланилади. Улар босмаҳоналардан ёки дўконлардан сотиб олинади.

Рангли ипак толалардан кўпгина мамлакатлар ҳақиқий банкнотларини ҳимоя қилишда фойдаланадилар, улар, масалан, рублларда — қизил ва оч нафша, АҚШ долларларида — ҳаво ранг ва қизил бўлиб, қоғозни тайёрлаш босқичида унга босим билан бириктирилган бўлади. Уни имитация қилиш қалбаки пул белгиларини тайёрлашда суратини чизиб, печатлаб қўйиб, елимлаш ёки босим билан бириктириш орқали амалга оширилади.

Қалбаки банкнотлар одатда «сув» белгиларига эга бўлмайди. Бундай белгилар ҳақиқий банкнотларда қоғоз қўйиб босқичида тола қатламининг ҳар хил қалинлиги эвазига ҳосил қилинади.

Қалбаки банкнотларда сув белгиларини имитация қилиш аппликация, рангсиз босма нақш солиш, шаффоф бўёқлар билан суратини чизиб, қоғозга ёғли, смолали ва мумсимон таркибларни шимдириш орқали амалга оширилади.

ЖАҲОН МОЛЯВИЙ-ИҚТИСОДИЙ ИНҚИРОЗИ ШАРОИТИДА ИПОТЕКА КРЕДИТИ РИСКЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Тижорат банкларида ипотека кредити рискларини, умуман, барча кредитлар билан боғлиқ рискларни бошқариш банкчилик ишининг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Банкларо рақобатнинг тобора чу-

қурлашуви, шунингдек, 2008 йил сентябрда юз берган халқаро молявий инқироз яна бир марта тижорат банкларида ипотека кредити рискларини самарали бошқариш зарурлигини тасдиқлади.

Тижорат банкларида ипотека кредити рискни бошқариш муҳим ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга бўлиб, уларнинг асосийлари қуйидагилардан иборат:

- банкларнинг ликвидлик даражаси таъминланади. Тижорат банкларининг старли ҳақмида молявий маблағларга эга бўлиши уларга барқарор молявий фаолиятни давом эттиришга шароит туғдиради. Шу боис, банклар ликвидлик даражасининг таъминланиши акциядорлар, мижозлар, аҳоли ва инвесторларнинг уларга нисбатан ишончининг таъминланишига ижобий таъсир қилади;

- банкларнинг барқарор даромад манбаси шакллантирилади. Бозор иқтисодиёти шароитида ҳар қандай ҳўжалик юритувчи субъектнинг асосий фаолияти фойда олишга қаратилди, бундай ҳолатдан тижорат банклари ҳам холи эмас. Тижорат банкларининг даромад (фойда) манбасининг шаклланиши банк акциядорларига дивидендлар тўлаш билан бирга уларнинг капиталлашув даражасини оширишга ва захира фонд-

0,2-0,3 мм диаметрга эга бўлган металл ёки полимер ҳимоя ипи банкнотга қоғоз массаси ичига кўндаланг қилиб жойлаштирилган бўлади. Уни имитация қилиш қалбаки банкнотнинг юз томонида қўшимча чизиш, печатлаш ва босим остида бириктириш орқали амалга оширилади.

Ҳақиқий банкнотларни ҳимоя қилишнинг оптик ўзгарувчан элементлари, яъни кинеграммалар (қоғозга босиб бириктирилган металлсифат ёрлиқлар), голограммалар (турли нуқталардан қараганда рангини ўзгартирувчи кичик тасвир объектлари), конфетти (қоғозга уни тайёрлаш босқичида бириктирилган 1 мм диаметридаги қоғоз доначалар) одатда тегишли рангдаги бўёқ билан қўшимча чизиш орқали имитация (таклид) қилинади.

Физикавий-кимёвий ҳимоя одатда қалбакилаштирилмайди, чунки у ҳақиқий пул банкнотларини тайёрлашда ишлатиладиган (қоғоз, бўёқ, толалар) таркибида муайян кимёвий моддалардан фойдаланиш орқали таъминланади. Шу боис қоғоз, бўёқ ва толалар махсус тадқиқот усуллари билан аниқланадиган ўзига хос хусусиятларга эга бўлади.

Банкнот юз томонидаги тасвирнинг айрим қисмлари қабариб туриши қалбакилаштириладиган банкнотнинг орқа томонидан махсус рельефли шакллардан фойдаланиб босим бериш орқали имитация қилинади.

Ҳақиқийларидан ажратиб турувчи баъзи жиҳатларини фарқлаш мақсадида қалбаки банкнотлар эскиртирилади, уларга муомалада бўлганлик туси берилади, бу эса қалбаки пулларни ўтказишни осонлаштиради.

ПММ БЕЛГИЛАРИ

Маҳмадқобил ҚАЮМОВ,
Ўз ФА И.Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ
институту тадқиқотчиси

ларини шакллантириш имкониятини беради;

- банкларнинг ипотека кредитини бериш имконияти ортади. Тижорат банклари ипотека кредити рискнинг самарали бошқарилишини йўлга қўйиши берилган кредитларнинг қўшимча даромад билан тўлиқ қайтиши, банк кредит сиёсати самардорлигининг ортиши каби ижобий ҳолатни шакллантиради. Буларнинг барчаси банкларга қўшимча молиявий ресурсларга эга бўлиш имкони оширилади, бу эса ўз навбатида ипотека кредитлари ҳажми ортишига шартли ярашади;

- банк акциядорлари, инвесторлар ва аҳолининг банк сиёсати ва истиқболига ишончи мустаҳкамланади. Банкларда кредит сиёсатининг самардорлиги таъминланиши уларнинг ликвидлигини таъминлаш ва молиявий барқарорлигини мустаҳкамлашга олиб келади. Буларнинг барчаси банкларга мажбуриятларни тўлиқ ва тўхтовсиз бажариш имкониятини беради, натижада акциядорлар, инвесторлар ва аҳолининг банкларга нисбатан ишончи ошишига олиб келади;

- миллий валютанинг барқарорлиги ортади. Акциядорлар, инвесторлар ва аҳолининг банк тизимига бўлган ишончининг мустаҳкамланиши банкдан ташқари нақд пул айланмаларининг қисқаришига ва вақтинчалик бўш пул маблағларининг қисқаришига олиб келади. Булар ўз навбатида миллий валюта барқарорлигини мустаҳкамлайди.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, тижорат банклари ипотека кредити рискларини бошқаришда давлатнинг аралашуви маълум даражада зарур бўлмоқда.

Шуни алоҳида таъкидлашимиз лозим, мамлакатимиз тижорат банклари ипотека кредит рискларини бошқаришда жиддий муаммолар мавжуд эмас. Мамлакатимиз йирик тижорат банки ҳисобланган "Ипотека-банк" томонидан берилган ипотека кредитларининг амалиётдаги ҳолати бунга мисол.

АҚШда 2008 йил сентябр ойда бошланган жаҳон молия инқирозининг асосий сабабларидан бири фонд ва молия бозорларида қимматли қоғозлар баҳосининг тушиб кетиши

билан беvosита боғлиқдир. Қимматли қоғозлар баҳоси бу тарзда тушиб кетишига йирик молия муассасаларига кредит рейтинг агентликлари Mood's, Standard and Poors ва Fitch томонидан юқори, яъни «AAA» рейтингини берилганлиги бўлиб, ҳақиқатда эса уларнинг фаолиятида қатор молиявий муаммолар мавжуд бўлган. Шу билан бирга, молия муассасалари кредит портфели таркибиде сезиларли равишда муаммоли активлар вужудга келган бўлиб, ушбу муаммоли активлар кредит муассасаларнинг ликвидлиги ҳолатига салбий таъсир кўрсатган.

Хулоса қилиб айтганда, тижорат банклари ипотека кредити рискларини самарали бошқаришга таъсир этувчи омиллар турли-туман бўлиб, уларнинг етарли даражада баҳолиниши ва доимий равишда мониторинги амалга оширилиши банкларнинг молиявий барқарорлигини таъминлашга ижобий таъсир кўрсатади.

Ориф НОРҚУЛОВ,
ТМИ магистранти

МЕНИНГ АМЕРИКАМ

Америка ёзувчиси Томас Вулф ҳаёти ва ижоди ҳақида

Америка адабиёти тарихида эса қоларли воқеалар, мангулик мулкига айланган бадий обидалар ва улар яратилган машҳур саналар, ҳаяжонли хотиралар жуда кўп. 1929 йил ана шундай — инсоният бадий тафаккурида ижодий-эстетик сакрашлар, зўр маънавий бурилишлар ясаган тарихий саналардан биридир. Мазкур сана адабиёт оламида ҳануз буюк бадий кашфиётлар тантанаси, ақл-заковатнинг музаффар тимсоли сифатида қадрланади, ёдга олинади. Бу асосан XX аср Америка миллий наsrининг классик обидалари сирасидан мустаҳкам жой олган иккита буюк асарнинг дунёга келиш тарихи билан боғлиқ ҳодисалар.

Улардан бири “Альвидо, курол!” романи бўлиб, асар ёш Эрнест Хемингуэйга катта жаҳоний шухрат келтирган эди.

“Фаришта, ўз кулбанга назар сол” романи эса, илк бор Томас Вулф номини дунё миқёсига олиб чиқди. Асар нашр этилгунча шундай ёзувчи борлиги ҳатто муаллиф яшаган мавзеда ҳам номалум эди.

БЕШИККЕРТИ — ТАҚДИР НИШОНАСИ

Халқ удумлари фольклор йўналиши ва у асосидаги пьесалар орқали театрга кириб келади.

Ўз навбатида театр санъати муайян халқ удумини саҳна тилига ўтиришида унинг кенг тармоқли мазмуни тубига чуқурроқ кириш имкониятини беради. Мана шундай кенг тарқалган удумлардан бири бешиккертнинг саҳна талқинига кўчишидаги ўзига хослиги диққатга сазовор. Бу ҳолатни Марказий Осиёнинг ўзбек, қозок, қирғиз, туркман, қорақалпоқ миллий театрларидаги талқинлар мисолида кузатиш мумкин.

Семетей ва Ойчурек, Алпомиш ва Барчиной, Кузи Кўрпеш ва Баян сулув, Тоҳир ва Зухра, Бомси-Байрак ва Бонучечак, Кубланди ва Айтаниш қисматларида бешиккертнинг туб моҳияти, унинг ўзига хос сифати атрофлича ёритилади.

Хусусан, “Алпомиш”да ака-ука Бойсар ва Бойбўри, “Тоҳир ва Зухра”да шоҳ Бобоҳон ва вазир Боҳир, “Кузи Кўрпеш ва Баян сулув” ҳақидаги қиссала икки қўшни Сарибой ва Қорабой фарзандсизлик алаmidан азоб тортиб, узоқ вақт Аллоҳдан тирноқ сўраб яшайдилар.

Онадўли турклари ҳамда ўғулларнинг “Китоби Дадам

Кўрқут” эпосида “Кам Буранинг ўғли Бамси Байрак ҳақида кўшиқ” деб номланган қисса бор. Унда зифатда Баёнлурхон хизматида турган бек ўғилларини кўриб, Кам Бурабек ҳавас билан қарайди ва ўзининг ўғли йўқлигидан тушкунликка тушади. Зифат аҳли Худолан унга ҳам ўғил беришини сўрайди. Шунда бошқа бир бек ўзининг қиз кўриш орзусида эканини билдиради. Беклар унинг ҳам тилаги ижобат бўлишини сўраб, дуо қилишади. Шунда беклар гувоҳлигида ҳар иккаласи агар фарзанд кўрсалар, қуда бўлишга аҳд паймон қиладилар.

Орадан вақт ўтиб, Кам Бурабек ўғил, иккинчи бек эса қиз кўради. Бешиккerti қилинган Бомси ва Бонучечак бирга улғаядилар.

“Алпомиш” дostonида катта бaзм-жамшидда ака-уканинг фарзандсизлигини юзига соладилар. Узоқ илтижолар ва қирқ кунлик чиллада қилинган дуою ибодатлардан сўнг Шоҳимардон пирнинг башорати билан улар фарзандли бўлишadi. Бойбўри хондонидa Ҳaқимбек — Алпомиш дунёга келади. Узоқ кутилган бу фарзанд аслида юртининг бошига кун бўлиб (қуёш маъносидa) келган эди, зотан бахшилар унинг онасини Кунтуғмишбека деган ном билан атайдилар.

Орадан бир йил ўтгач, Синклер Льюис, Стокгольмда адабиёт бўйича халқаро Нобел мукофотини қабул қилиш маросимида, умидли ёш ёзувчилардан Хемингуэй, Дос Пассос, Фолькнер, Майкл Голд каби истеъдодли адибларнинг номини тилга олиб ўтади. Улуғ ёзувчининг нуқтада яна бир характерли ўрин бўлиб, у қуйидагичадир:

“Орамизда тагин бир ёзувчи бор. Бу — Томас Вулфдир. У ҳали жуда ёш. Эҳтимол, ўтизга ҳам кирмагандир. Бироқ унинг “Фаришта, ўз кулбангга назар сол” номи биринчи романи адабиётимизнинг энг яхши асарлари билан беллаша олади. Томнинг бу романи ҳаётнинг Рабле тасвирлаган қувончларни шодликларига лиммо-лимдир”.

Вулфнинг замондоши Эрнест Хемингуэй, орадан чорак аср ўтгач, 1929 йилни шундай хотирлайди:

“Бу асар 1929 йилда, Нью-Йорк биржасида талафот юз берган кунни майдонга чиқди. Шундан буён ўтган вақт ичида Скотт Фишжэральд ўлди, Том Вулф ўлди, Жим Жойс ўлди, (У биографик томондан ўйлаб ёзилган Жойсга ўхшамасди, антиқа ўртоғимиз эди. Бир кун у ичиб ўтирганмишда, менинг китобларим сизга жуда ибтидоий бўлиб кўринмайди, деб сўраганди); Жон Бишон ўлди, Макс Перкинс ўлди. Ҳақиқат керак бўлган яна бир қанча одамлар ўлиб кетишди: бир хилла-ри Милан бензоколонкаларида

оёқларидан осилдилар, бошқалари, яхшими, ёмонми, бомбардимон қилинган немис шаҳарларида осиб қўйилди. Қанча номаълум, номсиз, нишонсиз, бироқ ҳаётни жуда ҳам севаган кишилар йўқ бўлиб кетишди”.

Дунё юзини кўриши биланоқ катта довруқ қозонган бу асарга келажакда ёзилажак роман-тетралогиянинг биринчи қисми бўлишдек бахтли қисмат nasib қилган эди. Томас Вулфнинг “Вақт ва дарёлар”, “Гирдоб ва қоя” ҳамда “Уйга йўл йўқ” романлари бевосита “Фаришта, ўз кулбангга назар сол” асарининг мантиқий давомидир.

Табиатан саёҳат қилишни ҳуш кўрадиган адиб қисқа, лекин ғоят самарали умрида бир неча мамлакатларда бўлади. Европанинг талай йирик шаҳарларига сафар қилади. Табиийки, сафар таассуротлари унинг асарларида қизиқарли бадиий акс эттирилади. “Фаришта, ўз кулбангга назар сол” романининг қаҳрамони Оливер Гант ёки “Уйга йўл йўқ” асарининг бош персонажи Жорж Уэббер ҳам чет мамлакатларга сафар қилиш, бошқа халқлар ҳаёти, турмуш тарзи билан қизиқадиган интеллектуал онг эгалардир. Зеро, Вулфнинг ўзи ҳам поёзларда саёҳат қилишни, демак, тезликни, доимий ҳаракатни, тез-тез жой алмаштириб туришни, янги одамлар ва янги таассуротларга доимо ошноликни севарди. У йўлда юрган

чоғларида ҳам қалин муқовали дастар ва қаламини қўлидан қўймасди.

Томас Вулф ижодининг яна бир ўзига хос жиҳати — асарларининг биографик характерга эгаллигидир. Ёзувчи вафотидан сўнг адиб ижодини чуқурроқ ўрганниша киришган талқиқотчилар қарийб ҳар бир эпизод тарихини, асосий қаҳрамонларнинг прототипларини, ҳатто, бадиий тасвирланган воқеаларнинг қачон ва қайси реал ҳодисаларга алоқадорлигини осонгина аниқлаганлар.

Хусусан, Оливер Гант образи прототипи “Фаришта, ўз кулбангга назар сол” романи қаҳрамони ёзувчининг отаси экани адиб ҳаётлигидаёқ ҳеч кимга сир эмасди. Элиза образи эса, бир чет эллик адабиётшунос ибораси билан айтганда, адибнинг волидан муҳтарамаси Жүлия Вулфга қўйиб қўйгандек ўхшарди. Ёзувчининг кейинги романларида иштирок этувчи асосий персонажлар ҳам ҳаётий, Томни яқиндан билган ва чин юракдан яхши кўрган реал шахслар эди. Лекин, адибнинг ўзи эътироф этгичиша, у яратган жозибали бадиий образлар асло у билган кишиларнинг нусхаси эмасди.

“Фаришта, ўз кулбангга назар сол” романи воқеалари Американинг жанубий шаҳарларидан бири Алтамонда бўлиб ўтади. Эпизоддан эпизодга, саҳифадан уланган катта-кичик воқеалар тизими Гантлар

Аёл мукамаллигининг тинсони маъносидан номланган Барчинойни эса Олтиной дунёга келтирган. Ой билан Кун бўлган Алпомиш ва Барчинойни бешиккери қиладилар. Бунга Бойсар билан Бойбўрининг ички ноиттифоқлиги раҳна солади.

Одатда бўлажак баҳодирларга бирор-бир қаҳрамонлик кўрсатганидан сўнг ном берилган. Ҳақимбек еттига кирганида Асқар тоғнинг бир ўнгирини камондан отган ўқи билан уриб туширади ва Алпомиш номига олади.

Яна бир асарда Бомси латан бола ўн бешга кирганида паҳлавон бўлади ва тенгурлари билан овга боради. Савдогарлар унга қароқчилар устидан шикоят қилиб келишади. Бола қароқчилар билан олишиб, уларни бир ўзи енгади. Ана шу жасоратидан сўнг унга Бомси Байрак деб ном беришади.

Кексайиб қолган Манас узоқ қутилган ўғли Семетей туғилганида уни Ойчурекка бешиккери қилиб қўяди. Семетей улайганида бу ҳақда билмайди, шунинг учун у Чачикейга уйланади.

Юртига босқинчилар бостириб кирганида оқила Ойчурек ўзининг бешиккертиси бўлган Семетейни ўзи ва эли ҳимоёни учун қилириб топишга аҳд қилади. Оқушга айланиб, дунёлари кезади.

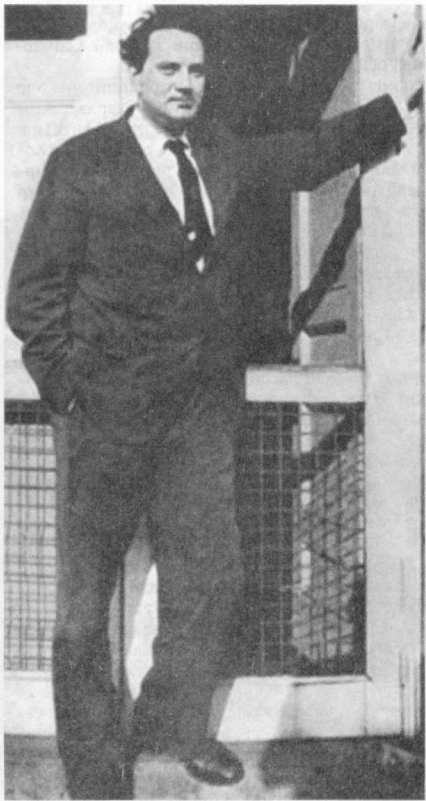
Барча тишиқ-маъшуқлар каби Алпомиш ва Барчиной ҳам,

Бомси ва Бонучечак ҳам айрилик азобини тортади, аммо тақдир бешиккери орқали азалдан бирлаштирилганлиги боис улар қайта-қайта топишадилар.

“Алпомиш” дostonида тўйдан кейин куёв келинни ташлаб узоқ юртга кетади. Кетишдан олдин у севғалисининг кутини ваъдасини олади ва айтилган муддатда (қўпинча 7 ёки 9 йил) қайтишга сўз беради. Бироқ қаҳрамон ўзга юртда ўзига бодяқ бўлмаган шароит тақозоси билан узоқ қолиб кетади. Ерига унинг ўлими ҳақида ёлгон хабар келтиришади ва маъшуқани бошқа ёр танлашга мажбур қилишади.

Барчиной Алпомининг ўғай укаси Ултонтозга, Бонучечак Баёндухон бекларидан бирига, Ойчурек босқинчи Тодтойга турмушга чиқишга розилик билдиради. Қирқ кунлик ёки олти ойлик муҳлат сўраган бу келинларнинг барчаси шу муддат ичида ўз бешиккертисининг етиб келишига ишонади. Шу тариқа барча асарларда баҳодир илоҳийнинг кўмағида ўз ёрининг тўйи устига кириб келади.

“Тоҳир ва Зухра” қиссасида фарзандсиз ўғатган Бобоҳон ва Боҳир кўп илтижо қилганларидан кейин тушида Хи-зир бува келиб, Аллоҳ фарзанд бериши ва туғилганидаёқ уларни бешиккери қилишини буюради. Қирғиз “Манас”и ва қозоқ “Қобланди ботир”ида Худодан фарзанд тиланган оталарнинг ўзлари аҳдлашадилар.

оиласининг 20 йиллик тарихини қамраб олади. Ота-она ва олти нафар фарзандлари ўртасида бўлиб ўтган мураккаб, зиддиятли муносабатлар асар конфликтини кучайтирган, воқеа-ҳодисалар ривожига шиддатли тус берган.

Романнинг бош қаҳрамони — Южин Гант. У оилада ўта таъсирчан, жаҳолат ва разолатдан нафратланувчи, ўйчан бола сифатида вояга етди. Бунинг устига, ҳамма ака-укалари қатори ота-онасидан меҳрибонлик кўрмайди. Оилада бўладиган доимий жанжаллар тинқасини қуритади. Камгап, доимо ёлғизликни хоҳлайди. Юрагига яқин бўлгани сабабли, онда-сонда акаси Бене билан курган суҳбатлардан паноҳ излайди...

Улғайиб, мустақил ҳаётга қадам қўйгач, университетга ўқишга кирилади. Студентлик йилларидаёқ адабиёт, бадиий ижод билан

шуғуллана бошлайди. Унинг дастлабки романи штатларда катта шовшувларга сабаб бўлади. Аммо бу осонликча амалга ошмайди. Нашриёт ва нашр ишлари Южиннинг тинқасини қуритади. Демак, ёзувчининг ўзи сингари қаҳрамон ҳам олий мақсадини амалга ошириш йўлида изтиробда.

Асримиз тенгдоши Томас Вулф 1900 йили Американинг Жанубида, Шимолий Королина штатининг Эшвил шаҳарчасида дунёга келди. Шу боис, унинг дунёқарашини эстетикасида, асарларининг ички-инсоний моҳиятида жанубликларга хос соддалик зуҳур этган бўлса, ажаб эмас.

У оилада энг кенжа — саккизинчи фарзанд бўлиб, ёшлик йиллари меҳнат билан кечади. У отасининг энг яқин ёрдამчиси эди. Отасининг асл касби сангтарош бўлиб, қабртошлари йўнадиған хусусий устaxonаси бор эди. У жисмоний жиҳатдан бақувват бўлиш билан бирга, ўзига хос темпераментга эга эди. Дам олиш соатларида кенжаси Томга Шекспир асарларидан ўқиб берар, бу машғулот унинг ўзига ҳам хуш ёқарди. Англиялик романтик шоир ва ёзувчиларнинг асарлари билан илк бор таништирган ҳам унинг отаси эди.

Онаси Жулиа Вулф эса оилада мустақил, серғайрат аёл эди. Гоҳида унинг ўта тежамкорлиги, сармоёни йиғишга ўчлиги ички-оилавий

Асарларда намоён бўлувчи иккинчи муҳим жиҳат, бешиккертги қилинганлар тақдирини болалигидаёқ икки ёққа ажратиб кетади. Бунга кўпинча оталардан бирининг ўлими ва иккинчисининг аҳдан қайтиши сабаб бўлади. Бу ҳолат ҳам турли халқларда ўзгача кечади. Масалан, “Тоҳир ва Зуҳра”нинг халқ ижоди асосида XVI-XVII асрда яшаб ўтган шоир Сайид Муҳаммад Сайёдий, XVIII-XIX асрларда яшagan туркман мумтози Мулла Нафас томонидан ёзилган достонларида Бобохоннинг шахсидаги қатъиятсизлик бешиккертларини ажратиб юборди. Драматург Собир Абдулланинг 1937-38 йилларда ёзилган шу номли пьесасида эса социал нотенглик конфликт марказига қўйилади. Яъни Бобохон шоҳ бўлганлиги учун вазир Боҳирининг ўлимидан сўнг қизини паст мавқедаги куёвга беришдан воз кечади.

“Кўзи Кўрпеш ва Баян сулуу” эпоси туркий ва мугул халқлари орасида кенг тарқалган. Қозoқларда унинг йиғирмадан ортиқ тилларга таржима қилинганлиги эътироф этилади. Шунингдек, асар татар, бошқирд, олтой, уйгур тилларида ҳам chop этилган. “Кўзи Кўрпеш ва Баян сулуу” гамгин муҳаббат киссасидир.

Аслида бешиккертларининг ажратиб юборилиши халқ думи тағида ўзига хос ҳикмат яширинганини, яъни инсон туғилганиданоқ унинг толиси, тақдирини белгиланиши ҳамда урф-одат ва таомиллар бунда ўзига хос восита эканлигини

оғзаки ижодда акс эттирувчи бадиий усулдир.

Бу йўналишдаги барча асарларда фарздан улғайгач, унга ўз бешиккертсинини топиши кераклиги айтылади.

Бешиккертларининг топишида томонлардан бирининг фаолияти турли халқлар оғзаки ижодида турлича кечган. Масалан, Тоҳир, Бомси каби йиғитлар машғулкасини ишлаб топсалар, “Манас” эпосида Ойчүрек Семетейни топади. Бешиккертги қилинганини эшитган Семетей ҳастини Ойчүрек билан бошқатдан бошлайди.

Одатда бир-бирини излаган ошиқ-машғуқни Худонинг ўзи учраштиради, яъни уларнинг толеи бирга ёзилади. Бу борада “Кўзи Кўрпеш ва Баян сулуу” эпосида низо қаҳрамон қиз Баян отасининг сурувини қайтариб келиш учун йўлга тушганида, Кўзи билан тасодифан учрашиб қолади.

Бешиккертнинг илоҳийлиги шундаки, йиғит-қиз бир-бирини кўрган заҳоти уларни кучли қудрат ўз домига тортади. Қалблар беихтиёр боғланади. Қозoқ драматурги Фаби́т Муерепов бу эпос асосидаги асарига бешиккертнинг ўзини конфликт марказига қўяди. Яъни Баян овулдаги барча йиғитларга ёқали, аммо Қодар қизини чин дилдан севади. Хеч кимга қўнгиб бермаган Баян тасодифан Кўзи билан учрашиб, бир қўришдаёқ уни севиб қолади. Асар сўнггида Қодар зўрлик билан қизга уйланади, аммо унинг кўнгилига эга бўлмайди. Қодар Кўзини ўлдирди, Баян

жанжалларга сабаб бўларди. Умуман, Том вояга етиб улгайган сари ота-онаси билан бўладиган муносабатлари мураккаблашиб борди. Бу ҳолат ёзувчининг биринчи романида юқори бадиий савияда, бутун зиддиятлари билан акс эттирилган.

Шимолий Королина Штати университетини тамомлагач, бўлажак ёзувчи билим савиясини янада мустаҳкамлаш ниятида Гарвард олийгоҳига жўнаиди. Мўътабар даргоҳда у профессор Жорж Бейкердан драматургия сирларини ўргана бошлади. Бир нечта пиесалар ҳам ёзди, бу асарлар ҳаваскорлик клуби сахналарида томошабинлар эътиборига ҳавола этилади. Лекин драматургиянинг тор, чекланган имкониятлари уни қониқтирмайди. Шу боис, юқорида эслатиб ўтганимиздек, ўтган асрнинг 20-йиллари ўрталаридан бошлаб йирик прозада истеъдодини синаб кўради. Натигада, 28-29 ёшли навқирон йигитга бахт кулиб боқди. “Фаришта, ўз қулбанига назар сол” асари, бир оз муболага билан айтганда, уни Американинг энг яхши ёзувчилари сафига олиб чиқади.

Томас Вулф сўнги икки романи устида умрининг охиригача зўр ғайрат билан ишлади. “Гирдоб ва қоя” ҳамда “Уйга йўл йўқ” асарлари энди Южин Гант эмас, балки Жорж Уэббер циклидаги қаҳрамонлар билан бойитилди. Янги қаҳрамон бир

қарашда Гантнинг ташқи қиёфасига, психологик характер-хусусиятларининг тақрорига ўхшаса-да, лекин, унинг руҳий олами, мавжуд воқеликка муносабати, бошқача айтганда, ижтимоий фаоллиги юксак бадиий маҳорат билан ифода этилади.

Маълумки, урушдан аввалги ўн йиллик Американинг социал-сиёсий ҳаётида алоҳида ўрин тутди. Адабий қаҳрамонлар ҳам даврга ҳамоҳанг фаоллашади, уларнинг маънавий ва ахлоқий дунёси янада шакллана бошлади. Ватан туйғуси, миллий ифтихор туйғуси ҳаётий воқеалардан адабий персонажлар қиёфасига, хатти-ҳаракатларига кўчади. Америкалик танқидчи Малькольм Каулиннинг ибораси билан айтганда, Томас Вулфнинг “Уйга йўл йўқ” романи “қизил ўн йилликнинг” олий бадиий ифодасидир ва бу асарсиз 30-йиллар наслрини тасаввур қилиш мумкин эмас. Айниқса, китобнинг “Американинг умид юлдузлари” бобида бу муаммо кескин ва кенгроқ бадиий ифодасини топган. Тетралогиянинг сўнги романида фақат ижтимоий ёки сиёсий масалалар эмас, балки инсоннинг руҳий кечинмалари, чин муҳаббат мавзулари ҳам жозибали, ёрқин бадиий бўёқларда ифодаланган.

Америкалик танқидчилардан бирининг ёзишича, Томас Вулф “мамлакатнинг энг буюк радикал

ёзувчиси” ларажасига кўтарилгани лозим эди. Афеуски, унинг адабий истеъдоди энг гуллаган, бадиий-эстетик тафаккурида муҳим бурилиш ясалган бир даврда бевақт ўлим уни адабиёт оламидан олиб кетди. 1938 йилнинг ёзида оғир ҳасталикка учраган адиб шў йилнинг сентябрида оламдан кўз юмди. Вафотидан икки йил ўтгач наشر этилган “Уйга йўл йўқ” романи ёзувчининг китобхонларга адабий ва сиёсий бўлиб қолди.

XX асрнинг 50–60-йиллари Америка танқидчилигида “Вулфнинг қайта тирилиш” даври деб юритилди. Бу бежиз эмас, албатта. Унинг вафотидан кейин шахсий архивидан топилган “уэббер” циклидаги романларидан ташқари ўнлаб новеллардан, шеърлар тўплами, дўстлар билан ёзишмалари, кундалик дафтарлари адиб ижодининг очилмаган қирраларини ёритишга хизмат қилади. Ҳозирга келиб, XX аср Америка мумтоз насрида мустаҳкам ўрин олган Томас Вулфни, эътиборли танқидчилар “энг яхши олтиалик” ба, яъни Фолькнер ва Хемингуэй билан бир сафга қўядилар.

Умуман олганда, ёзувчининг серташвиш ҳаёти, чеккан ижодий заҳматлари ана шундай бадиият шохсуларига муносибдир.

Мамсур ТЕНГЛАШЕВ,
филология фанлари номзоди

эса айрилиққа чидай олмай, ёрининг қотилини ўлдириб, сўнгра ўзини ўлдирди.

Кўзи ва Кўрпешни ёнма-ён қабрга қўядилар, ҳар икки қабрдан гул ўсиб чиқади ва улар бир-бирларига талпинарканлар, ўртадан ўсган наъматак уларнинг бирлашиб кетишларига ҳалақат қилиб туради.

Драматург Қодар образини алоҳида меҳр билан ишлайди. Яъни Қодар ўзи бир умр севган, ардоқлаган қиз томонидан ўлдирилади. Мазкур асар бўйича яратилган спектаклларда эса режиссёрлар Қодар ролини Кўздан ҳам кўркам, ҳайбатли актёр ўйнашига эътибор қилганлар. Яъни Қодар қанчалик бой-бадавлат, кўркам, келишган бўлмасин, Баян оддий чўпон Кўзи Кўрпешни дейди. Зотан, уларнинг тақдирини Алоҳи бешикерти билан бирлаштирган.

Аждоларимиз бешикертида ўзига хош илоҳийлик кўрадилар. Одатда бешикерти қилинганларни бир-бирларидан ажратиб бўлмайди, тақдир уларни қай тариқа бўлмасин учраштиради. Бу қўшлб халқ дostonларига хош бўлиб, унинг ёрқин мисолни Алломиш ва Барчиноий, Семетей ва Ойғурек, қолаверса, Тоҳир ва Зухра қисматларида кўрамыз. Уларнинг аксарияти бирга туғилдилар, бирга яшайдилар ва бирга ўладилар.

Сайид Муҳаммад Сайёдийнинг “Тоҳир ва Зухра” қиссасида бешикертидаги илоҳийлик шох Бобохонни ҳар қадамда

таъкиб этади. Зеро, Худонинг инояти билан қўшилган тақдирларни ажратиб юборишга салтанатнинг кучи, подшоҳнинг қудрати ва саройнинг кирдиқорлари ожизлик қилади. Узоқ айрилиқдан сўнг Зухра билан учрашган Тоҳирни жазога тортаётганида элгу-эрт Бобохонга таъна қилади. Достонда шундай сатрлар бор:

*Они бу ерга келтурган Худодур,
Сабаблар бира еткурган Худодур.
Ки асло йўқ эдилар, бор қилди,
Икисин бир-бирига ёр қилди.
Айёринг сан, яна қўиди Алоҳим,
Қўшигил энди иккисин, подшоҳим.*

Профессор Холик Кўрўели халқ оғзаки ижоди гарчи ўзининг умумлаштириш даражаси, баёндаги поэтик ва услубий шаклнинг алоҳида чарчланганлик қиррасига кўра профессор ижоддан устунлик қилмаса-да, муайян миллатнинг табиати, урф-одати, фантазиясини акс эттириши жиҳатига кўра информაციанинг специфик тури сифатида аҳамиятли эканлигини таъкидлаган эди. Шу боис у барча даврларда миллатни этник умумийлигининг ўзгармас қадриятлари асосида тарбиялашда муҳим рол ўйнайди.

Олтиной ТОЖИБОЕВА,
санатпunosлик фанлари номзоди

Биз юксак даражада ривожланган техника асрида яшамокдамиз. Ҳозирги кунда фан-техника яратган мўъжизалар инсониятни ҳайратга солаётгани бор гап. Бир пайтлар инсон космосга парвоз қилибди, деган шов-шувлар бугун кундалик, шунчаки информация тарзида қабул қилиниши сир эмас. Аммо бундан бир неча асрлар бурун ҳам инсон ақл-заковати, тафаккури шундай мўъжизаларни яратганки, бу ҳамон замонавий авлод ҳайратини оширади, ўйлашга фикрлашга ундайди. Мисол учун, дунёнинг етти мўъжизаларидан бири ҳисобланган Эфесдаги Артемида ибодатхонасини олиб қарайлик. Тарихда мазкур ибодатхона тўғрисида кўплаб ривоятлар яратилган. Бу ҳақда сал кейинроқ...

«НУР ШАРҚДАН ТАРАЛАДИ»

Қадимги Римда кенг тарқалган мазкур ҳикматда Шарқ халқларининг инсоният маданият пойдеворини яратишдаги улкан ҳиссаси Фарб халқлари томонидан тан олингани ифодаланган. Бу бежиз эмас, албатта. Хусусан, Марказий Осиё халқларининг қадимий дини зардуштийлик Оврўпанинг кўҳна маданияти, хусусан, унинг бешиги ҳисобланмиш юнон маданиятига сезиларли таъсир кўрсатди.

Маълумки, юнон фани ва фалсафаси марказий

Юнонистондагина эмас, балки Кичик Осиё, Ионияда (замонавий Туркия ҳудудларига кирувчи) йирик порт шаҳри Милетда шаклланган. Милет географик жиҳатдан кулай жойлашгани туфайли савдо, хунармандчилик соҳалари бошқа жойларга нисбатан кенгроқ ривожланади, аини пайтда иониялик файласуф олимлар фаолияти амалий ҳаёт эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда ривожланди. Бу олимлар ўз таълимотларида астрономия, физика ва биология ҳақида дастлабки тушунчалар, кундалик ҳаётда зарур бўлган асбоблар кабиларни яратди. Уларнинг таълимоти, очигини айтганда, ибтидоий-фалсафий қарашлар тарзида эди. Европанинг илғор Шарқ маданияти билан тўқнашуви ва унинг энг яхши хусусиятларини ўзлаштириши ҳам Милетда амалга ошган. Агар яқин вақтларгача Милет фани ва маданияти, фалсафаси Яқин Шарқ маданияти таъсирида шаклланган, деган фикр ҳукмрон бўлса, сўнги йиллардаги илмий тадқиқотларда унга аниқлик киритилиб, асосий таъсир милоддан аввалги VII-VI асарлардаёқ Шарқ ва зардуштийлик томонидан бўлган, деган гоё олға сурилмоқда. Бу бежиз эмас, албатта.

Милет олимлари орасида Фалес (милоддан аввалги 624-574) таълимоти айниқса, диққатга

сазовордир. У Лидия шоҳи Крезнинг Кирга қарши юришида иштирок этган. Крез ҳозирги Туркия ҳудудларига кирувчи қадимги Кичик Осиёда жойлашган Лидиянинг сўнгги шоҳи эди. У эрамизгача 560 йилларда энг катта бойлик эгаси сифатида шуҳрат қозонган эди. Шу боис, Эфестда ўз маблағи эвазига улкан ва гоят муҳташам ибодатхона барпо этади. Шаҳарнинг ўзига эса ибодатхона қурилишидан минг йил муқаддам асос солинган эди. Афсоналарда ривоят қилинишича, шаҳарнинг асосчилари амазонкалар — аёл жангчилари қабиласи бўлган.

МУҲТАШАМ МАРМАР ИБОДАТХОНА

Крез ушбу ибодатхонани ҳайвонлар ва ёш қизлар ҳомийси бўлмиш ой худоси шарафига барпо этишга қарор қилади. Юнонлар уни Артемида, римликлар Диана деб аташган. Ибодатхона шу яқин орадаги тоғлардан қуллар кучи ёрдамида келтирилган оҳак тошлар ва мрамар тошлардан тикланган. Ушбу бино тарҳига жами 120 та тош устунлар киритилган бўлиб, улар гоят баҳайбат ва муҳташам, баландлиги эса 20 метр келади. Устун бўлаклари мустақкам асосларга блоклар ёрдамида ўрнатилган, кейин металл қисқичлар билан зич бириктирилган. Ибодатхона тамомила қурилиб битказилгач, усталар унинг кунгураларига зеб берган, пештоқларига ҳар хил ҳайкалчалар ўрнатган.

Ибодатхонанинг қоқ марказига Артемиданинг гўзал ҳайкали тикланган. Кошона ундан кейин Афинада қурилган Парфенондан улкан, салобатли бўлган. Ибодатхона турган асоснинг бўйи 131 метр, эни 79 метр майдонни эгаллаган.

ГЕРОСТРАТ ВА АЛЕКСАНДР

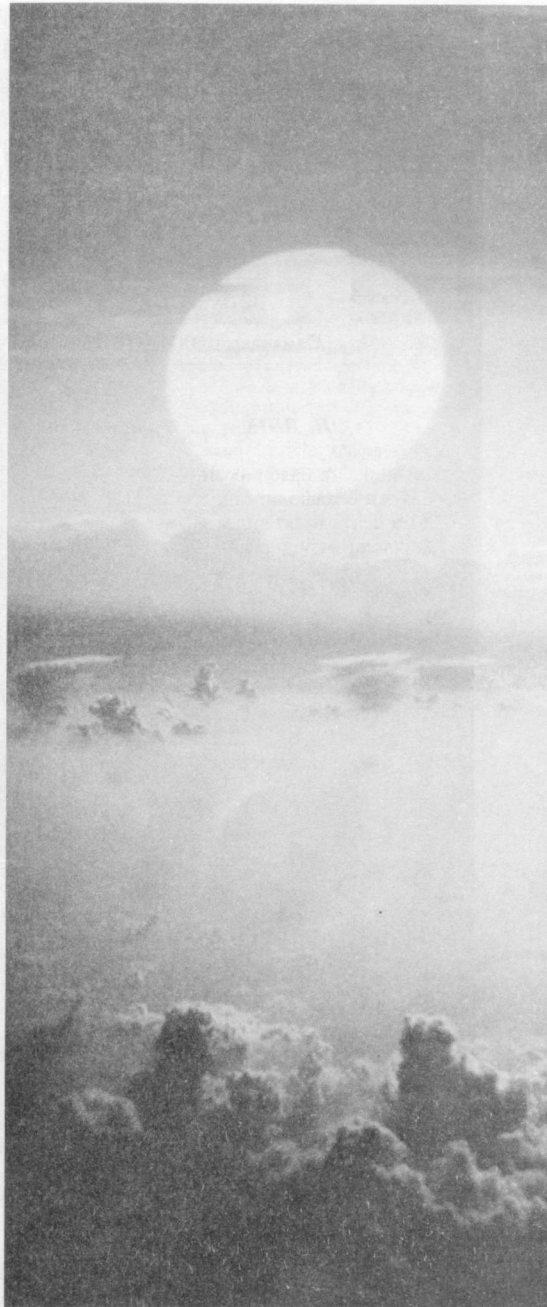
Орадан 200 йил ўтгач, яъни милоддан аввалги 356 йили ибодатхона тамомила ёндириб юборилган. Ёнгин сабачиси Герострат исмли киши бўлиб, гўё у ўзининг бу иши билан номини тарихда мангу муҳрланиб қолдиришни ният қилган.

Муъжизавий бир тасодифни қарангки, ибодатхона ёндирилган-куни афсонавий Александр Македонский туғилган экан. Йиллар ўтиб, Александр Эфесга борганда, ибодатхонани аввалги жойида қайта тиклашга фармон берган.

Александр қайта қурдирган бу ибодатхона эрамизнинг III асригача қад ростлаб турган. Аммо йиллар ўтиб, Эфес кўрфази лой ва кумга тўла бошлагач, шаҳар ўз тарихий аҳамиятини йўқотди. Кейинчалик ибодатхона готлар томонидан талон-торож қилинади.

Ҳозирги кунларимизда ўша жойда ягона, баҳайбат бир устун сақланиб қолган.

Раҳима ЗАРИПОВА,
Тошкент шаҳар Ҳамза тумани
307-мактаб ўқитувчиси

Самандар ВОҲИДОВ

ЭЙ, ИШҚ

Эй ишқ, не балодирсан,
Бахтми ё жафодирсан.
Жон сенга вафо қилса,
Жаллоди вафодирсан.

Ким дегай сени офтоб,
Ичдирганинг қон, зардоб.
Ашким оқизиб селоб,
Не турфа жазодирсан.

Аввалига шод айлаб,
Музни ҳам набот айлаб,
Уқ пардан қанот бойлаб,
Авраган наводирсан.

Кафт-ла кундириб юлдуз,
Тунларни этиб кундуз,
Тошла оғдириб илдиз,
Сўнг ўзинг юлодирсан.

Яшнаб йбтидоингда,
Қақшаб интиҳоингда,
Раҳм йўқ мудлаоингда
Сабрга бесафодирсан.

Оҳимда тутун, эй ишқ,
Доминг сертутун, эй ишқ,
Англадим бутун, эй ишқ,
Дарди бедаводирсан.

ИНШО БУЛИБДУР

Хуснинга қиёс кимга хусн
иншо булибдур?

Ким қилса даъво, сохта сири
ифшо бўлибдур?
Бу кўркки, сенга неъматни хос
Бўлди фалақдан,
Ҳам кўклаю ҳам ерда талаш
Савдо бўлибдур.
Чок айлаб яқо арши фалак
Узра малақлар,
Дукони латофат ёнида
Ғавво бўлибдир.
Бир четда қолиб ҳурилиқолар
Хунибийрон,
Бу ҳусни самовий сенгами
Савго бўлибдур?
Тақдир ҳазили зилга дўниб,
Мулки чиройда —
Ошиқлар галою булҳавас
Подшоҳ булибдур.
Нетсинким. Самандарга насиб
Этмади шоҳлик,
Дил қонида мадҳингни битар
Мирзо бўлибдур.

КЎЗИМ ТОЛДИ

Кўзим толди бу дунёда
Кўёш монанд сароблардан,
Кўнгил қолди юзи шаффоф,
Тўси лойқа шароблардан.
Кўлимга тутдим, аммо
Менинг куйим қолиб четда.
Ғанимлар истаган куйини
Варанглатган рубоблардан.
Умр ўтди, умидларнинг
Нури ем бўлди зулматга,
Едим панд сиртида ёғду
Ярақлатган ҳубоблардан.
Савобга бахш этиб дилни,
Гуноҳдан тийдим кўлни,
Гуноҳқорни кўриб хуррам,
Алам толдим савоблардан.
Рақиб сув деб захар тутди,
Ичиб, ё раб, тирик қолдим,
Ажабмас, беажаб ўлсам
Рафиқ тутган гулоблардан.
Саволлар буйнимга сиртмоқ,
Вале жоним омон топмай,
Омон жонимга жабр етмай
Омони йўқ хитоблардан.
Самандар, бу азоблардан
Халос бўлмоққа имкон йўқ,
Халос бўлмай, қасу цоқас
Кийиб юрган ниқоблардан.

БЎРИ ОВИ

Бўрилар тоғу тош ва чўлу биёбонларнинг ёвуз феъл-атворли йиртқичлари ҳисобланиб, хавф-хатарлардан холи бўлиш учун баланд қоя, тепалик, қуюқ тўқай ва чангалзорларни макон қилишади. Улар учун энг асосийси — емиш. Сув манбайи ҳам керак, албатта. Асосан жамоа бўлиб ўлжабоп қари, нимжон ва касал ҳайвонларни таъқиб қилишади. Қутилмаганда ҳужум қилиш — уларнинг устунлигини белгилайди.

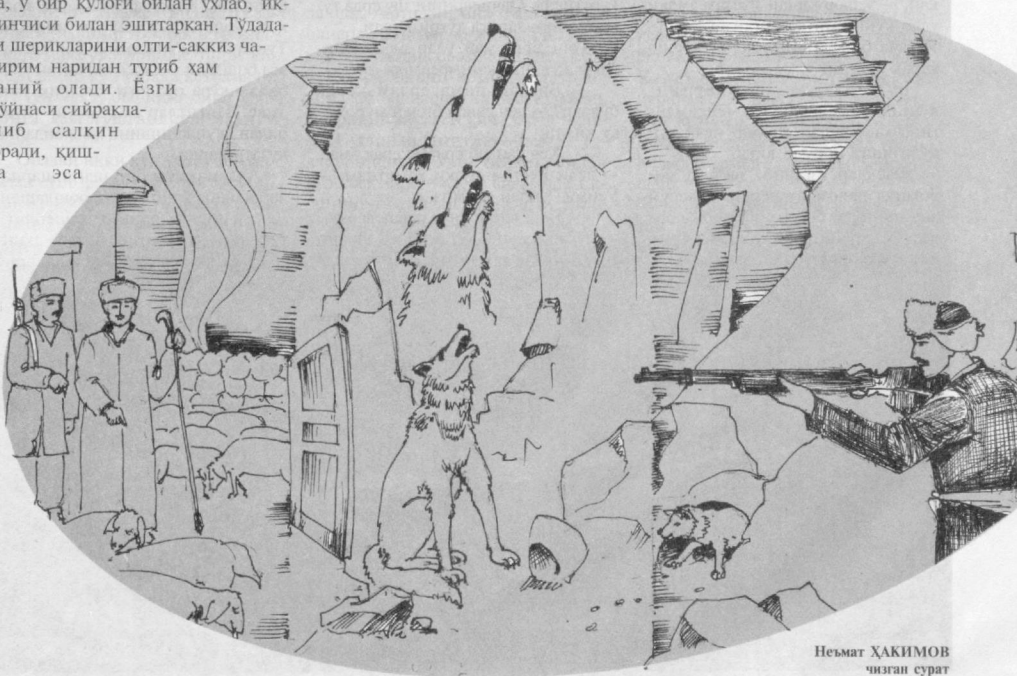
Оила бошлиги ёлдор — кучли сардор. Унинг биргина қуроли ўтқири тишларидир. Ниҳоятда эҳтиёткор, инсонларга камдан-кам рўпара бўлади. Кекса овчиларнинг таъқиблашича, у бир қулоғи билан ухлаб, иккинчиси билан эшитаркан. Тўдалаги шерикларини олти-саккиз чақирим наридан туриб ҳам таний олади. Ёзги мўйнаси сийраклашиб юрадиган қишда эса

қалинлашганидан аёзли, қаҳратон тунлар ҳам унга писандмас. Табиат қийинчиликларига мослашган, ҳафалаб оч юришга бардош бераолади. У ўз тўдасида қатъий ижтимоий тартиб ўрнатиб, бошқа турдошлари билан қандай муносабатда бўлиш ва овга киришишни назорат қилиб боради. Шунингдек, худудни белгилаш кўникмаларига эга бўлганлигидан урғочиси билан маълум жойни эгаллаб, оиласини бошқа тўдалаги бўрилардан қўриқлаб туради.

Қош қорайган пайти бахмаллик моҳир мерган Рустам амаки ови ба-

роридан келиб Тўрткўз ити билан хушқайфиятда ортига қайтаркан, қутилмаганда Новқа қишлоғига туташ бўлган кўра атрофида шовқин-сурон ва қийқириқларни эшитиб чўпонлар олдига шошилади. Афтидан, йиртқичлар молларга ҳужум қилишганди.

Бахта қарши ҳавонинг авзойи бузилиб, осмонни қора булут қоплаб олди. Кўп ўтмай шивалаб ёмғир ёға бошлади. Деярли ҳар куни янги синовларни бошидан кечираётган чўпонлар овчи билан салом-алик қилгач талонни бориб қўришга тақлиф қилишди. Улар ёриттич

Неъмат ҲАКИМОВ
чизган сурат

чироқ ёрдамида тойганчиқдан сир-
ғаниб, қўлмакларни четлаб воқеа
содир этилган жойга етиб келиш-
гач, кичик фермер хўжалиги бош-
лиги бу нохуш воқеанинг бир лаҳ-
зада юз бергандигини куйиниб га-
пириб берди. Совлиқлар хуркани-
дан кўранинг бир бурчагига тўпла-
ниб олишган, фақат ташқарида си-
гри ва гунажинларгина бепарво эди.
Чунки пода атрофини ола ҳўкиз
айланиб кўриқлаб юрарди.

Рустам амаки кўйлар қамаб
кўйилдиган жойни кўздан кечир-
ганда ўртада бир неча совлиқ ёнма-
ён ётар, уларнинг томоғи ғажил-
ган, умиртқалари лат еган, бири-
нинг эти суюккача шилиниб қонга
беланган ва орқа сони йўқ эди. Бу
озлик қилгандай бир кўй ўмариб
кетилганди. Ақд бовар қилмайди.

— Бўрилар деярлик ҳар кун
кўйларга ҳамла қилишяпти, —
деди фермер орадан жимликни бу-
зиб. — Бузоқ ва кулунларни ҳам
яралаб кетишяпти. Қанчалан-
қанча гўшт, жун, ёғ ва тери исроф
бўлаётганини айтмайсизми?

— Биринчи қор ёққанда келар-
кан, — жавоб қилди Рустам амаки
улар кўнглини кўтарган бўлиб. —
Унгача бироз тайёргарлик кўриш
керак бўлади.

Бу гаплардан фермернинг
кўнгли тўлмай, у билан менсимай-
гина хайрлашди ва бир неча кун
қўли ишга бормаи юрди.

Фасллар ўзгариб, ҳаёт ўз ма-
ромида давом этаверди. Мавсум
алмашинуви бошланиб чорвадор-
лар ҳаёт синовларидан ўтиб
қишни қаршилай бошладилар. Тоғ

ён бағирлари ва даст текисликлари
олпоқ кўрпага бурканди. Рустам
амаки ваълага мувофиқ саман отда
ёрдамчиларини эргаштириб чўпон-
лар ҳузурига келганида фермер
кўзларига ишонмади. Ёрдамчилари-
нинг бири новчадан келган, эгни-
даги нўстини ўзига ярашиб турар,
иккинчисининг қалди-қомати кели-
шган хушфёъл йигит эди. Улар
олдидан ов талоригини кўриб
кўйишгани учун хўржунга ўқ-дори,
кўрол-яроқ, узоқни ёригувчи чироқ
ва зарур иссиқ кийимлар жойлан-
ган эди.

Чўпонлар уларни очиқ чехра бил-
лан қарши олишди ва биродарлик
юзасидан “қароргоҳи”дан жой
кўрсатишди. Чоққина уйча ичкари-
сига кираверишдаги чўян печкада
ёнаётган ўтиннинг қуюқ тутуни
шифтлаги тўйнуқдан чиқиб ажиб
манзара касб этар, қумғон шақир-
лаб қайнар, суви чўққа сачраб чар-
силларди. “Спидола”дан ёқимли куй
таралиб, чўпонларнинг фаровон
ҳаёт кечирishaётгани сезилиб турар-
ди. Оқшош чўкканда уларнинг суҳ-
бат мавзуси яна йиртқич бўриларга
қаратилди. Овчиларнинг шу ерда ту-
наб қолишларига тўғри келди.

Тонг ёришмай улар ов талори-
гини кўришаркан, фермер:

— Биздан нима ёрдам керак
бўлади? — дея савол билан мурожа-
ат қилди.

— Ҳеч қандай ёрдам керак эмас,
— деди Рустам амаки хотиржам. —
Ўзимиз эплай оламиз.

— Бир нечтагина тутасизларми?
— сўради у яна тўтоқиб. — Лекин
тоғу тошлар оралигида йиртқичлар

кўпчилиқни ташкил қилади. Ўзла-
рингиз эплай оласизларми?

— Ҳаракат қиламиз. Фақат
қашқа самани кўрала қолдириш-
га тўғри келади.

— Хўп, хўп азаматлар, — деди
фермер уларни тоғ ошувигача ку-
затиб кўяркан.

Олдинда қорли чўққилар яс-
таниб ётарди. Улар қаёққа кўз
ташлашмасин, атроф баланд
қоялардан иборат эди. Тоғолча,
тоғписта ва бодом дарахтлари барг
ташлаб, қишки уйкуга кетишган.
Ёзги жазирама тафтидан очиқ
майдонлардаги ўт-ўланлар қовжи-
раб куриб битган, тепалиқдан ту-
шайтган шаршаралар ариқ ва ан-
ҳўрларга бўлиниб ажиб манзара
касб этарди.

Овнинг дастлабки куни яна қор
учқунлаб табиатнинг ўзи уларга
ёрдамга келди. Бир чеккадаги
эшик-ромлири ўрнатилмаган уйча
Рустам амакига маъқул тушди. Бу
ердан адоғи йўқ яйловлар кўзга
яққол ташланиб турарди. Улар қош
қорайгунча теварак-атрофни куза-
тиб юмушлар билан машғул
булишди. Керакли жойларга қоң-
қон ўрнатишни ҳам унуттирмади.
Тунда этни жунжиқтирувчи шамол
эса бошлади. Улар жойлашган уйча
билан кўра оралиги унчалик узоқ
эмас. Йигитлар воқеанинг нима
билан якунланишини ҳаяжонланиб
кузатишарди.

Алламаҳалда бир нечта шарпа-
лар пайдо бўлиб, изғий бошлади.
Лекин чўпонларнинг хушёрлиги
туфайли улар тонггача кўрага яқин-
лаша олмасдан изларини қолдириб

қуруқ қайтишди. Рустам амаки тонг ёришгач йигитлар кўмагида бўриларнинг ўлимтиклан ҳазар қилмасликларини ҳисобга олиб улар йўлига ташлаб чиқишди. Бу ов қилишнинг оддий усули бўлса-да, эҳтиёткорлик ва маҳоратни талаб этарди. Қолаверса уларнинг ақиллиги ва ҳамжиҳатлиги ҳам керак бўларди.

Осмонўпар, баланд икки тоғ ўртасидаги чегара — йиртқиқч бўрилар ҳудуди бир қарашда осойишта гўшага ўхшарди. Аммо қош қорайиши билан ҳайвонот олами жонланиб, турли жониворларнинг ҳаракати ва шовқин-сурони сезила бошлади. Улар тунда ўзларини яхши ҳис этишарди.

Тун яримлаб чўпон итларининг овози тингач яна бир неча шарпалар пайдо бўлишди. Уларнинг бири йирик, қолганлари майда йиртқиқчлар эди. Рустам амаки ўз оёғи билан келган ўлжаларни қўлдан бой бермаслик учун бешотари билан шай турарди. Бир пайт улар ўлимтикка яқинлашганларида кетма-кет гўмбурлаган ўқ овозлари қулоқни қоматга келтирди. Шу заҳотиёқ уларнинг иккитаси ер тишлашга мажбур бўлишди. Бири жароҳатланиб кўп узоққа кетолмади. Шу тун махлуқларнинг бири қопқонга ҳам тушганлиги маълум бўлди.

Орадан икки кун ўтиб, нонуш-тадан сўнг фермер уларни Осмонсой ва Дўланасой томон бошлаб борди. Улар қаршисида чамаси беш метрлик қоя бўйи чўзиб турарди. Сойлар анча чуқур, эгри-бугри,

жарлик ва қир-адирлардан иборат эди. Борган сайин йўл қийинлашиб борарди. Айниқса, ҳўл, силлиқ ва қиррали харсангтошлардан ошиб ўтиш осон эмасди. Рустам амаки келишувга мувофиқ орқароқда юралиган бўлди. Фермер йигитларни белгиланган жойгача кузатгач жўнаб кетди. Улар катта харсангтош ёнига етиб келишганларида бўрининг ковак ҳолдаги инига дуч келишди. Лекин атрофида ҳеч қандай белги ва ном-нишон йўқ эди. Шунда йигитлар шамол эсаётган томонга ўтиб йиртқиқчини пойлашга киришди. Лекин икки кечаю икки кундуз вақт самарасиз ўлди. Орада ёмғир шаррос ёғиб уларни анча бесаранжом қилди. Чарчоқ ва уйқусизлик азбойибаданларини зирқиратар, олдинда уларни синовлар кутарди. Шундай бўлса-да ўта масъулиятли ва машаққатли вазифани удалаш учун бор имкониятларини сарфлашга ҳаракат қилишди.

Ниҳоят, учинчи оқшом олислан йиртқиқчининг уввиллаган овози эшитилди. Бундан йигитлар бироз қўрқувга тушиб ҳаяжонлана бошлашди. Афтидан, она бўри инидан олисроқдаги бирор жойда ов қилиб юрарди. Таниш овозни эшитган бўри болалари бирин-кетин инларидан ўрмалаб ташқарига чиқа бошлашди. Уларнинг жуссаси унча катта эмасди. Пўстинли йигит ёш бўлса-да, удабурон эди. У эпчиллик билан қўлбола айри таёқча ёрдамида бирининг бўйнидан босганича тутиб қопга жойлашга муваффақ бўлди. Рустам амаки эса бир қир нарида тоғу тош оралаб диққат билан кузатувни

давом эттирарди. Йиртқиқчларнинг тўла-тўқис қўлга олинishiга қараб ов ҳам чўзилиб борарди.

Бу вақтда тонг бўзариб келарди. Ҳалиги пўстинли йигит йўл-йўлакай бўғи боласини қопдан чиқариб озғига буров солгач елкасига кўтариб олди. Шунда она бўри боласининг ҳидини олиб қаёқдандир пайдо бўлади ва эрғашиб уларга жон-жаҳди билан ташланмоқчи бўлганида Рустам амаки махлуқни аниқ нишонга ола билди. Тудадаги яккаланиб қолган ёлдор эса ўз ҳудудини ташлаб кетишга мажбур бўлади. Қисқаси, кўрага йиртқиқчлар доримайдиган бўлишди. Осула ҳаёт ҳукм сура бошлади. Энди чорва моллари хатардан холи. Бир ҳафталик сермашаққат овдан сўнг овчиларнинг юмушлари тугалланиб, оғир синовдан ўтишди. Йигитлар шунда ов нималигини тўла-тўқис англашди.

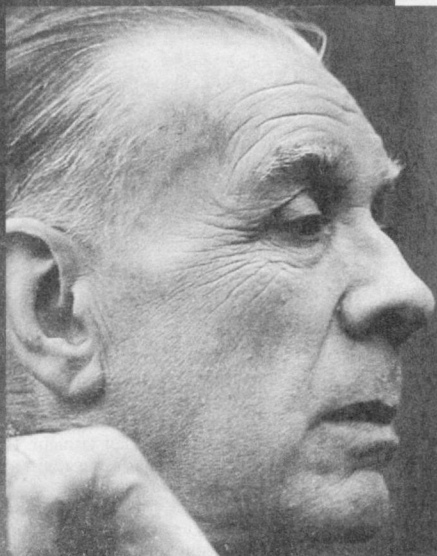
Эртасига фермернинг елкасидан тоғ ағдарилгандай ўзини қўярга жой тополмас, хурсандчилигини сўз билан ифодалаб бўлмасди. Қишлоқдан ҳам одамлар кела бошлашди. Қозон тағига олов ёқилиб, чинакамига байрам бўлди. Келиб-кетувчиларнинг охири кўринмасди. Шу кеч овчилар эл-юрт хизматида лойиқ бўлган заҳматқаш чорвадорларга омад тилдилар. Фермер улар билан хайрлашаркан:

— Яна келинлар, — дея Рустам амакининг елкасига қолиб қўйди.

Абдулла САИДОВ

(Охири. Боши ўтган сонда).

НАРИГИ ОДАМ

Қўлтиги орасига қаттиқ қисиб олган китоби номини сўрадим.

— “Фёдор Достоевскийнинг “Телба”си, тўғрироғи, “Иблислари” — деб, жавоб берди мағрурлик билан.

— “Хотирамдан кўтарилибди, қандай китоб бу?”. Оғзимдан чиқар чикмас, ногоҳ, юзни қизартирадиган савол берганимни англадим.

— “Рус уста ёзувчиси” — деди нутқ ирод қилгандек, — “славян руҳиятини ҳаммадан кўра яхши илғай олган”.

Бундай тумтароқли сўзларни айта бошлаши ўзини қўлга олганининг далилидек туйилди менга. Рус уста ёзувчисининг бошқа яна қандай китобларини ўқитганини сўрадим. Тагин икки-уч китобни санади, ораларида *Нариги одам* ҳам бор эди. Сўнгра, ундан Достоевский асарларини ўқиркан, Жозеф Конрад асарлари мутлаасида бўлганидек, қахрамонларни яққол фарқлай олган олганини сўрадим.

— “Ундай деб ўйламайман” — деди бироз ҳовлиққан кўйи.

Дарвоқе, нималар ҳақида ёзаётганди нариги одам? Чамамда, *Қизил Илоҳийлар* деб номланувчи бир шеър тўпламини нашра ҳозирлаётганди. Бироқ унинг китоб номини *Қизил Ритмлар* деб ўзгартириш нияти ҳам йўқ эмас эди.

— “Нега бўлмасин” — дедим, — “Сиздан олдингиларни ўрнак кўрсатиш мумкин: Рубин Дарионинг мовий шеъри, Верленнинг кулранг кўшиғи...”.

Бу санаб ўтилганларни илк бор эшитаётгандек, билмасликка олди. Китоби жўшқин бир тарзда инсонларнинг биродарлигини акс эттиришини айтди. Замонамизнинг шоири ўз давридан юз ўтиролмасди. Бироз ўйланиб қолдим, сўнгра ўзини чиндан ҳам барчанинг биролари сифатида кўриб-кўрмаслигини сўрадим, яъни жаноза хизматчилари, почтачи, гаввос, жуфт рақамли ўйларда яшовчилар ва ҳоказоларнинг. Саволимга нашр этилажак китобида эзилган ва ҳўрланганлар оммасидан баҳс юритилганини айтиб жавоб берди.

— “Сизнинг эзилган ва ҳўрланганлар омангиз шунчаки бир рўёдан бошқа нарса эмас” дедим. — “Фақатгина алоҳида инсонлар бор, улардан бирортасининг борлигидан сўз юритиб бўлса, албатта. «Кечаги инсон билан бутунгиси айни инсон эмас» деган экан юнонистонликлардан бири. Ким билди, Женевада ёки Кембрижда, шу банк биносидида яшаётган иккимиз бунинг исботидир балки”.

Нима бўлганда ҳам, тарихнинг чин саҳифалари бир томон, унутилмас воқеалар учун, иллоки, унутилмас лофлар қилиш шарт эмас. Жон таслим қилиш арафасида бўлган инсон болалигида кўзига чалинган нимарсаларни эслашга ҳаракат қилади. Бироздан сўнг жангга кирадиган аскарлар ораларида ўзаро ё жанг майдонининг балчиқ лой эканлигидан сўз юритадилар ёки ўзларининг юзбошиларидан гап очадилар. Бизнинг аҳволимиз эса бироз бошқача эди: тўғриси айтганда, иккалаимиз ҳам бунга тайёр эмасдик. Шу боис ҳам тақдир ва адабиётдан гаплашмоқда эдик. Бу масалада, умуман, журналистларга айтганларимдан ортиқ бир нима дея олганимдан хавотирда эдим. Иккинчи менлигим яп-янги метафоралар яратилиши тарафдори эди, мен эса самимий, очик-ойдин ҳамда хаёлотимизга уй-

гун метафораларни маъқул кўрадим: кексалик, кун-ботиши, туш, ҳаёт, вақтнинг оқиши ва сув. Бир неча йиллар сўнгра китобда ўзи ўртага ташлаган бу қарашлардан сўз очганимда, гўё қулоғи менда эмасдек эди. Бирдан:

— “Сиз бир пайтлар мен бўлган эсангиз”, — деди, — “унда, 1918-йилда сизга ўзининг Бархес эканини айтган кекса бир киши билан танишганингиз хотирангиздан кўтарилингани қандай изоҳлайсиз?”.

Тўғриси, бундай боши берк кўчага кириб қолишим хаёлимга ҳам келмаган эди.

— “Шу қадар галати бир ҳодиса эдики, унутишни афзал билганман” — дедим, сира ишонарли бўлмаган тарзда.

Савол беришда давом этди. Бироз уялинқираб:

— “Хотирангиз кучлими?” — деди.

Ҳаққи эди, ҳали йитирма ёшга тўлмаган бир болакай кўз унтида етмишдан ошган одамнинг иши битган ҳисобланади.

— “Гарчи тез-тез унутганим бор эса-да”, — дедим, — “аммо, хотирам тағинам керак бўлганда эслаш қобилиятига эга. Эски инглиз тили дарсларига қираман, қолаверса, хотирам ўқувчиларим олдиди ҳануз панд бергани йўқ”.

Сўхбатимиз тушдан фарқли ўлароқ, узайган эди. Кутилмаганда хаёлимга бир фикр келди.

— “Мени тушингизда кўрмаганингизни ҳозироқ тасдиқлай оламан”, — дедим. — “Бугунгача сиз ҳеч тингламаган шу сатрни бир эшитиб кўринг-а”. Машҳур сатрни аста-секин айта бошладим:

*Аждарҳо — ўз зирҳли танин-да
Ғажувчи юю*

Алҳол, кўркүлдан титраётганини ҳис этдим. Ҳар бир сўз лаззатини тотиб туриб, сатрни паст овозда такрорладим.

— “Ҳақлисиз”, — деди, тараддулланган ҳолда. — “Ҳеч қачон бундай сатрни ёзолмайман”.

Виктор Гюго ижоди борасида айна фикрда эдик. Эсимда, бундан олдин Витмандан қисқа бир шеърни жўшиб ўқиган эди. Шоир шеърда денгиз қирғоғида висолга эришган, бахтли бўлган бир кечани эслайди.

— “Витман у кечани ҳире билан эслаётган бўлса”, — дедим, — “бу, ўша кеча бахтли лаҳзаларга чиндан ҳам эришганидан эмас, балки эришишни жуда-жуда истганидан. Бунга ҳақиқий бир воқеликни тилга олиниши эмас-да, кучли истакнинг ифодаси сифатида қарасак, шеър жозибадорлиги тағинам ортади”.

Оғзи очик ҳолда менга қаради, сўнгра банд овозда: — “Сиз уни яхши билмайсиз!” — деди, — “Витман ёлгон гапиришни удалай олмайди”.

Ярим аср бекорга ўтиб кетмайти-ку... Инсонлардан, қачонлариди ўқиган китобларимиздан, фарқли истакларимиздан сўз очаркан, умуман, бир-биримизни тушуна олмаганимизни англадим. Бир-биримизга жуда ўхшардик ҳамда ҳеч ўхшамасдик. Бир-биримизни тушунишни удалай олмасдик, бу ҳам сўхбатимизни қийинлаштирмоқда эди. Бир-биримизнинг ёмон тақдирчиси эдик. Бу шундай фавқулода ҳолат эдики, бундан ортиқ давом этолмасдик. Насиҳату баҳслашишнинг фойдаси йўқ эди, чунки истаса-истамаса у мен бўлиши керак эди, бу унинг ёзиғи...

Шу дам Колерижнинг эртакнам ҳикояси келди хотирамга. Бир одам тушида жаннат томон йўл олади. Жаннатда унга гул берилади. Анча вақт ўтиб уйғониб қараса, қўлида ўша гул... Шунга ўхшаш бир ўйин ўйлаб топдим.

— “Менга қаранг”, — дедим, — “Чунтагингизда пул борми?”.

— “Ҳа”, — деб жавоб берди. — “Йигирма франк қадар пул бор. Симон Жичлинскийни бу оқшом оқватга таклиф қилданим”.

— “Ундай бўлса, Симонга Карожда тиббиёт олий даргоҳига ўқишга киришини ҳамда жуда улкан муваффақиятларга эришишини айтинг. Энди менга бироз чақа пул берсангиз”.

Чўнтагидан 3 та катта кумуш танга ва майда пул чиқарди. Ҳеч нимани тушунмаган ҳолда, беш франклик чақа пул берди менга. Мен ҳам унга, қийматидан қатъи назар, устида 1964-йил санаси қайд этилган Америка Банкнотларидан бирини бердим. Қизиқиб кўз югуртирди.

— “Бўлиши мумкин эмас”, — деди овозини юксалтириб. — “Бу бир мўъжиза, мўъжизалар кўрқинчли бўлади. Лазарнинг тирилишига гувоҳ бўлганлар, ҳар ҳолда, даҳшатта тушган бўлсалар ажабмас”.

Аслида, заррача ҳам ўзгармаганимиз деб ўйладим ўзимча. Доимо шундай китобий сўхбатлар. Берган банкнотини йиритиб, қўлидаги майда пуллари чўнтагига солди. Мен эса, менга берган пуллари дарағга отишни ўйлаётганим. Кумуший дарағга йўқолиб кетгучи йирик кумуш пулдан ҳосил бўладиган ҳалқа ҳикоямга жонли бир рамз бўла оларди, бироқ, не тонгки, толемни кулиб боқмади.

Мен ҳам қўйладим: ғайритабиий нарсалар қайта такрорланса, кўрқинчли бўлайди қолишини айтдим унга. Сўнгра икки пайт, икки жойда бўлган у банк биносида эртаси куни тагин учрашишимизни тайинладим. Ҳеч иккиланмай қабул қилди ва соатига қарамай кеч қолганини айтди. Аслида иккаламиз ҳам ёлгон гапираётганим. Қолаверса, иккаламиз ҳам бир-биримизнинг ёлгон гапираётганимизни билардик.

— “Бириси келиб мени олиб кетади”, — дедим.

— “Бириси келиб сизни олиб кетадими?” — дея сўради.

— “Ҳа, mening ёшимга кирганингизда, эҳтимот, сиз ҳам бутунлай кўр бўларсиз. Бироқ сариқ ранг, нур ва сояларни, тағинам, ажрата оласиз. Кўрқанг, аста-аста келган кўрлик жуда ҳам ёмон кўргулик эмас. Бу шунчаки ёзда секин-секин тушган ғира-шира қоронгуликка ўхшайди”, — дедим.

Бир-биримизга кўл узатмай хайрлашдик. Эртаси куни келишилган жойга бормадим. У ҳам бормади.

Хуллас, учрашув чин эди, аммо нариг одам мен билан сўхбатлашаркан, туш кўрмоқда эди. Мени унута олишининг сабаби ҳам шунда. Мен эса у билан гаплашаркан, уйғоқ эдим. Бўлиб ўтганларнинг хаёлимдан чиқмаётгани мени ҳали ҳам тинч қўймаётган эди.

Нариги одам мени тушида кўрди, бироқ яққол кўрмади. Энди англаяпман, долларнинг устидаги санани кўрди...

Инглиз тилидан
Шермурод СУБҲОН таржимаси

Олтинлар водийси ҳақидаги ҳикоямизнинг аввали, Сиз, азиз журналхонларда қизиқиш уйғотганига ишонамиз. «Олтинлар водийсидаги тоғлар оддий харсанг тошлардан эмас, аксинча, соф олтин қуймалардан иборат!» Ахир, бир замонлар аллакимлар томонидан ўйламай-нетмай айтилган бу сўзлар кимларнинг хаёлини ўғирламаган дейсиз?

Биз журналимизнинг ўтган сонидан ўз ҳаётини Элдорадо водийсига бағишлаб, охиروقибат фожиали ўлим топган англиялик шоир ва қиролчаниннинг маслаҳатчиси Уолтер Рейли ҳақида сўз юритган эдик. Бу гал ҳам ушбу мавзунини давом эттириб, жасур Уолтер Рейлиннинг издошлари ҳақида ҳикоя қиламиз.

Тарихий маълумотлар шунини кўрсатадики, Рейли олтинлар водийсини қидирувчилар орасида биринчиси ва шу жумладан, охиригиси эмас экан. 1535 йилда Уолтернинг издоши, Кито давлатининг фуқароси Себастьян Белакасар ҳам пухта ҳозирланган экспедиция билан

олтинлар водийсини излаб сафарга отланади. Ушбу экспедиция эъзолари ҳам Элдорадонини топишларига ишончлари комил эди.

Чунки XVI асрнинг биринчи ярмига келиб олтинлар водийси тўғрисидаги афсонавий гап-сўзлар шу даражада кўпайган эдики, ҳатто баъзи кишилар тап тортмасдан бу водийни ўз кўзлари билан кўрганлари ҳақида қуйиб-пишиб гапиришарди.

Эгибор беринг, хазиналар оролини «ўз кўзи билан кўрган» Ф. Пикассо исмли кимса шундай деган: — Элдорадо чексиз-чекарасиз водий. Унинг пойтахти Амазонка ва Ориноко дарёлари оралигидаги Парима қўли соҳилида жойлашган. У жойда олтинлар шу даражада серобки, уларнинг биздаги оддий чағир тошчалик қадр-қиммати йўқ...

Бошқа бир испан фуқароси лоф урушни ҳаддидан ошириб юборди:

— Мен Элдорадо водийсида етти ой (!) яшадим ва шунга гувоҳ бўлдимки, ҳатто эртақлар-

да ҳам олтин бу даражада беқадр бўлмаган. Ўз кўзим билан кўрдим, Элдорадо қироли устига кийим киймайди. Унинг махсус (хос) кишилари ҳар куни эрталаб қиролнинг устига алоҳида ишланган елим суришади ва бутун танасига олтин кукунини пуркашади. Шу тариқа, қирол олтин ҳайкалга айланади. Кечки пайт уйкуга ётишдан аввал унинг танасидаги олтин зарралари билан қопланган елимини махсус суяқликда ювиб ташлашади.

Ҳа, нима бўлганда ҳам оғиз кўпиртириб лоф урган испаннинг бу афсонаси тарихда беҳуда кетмади. Элдорадо номини олишига ҳам айнан мана шу сафсата сабаб бўлгандир балки. Негаки, испан тилидаги «Элдорадо — радо» сўзи ўзбекчада «олтин суви юритилган» деган маънони англатади. Агар замонавий илм-фан нуқтаи назаридан қараладиган бўлса, бу фикрнинг хато эканига ишонч ҳосил қиламиз. Чунки инсон нафақат оғзи-бурнидан, балки тана терисининг ҳар бир ҳужайрасидан нафас олади. Демак,

огиз-бурун очик турган ҳолда ҳам тананинг бошқа қисми на-фас олмаса инсон бир неча со-атдан ортиқ бардош бера олмай-ди. Бу фикр тибби-ётда аллақачон ўз исботини топган. Ўша замонларда тиббиёт ҳали етарли даражада ривожланмагани сабабли ўша давр одамлари юқори-дагига ўхшаш аф-соналарга солда-диллик билан ишонишарди.

Энди яна Себа-стьян Белакасар экспедицияси тафсилотларига қайтсак. Ушбу гуруҳ вакиллари олтинлар водий-сини қидириб, роппа-роса тўрт йил овораю сарсон бўлишди. Ўтган вақт мобайнида гуруҳ аъзолари-нинг кўпчилиги машаққатли йўл азобларига чидол-май ҳаётдан кўз юмди...

Гапнинг қисқасини айтган-да, ушбу гуруҳ аъзолари ҳам худди Уолтер Рейли экспедици-яси каби ўз ватанлари Китога

қуруқ қўл билан қайтиб келиш-ди. Натижа қандай бўлмасин, олтинлар водийи ҳақидаги аф-соналар ҳамон бойликка ўч,

гаройиб сар-гузаштларга орзу-манд кишиларга тинчлик бермасди. Шунинг учун ҳам ушбу афсонавий водийни топишга умид боғлаган кимсалар кундан-кунга кўпайса кўпайса ҳеч камаймасди. Ҳали у мамлакат, ҳали бу мамлакатда ол-тинлар водийсини топиш учун махсус экспедициялар ташкил этилар, уларга катта-катта маблағлар ажрати-лар, бирининг ке-тидан иккинчи эк-спедиция узоқ са-фарга йўл оларди. Аксига олгандек, Элдorado сира то-пилай демасди. Ол-тинлар водийсини қидириб йўлга чиққан экспеди-цияларнинг са-

ОЛТИНЛАР ВОДИЙСИ

қидирувчилар қисмати

ноқли гуруҳларигина ўз ватанига қайтиш бахтига мушарраф бўларди. Ватанларига қайтган гуруҳлар ҳам жуда кўп сафдошларини сахрою чўлларда, ботқоғу кўлларда қолдириб келарди. Лекин бундай аянчи воқеаларнинг бирортаси «Олтин жозибасига» махлиё бўлган орзуманд кишиларни бу хатарли йўлдан қайтара олмасди.

Қадимги дунё тарихчиси Плиний Хриза ороли ҳақида қизиқарли маълумотларни ёзиб қолдирган. Тарихчининг ёзишича, бу орол бутунлай олтиндан таркиб топган экан. Шунинг учун орол аҳолиси олтинни бир чақага ҳам олмас экан. Орадан маълум вақт ўтиб, юнон астрономи Птолемей олтин орол тўғрисида янада аниқроқ тушунча беради. Унинг ёзишича, «Олтин тоғлардан иборат орол Ҳинд океанининг 8 градус, 5 шарқий кенглигида жойлашган...»

Агар тарих саҳифаларини varaқласак, замонлар ўтган сари Элдорадо тўғрисидаги афсоналар камайиш ўрнига тобора кўпайиб бораётганига гувоҳ бўламиз. Чунки аввалига ягона бўлган олтин водий кейинчалик «Олтин водийлар»га айланган. Шунингдек, «Олтин орол» атамаси ҳам ўз ўрнини «Олтин ороллар» атамасига бўшатиб берган. Қолаверса, турли даврларда яшаб ўтган тарихчи ва географ олимлар Элдорадо водийси турли мамлакатлар ҳудудида эканини ёзиб қолдиришган.

Хусусан, Идрис шаҳрида яшаб ўтган араб географ олими «Элдорадо — олтинлар водийси Цейлон (ҳозирги Шри — Ланка)нинг жанубий ҳудудида жойлашган. Бу юртда ҳатто итларга ҳам олтин занжир тақшарди», деб гувоҳлик беради. «Инжил»да эса Офир номли олтинлар мамлакати ҳақида сўз юритилади. Айнан Офир мам-

лакати қаердалигини топиш учун ҳам жуда кўп тарихчилар илмий изланишлар олиб борган. Лекин бу олимларнинг бу борадаги фикри ҳам бир жойдан чиқмайди. Айтайлик, немис тарихчи олими Б. Мориц бу ўлка жанубий Арабистонда жойлашган деб ёзса, француз олими Ж. Ойер олтинлар мамлакати Нубуя ҳудудида бўлган, деб ҳисоблайди. Яна бир бошқа тарихчилар олтинлар водийсини шарқий Африкадан излаш керак дейишса, бошқа бирлари бу водий Ҳиндистон ҳудудида жойлашгани ҳақиқатга яқин дейишади. Ҳатто олимлар орасидан олтинлар водийсини Саломон оролларида излаш керак, деганлари ҳам топилади...

Кўринадики, юқорида келтирилган башоратларнинг барчаси шунчаки тахминлардан иборат экан. Чунки орадан йиллар ўтса ҳамки, Элдорадони фалон киши топган, деган аниқ маълумот йўқ.

Сўзимизнинг интиҳосида Элдорадо водийсини қидириб сафарга чиққан сўнгги экспедиция қайси, деган саволга эътиборни қаратсак, кўп сонли журналхонларнинг хоҳиш-истагига жавоб берамиз. Тарихий маълумотларга асосланиб мулоҳаза юритсак, олтин изловчилар-

нинг ҳозирча сўнгги экспедицияси 1748 йили Голландиядан йўлга отланган. Таассуфки, ушбу афсонавий водийни топиш уларга ҳам nasib этмаган. Яна шунини алоҳида таъкидлаш керакки, биз юқорида турли давлатлардан олтин илинжида йўлга отланган расмий экспедициялар тўғрисидаги сўз юритдик. Аммо улар орасида ўз маблағи эвазига Элдорадони топиш истагида ҳаётини хатарли ишга қурбон қилганлар ҳам талайгина. Қолаверса, бутунги фан-техника ривожланган, одамлар бўлар-бўлмас афсонаю ривоятларга ишонмай қўйган бир даврда ҳам олтин изловчилар борлиги, кимлардир афсонавий Элдорадони топишни қўмсаб яшаётгани бор гап...

Хулоса ўрнида Шарқ доғнишмандлари айтган бир пурмакно фикрни келтириб ўтсак. Ота-боболаримиз «Олтин олма, дуо ол, дуо олтин эмасми?» дейишади ҳозиргача. Дарҳақиқат, осмондаги ойни олиш илинжида хомтама бўлиб яшагандан кўра ён қўшнимизнинг, кекса-муҳтож кишиларнинг кўнглини олинг. Улар эса сизни дуо қилади.

Дуо — олтиндан қимматроқ!

Комил ЖОНТӨЕВ.

Нигина КОДИРОВА тайёрлади

Мартункорлик сири

Тарихдан маълумки, Миср маликаси Клеопатра ўзининг донолиги ва жозибadorлиги билан шахзодаларини ром этган. Лекин олимларнинг фикрича, малика унчалик хушбичим бўлмаган, бироқ унинг териси жуда ҳам майин бўлган экан. Бунинг сабабини биласизми? Клеопатра кундалик турмушимизда ишлатиладиган сут ва асалдан фойдаланган. Шунинг учун ҳам унинг териси жуда нозик ва нафис бўлган. Куйида сизга табиий махсулотлардан тайёрланган никобларни тавсия этамиз:

Бодринг никоби кенгайган юз тешикчаларини торайтириб, оқартиради. Бундай никоб буришган ва сўлган териға фойда. Бодринг сувини эса лосьон сифатида ишлатса ҳам бўлади.

Юз териси ёгли ва тешикчалари кенг бўлса, бодрингни киргичдан ўтказиб, кўпиртирилган тухум оқи билан ёки бир-икки томчи лимон кислотаси билан аралаштиринг. Агар терингиз қуруқ бўлса, бодрингга 2 ош қошиқ қаймоқ қўшинг.

Картошка никоби ажинларни текислайди.

У кўз остидаги шишларға қўлланилса, жуда фойдали натижаға эришасиз. Картошка суви яллиғланишнинг олдини олади.

Пийшган картошкани сут билан аралаштириб юзға суртамиз. 1 чой қошиқ глицерин қўшиш ҳам мумкин. Никобни юзға илиқ холда суртиб, пергамент қоғози билан ёпиштирамиз. 15-20 дақиқадан кейин илиқ сув билан чайиб ташлаймиз.

Олма никоби терини намлантириб, яллиғланишнинг олдини олади.

Олмада яллиғланишларни бартараф этувчи моддалар кўп, шунинг учун ундан тери яллиғланишида фойдаланишни маслаҳат берамиз.

Яримта олма киргичдан ўтказилиб, 1 чой қошиқ асал, 1 та тухум сариги, 1 ош қошиқ олма сиркаси, 1 чой қошиқ ўсимлик ёғи

билан аралаштирилади.

Лимон никоби юз териси тешикчаларини торайтириб, оқартиради.

Лимон сувига озроқ сув қўшсангиз фойдадан холи бўлмайди.

1 ош қошиқ творогни 1-2 томчи лимон суви билан аралаштиринг. Бу никоб ажинларни яхши текислайди.

Оқартириш учун: 1 та лимон суви 2 ош қошиқ асал билан аралаштирилади. Докани шу аралашмада ҳўллаб юзға 15-20 дақиқа қўйиш керак. Бу никобни музлатгичда 1 hafta сақлаш мумкин.

Помидор никоби юзни тозалаб, хўжайраларнинг тез тикланиши ёрдам беради.

Яхши озиклантирадиган ва эрта қаришнинг олдини оладиган никоб: 1 та помидор, 1 та тухум сариги, 1 ош қошиқ крахмал аралаштирилади. Бунинг учун помидорни киргичдан ўтказиб, қолган масаллиқлар ҳам яхшилаб аралаштирилади.

Банан никоби терини текислайди ва юмшатади.

Бундай никоб, айниқса, узок вақт хавоси қуруқ жойда бўлганингизда ёрдам беради. Яримта бананни вилка билан эзиб, нозик қилиб юзға суртиш лозим.

Эслатма

1. Барча никоблар янги мевалардан фақат бир марта фойдаланиш учун тавсия этилади.

2. Ҳар қандай никобни ювганда 2-3 марта чой, лосьон ёки бодринг сувида ивтилган пахта билан артиб олиш ётарли.

3. Нормал ва қуруқ териға ҳафтада 1-2 марта, ёгли юзларға эса 2-3 марта суртилади. Бўйинға ҳам суртишни унутманг. Чунки бўйин ҳақиқий ёшингизни айтиб қўйиши мумкин-да. Даволаш курси 15-20 кун ҳисобланади. 2 ойдан сўнг яна қайтариш мумкин.

P/S: Агар тери ёгли бўлса, қизил смородина, брусника, қарамдан, қуруқ бўлса, ўрик, узум, қовун, олхўри, банандан фойдаланилади. Тарвуз, бодринг, апелсин ва кулупнай меваларини эса, ҳар қандай териға тавсия этиш мумкин.

ХИЙЛАКОР БАХИЛ

Бир бахил ўртоғига шундай дебди:

— Биласанми, дўстим, юз минг сўм пулим бор, шуни шаҳар ташқарисидаги бир ерга кўмиб қўймоқчи эдим. Аммо шу жойни қилиб сенга кўрсатмоқчиман.

Икки дўст шаҳардан чиқиб, пулни бир дарахтнинг тагига кўмишди.

Орадан бир неча кун ўтгандан кейин бахил ўша ерга бир ўзи бориб қараса, пулдан ному нишон ҳам йўқ эмиш. У: “Бу ишни ўртоғим қилгани аниқ, лекин мен ундан тўғридан-тўғри пулни сўрасам, албатта тонади” деб ўйлабди.

Шундай қилиб у ўртоғиникига борибди-да, унга шундай дебди:

— Дўстим! Кўлимга яна бир талай пул тушди. Буни ҳам ўша ерга кўмиб қўймоқчиман, мен билан бирга бориб келсанг деган эдим.

Ўртоғи бир талай пулнинг даррагини эшитиб, ўғирлаган пулни кечаси ўз жойига қайтариб олиб бориб қўйибди. Бахил эртаси кўни ёлғиз ўзи бориб, дарахт тагидан пулни қавлаб олибди.

**КАР ҲАМ
ЭШИТАРКАНМИ?**

Жамолнинг уйланигана уч-тўрт кунгина бўлган эди, кўчада кета туриб кўлоғи том битган ошнасини учратди.

— Оғайни, уйданибсан деб эшитилди, ростми? — деб сўради ошнаси.

Жамол талжжуб билан кифтини қўқди.

— Узинг кўлоғи том битган қар бўлган, уйланиганини қандай эшитдинг?

ЦИРКНИНГ ЙИРТКИЧ ҲАЙВОНЛАРИ

Иш тополмай юрган Бир йигитни циркка бориб чиқ сўраси.

— Иерларимиздан Бирни кеча тўсанган олиб қолди. Агар кетсанга, иер териси ёпишиб, унинг ўрнида йинаининг мўлкин, — деди цирк мудири.

Йигит Бу тақлирни қабул қилди.

У цирк майдонига чиққанида ўзини йирткич ҳайвонлар ўртасига кўриб, кўрққанидан юради эрича эзди.

Ўзюкдан иернинг Вахидов қарақамларини кўзаниб турган Бир йилбаре унинг ёнига келиб:

— Кўрқма, кўрқма, Бир кеча уйнаганинг учун сенга неча пул тўлайбизан бўлишини? — деб сўраси.

УМРИМ БИНО БЎЛИБ

Бир кишининг фили бор эди. Фили қараб туриш учун ҳиндистонлик доктор ёллаган эди.

Фил доктори уч ой таътил олиб, ватанига кетди. У кетгандан кейин филнинг эгаси гумаштасини чақириб:

— Доктори кетиб қолди. Энди фил касал бўлиб қолса, нима қиламиз? — деди.

— Ҳечқиси йўқ, хўжайин, шахримизда яна бир ҳиндистонлик бор, филни ўшанга топшириб ойлик тайинласак, уч ойгача қараб турди. Ҳиндистонлик бўлгандан кейин, албатта, филни янши билди. — деди гумашта.

Ҳиндистонликни чақириб филни унга топширдилар. Ҳиндистонлик узича: “Фил дарров касал бўлармиди, уч ойгача маза қилиб ойлик олиб ётаман, унгача доктор келиб қолади, албатта” деб ўйлаб, вазифани қабул қилди.

Учинчи ойнинг ўн иккинчи кўни фил бирдан касал бўлиб қолди. Дарров хўжайин ҳиндистонликни чақиртириб:

— Фил касал бўлиб қолди, касалига қараб уни давола, — деди.

Ҳиндистонлик филнинг атрофида парвоза бўлиб, ёқасини ушлаганча нуқул:

— Тавба-тавба, — деб тақрорлайверди.

Унинг бу сўзига ҳайрон қолган хўжайин:

— Намунча “тавба-тавба” дейсан, ундан кўра тезроқ даволасан-чи, — деди.

— Умрим бино бўлиб икки думлик ҳайвоғни кўрмаган эдим, — деб жавоб берди ҳиндистонлик.

— Қизимга овқат тайёрлашни ўргатишингни таъқиқлаш ҳақида судга мурожаат қилмоқчиман.

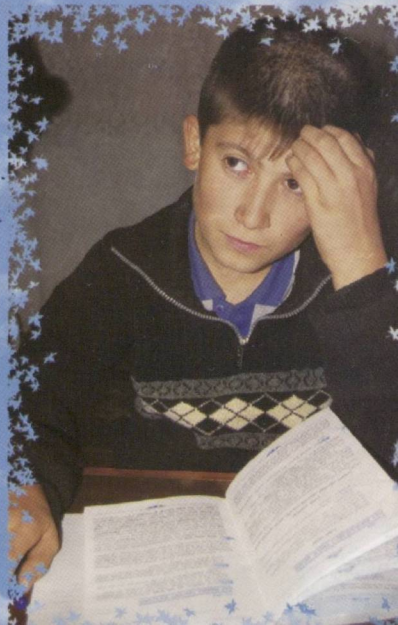

— Катта спортни ташлашга сизни нима мажбур қилди?

Бу асалари чакқан киши.

Нигина ҚОДИРОВА,
Комил ЖОҲТОВ тайёрлади

Январь

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Февраль

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28

Март

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Апрель

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

Май

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Июнь

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Июль

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Август

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Сентябрь

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Октябрь

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Ноябрь

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Декабрь

Д	С	Ч	П	Ж	Ш	Я
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

ISSN 2091-5330

Обуна давом этмоқда!

Индекс: якка обуначилар учун – 820, Ташкилотлар учун – 806.